

Міністерство освіти і науки України
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

Н. В. Грона
Т. Л. Хомич

ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчальний посібник
для студентів спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітнього рівня «бакалавр»

Чернігів
2023

УДК 37.091.33:811.161.2

Г 87

Рекомендовано Вченою радою Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол № 2 від 04 жовтня 2023 року)

Рецензенти:

Рудюк Т. В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови, методики її викладання та перекладу Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;

Пономаренко Н. П. – доктор філософії, викладач-методист, викладач ВСП «Машинобудівного фахового коледжу СумДУ».

Грона Н. В., Хомич Т. Л.

Г87 Практикум з методики навчання української мови: навч. посібн. для студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітнього рівня «бакалавр». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 177 с.

У посібнику представлений практичний зміст курсу методики навчання української мови для студентів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) освітнього рівня «бакалавр» із урахуванням сучасних вимог.

Кожне заняття містить запитання для обговорення в аудиторії, завдання і вправи професійного спрямування, список літератури.

Видання призначено студентам, учителям, викладачам.

УДК 37.091.33:811.161.2

© Н. В. Грона, 2023

© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.	
ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ	6
<i>Практичне заняття.</i> Зміст і будова курсу методики навчання української мови.....	6
<i>Практичне заняття.</i> Дидактичні основи навчання української мови.	8
<i>Практичне заняття.</i> Зміст і принципи побудови шкільного курсу «Українська мова»	13
<i>Практичне заняття.</i> Принципи побудови підручників з української мови.....	25
<i>Лабораторне заняття.</i> Змістові лінії програми з української мови, їхня суть і принципи реалізації.....	28
<i>Практичне заняття.</i> Загальнодидактичні принципи побудови уроку української мови.....	32
<i>Лабораторне заняття.</i> Особливості технології основних типів уроків	39
<i>Практичне заняття.</i> Структура уроку української мови, основні її компоненти	48
<i>Практичне заняття.</i> Характеристика основних методів навчання мови.....	55
<i>Практичне заняття.</i> Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій	61
МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ	65
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ	75
<i>Практичне заняття.</i> Основні прийоми навчання фонетики, графіки, орфоєпії.	75
<i>Практичне заняття.</i> Методика вивчення орфографії	79
<i>Практичне заняття.</i> Методика вивчення лексики та фразеології	82
<i>Практичне заняття.</i> Методичні прийоми теоретико-практичного вивчення частин мови.	87

<i>Лабораторне заняття. Особливості проведення уроків вивчення частин мови.....</i>	92
<i>Практичне заняття. Основні методичні прийоми навчання пунктуації. Види вправ з пунктуації, методика їх проведення.....</i>	98
<i>Лабораторне заняття. Процес формування лексичних умінь і навичок</i>	103
<i>Практичне заняття. Формування комунікативних умінь учнів у процесі роботи над творами різних видів і стилів.....</i>	106
<i>Лабораторне заняття. Види робіт із розвитку писемного мовлення .</i>	113
<i>Практичне заняття. Основні напрями роботи зі стилістики.....</i>	122
<i>Практичне заняття. Основні напрями роботи з риторики.....</i>	126
МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ.....	131
ДОДАТКИ	
ДОДАТОК А Ключі до тестів МК.....	143
ДОДАТОК Б Структура уроків різних типів.....	144
ДОДАТОК В. Силабус курсу «Методика навчання української мови»	148

*Школа стає справжнім осередком культури лише тоді,
коли в ній панують чотири культу: культ Батьківщини,
культ людини, культ книжки і культ рідного слова.
В. Сухомлинський*

ПЕРЕДМОВА

Пропоноване видання спрямоване на оволодіння здобувачами освіти методами й прийомами успішного навчання української мови, професійними вміннями й навичками в контексті нової парадигми філософії освіти України, що вимагає перегляду та модернізації чинних стандартів освіти на всіх її ланках.

Зміст посібника відображає новітні досягнення лінгводидактики, сприяє розвитку здобувача освіти як соціально особистісного феномену.

Мета видання – допомогти здобувачам освіти у визначенні найбільш раціональних способів вирішення проблем шкільної мовної освіти. У процесі навчання майбутні фахівці мають усвідомити суспільні функції української мови, пріоритетні напрями мовної освіти, зміст і структуру курсу української мови. Практичний складник видання підпорядковано конкретній темі і визначеній меті формування фахових умінь, навичок для методичного становлення вчителя-словесника.

Завдання і вправи спрямовані на формування у майбутніх учителів фахових умінь працювати з навчально-методичною літературою, добирати відповідні форми і методи навчання, дидактичний матеріал, розробляти конспекти уроків, систему вправ, виконувати аналіз, самоаналіз уроку та ін. Глибоке осмислення особливостей вивчення питань шкільного курсу української мови в процесі виконання практичних завдань дасть можливість здобувачам освіти усвідомити внутрішньо-предметні зв'язки, що існують між темами цього курсу.

Посібник адресовано передусім здобувачам освіти для освітньої діяльності під керівництвом і контролем викладача. Він може бути корисним для студентів, учителів, викладачів.

Теоретичний матеріал та комплексні вправи й завдання укладені за матеріалами інтернетних джерел із використанням безкоштовних українських онлайн-бібліотек, зокрема, «Відкрита книга», «Українські підручники», «Підручники онлайн», «Портал Національної бібліотеки України імені В. Вернадського»; освітні платформи «На Урок», «Всеосвіта».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

ЗМІСТ І БУДОВА КУРСУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови, реалізації їх у різних типах комунікації, зокрема в професійній;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності;
- здатність до критичного аналізу, представлення складної комплексної інформації в стислій формі усно та письмово, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;

Фахові:

- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність здійснювати дослідження в галузі дидактики навчання, скласти план науково-дослідницької роботи, використовуючи фахову літературу та сучасні джерела наукової інформації;
- здатність застосовувати прийоми ораторської майстерності;
- знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук;

- здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовно-літературних явищ і тенденцій;

Теоретичний блок

1. Розкрийте наукові основи і джерела розвитку методики навчання української мови.
2. Визначте предмет і завдання методики української мови.
3. Схарактеризуйте основні етапи розвитку вітчизняної мовознавчої шкільної освіти.
4. Висвітліть здобутки в методиці навчання мовознавчих дисциплін на сьогодні. Чим вони викликані?
5. Продемонструйте на конкретних прикладах взаємозв'язок методики української мови з іншими навчальними дисциплінами.

Практичний блок

1. Звіт за дослідницьку роботу: «Методика навчання української мови в персоналіях» (І. Огієнко О. Потебня, К. Ушинський, Августин Волошин, О. Мельничайко, С. Чавдаров, В. Сухомлинський, О. Біляєв, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Горошкіна, Н. Голуб), зосередивши увагу на таких аспектах: коло наукових інтересів, основні навчально-методичні праці, утілення наукових ідей в освітній простір.

2. Напишіть есе (0,5 стор) «Спогади про свого вчителя української мови».

3. Створіть інтелект-карту (ментальну карту) «Зміст модельної навчальної програми «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.), акцентуючи увагу на меті, завданнях, компетентностях, змістових лініях.

Інтелект-карта, ментальна карта (Mind maps) – блок-схема, що наочно демонструє головну думку (завдання), ключові елементи та взаємозв'язки між ними; це діаграма зв'язків, яка відображає природний хід мислення від центральної ідеї до її наслідків. Іншими словами, це метод візуального представлення ідей, думок, концепцій та будь-якої іншої інформації.

Література

1. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. / МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.

2. *Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах* / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. С. 69–72.

3. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti-reforma-nova-ukrayinska-shkolaprodovzhitsya-u-5-9-klasah>

4. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. *Українська мова. 5-6 класи: Мо-дельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти*. URL: [55https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf)

ДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, представлення складної комплексної інформації в стислій формі усно та письмово, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;

- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації;

- здатність працювати в команді та індивідуально;

- здатність реалізувати здоров'язбережувальну компетентність у професійній діяльності;

- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття);

- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.

- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;

- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;

- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять;
- обрати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Що спільного і відмінного в трактуванні понять «мова і мовлення»?
2. Як співвідносяться ці поняття з методичними поняттями «мовна, мовленнєва, комунікативна компетентності»?
3. Чому в основу чинної програми з української мови покладено мовленнєву діяльність?
4. Чи залежить мотивація освітнього процесу від мотивів учіння?
5. Чи впливають мотиви учіння на рівень засвоєння мови та формування умінь і навичок здобувачів освіти?
6. Чому в методиці розмежовують уміння й навички мовні, мовленнєві?
7. Схарактеризуйте основні підходи до вивчення мовного матеріалу.
8. Як реалізуються в курсі вивчення української мови загальнодидактичні принципи навчання?
9. З якою метою в українській мові об'єктивно існують і закономірно функціонують власне методичні принципи?
10. Як впливають на вивчення української мови міжпредметні зв'язки та інтегроване навчання?

Практичний блок

1. Як Ви розумієте думку: «... українська мова – це не тільки навчальний предмет (хоча і предмет), а це ще й у першу чергу сфера та засоби пізнання світу, сфера і засоби формування особистості дитини. Це шлях уходження в культуру» (Мацько Л.І.).

2. На прикладі одного з розділів української мови доведіть реалізацію загальнометодичних і власне методичних принципів навчання української мови: тема, клас, принцип, зміст теоретичного матеріалу, вправи, завдання.

3. Напишіть анотацію до статті Н. Голуб «Суть компетентнісного навчання української мови в основній школі», яку вміщено у виданні «Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу : посібник / Н. Б. Голуб, В. І. Новосьолова, Г. Т. Шелехова, А. В.Ярмолюк. К. : Видавничий дім «Сам», 2017. 144 с.

Покликання на електронний ресурс: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/2017.pdf>

Методичні рекомендації

Анотація – це коротка характеристика друкованої роботи, а не її переказ. Основне призначення будь анотації в тому, щоб дати потенційному читачеві уявлення про зміст статті. Анотація повинна виразно пояснювати, про що йде мова в цій роботі і чим вона може бути цікава читачеві.

1. Починаючи писати анотацію, не прагнете втиснути в неї фрагмент тексту основної статті. Ваше завдання коротко і чітко викласти її суть. Не забувайте, що анотація не повинна бути об'ємною. Її оптимальний обсяг становить третину-половину аркуша формату А4, набраного 12 кеглем. Тобто це приблизно 500-1000 друкованих знаків без пропусків.

2. Анотацію найпростіше скласти на основі чотирьох універсальних запитань: «Хто?», «Що?», «Про що?», «Для кого?». Тобто в анотації ви повинні пояснити, хто автор і який рівень його професійної кваліфікації, про що робота, який її внутрішній зміст, для кого вона цікава або корисна.

3. В анотації до наукової статті не потрібно згадувати джерела, використані в роботі, описувати процес роботи над статтею чи

переказувати зміст окремих параграфів. Анотація – це характеристика статті, що дає можливість створити про неї загальне враження. Анотація повинна бути об'єктивною й містити тільки факти.

4. Під час написання анотації зверніть увагу на стиль викладу. Намагайтеся уникати довгих і складних речень. Ваші думки мають бути викладені коротко й чітко, щоб полегшити розуміння прочитаного. Текст повинен бути максимально безособовим й об'єктивним.

План анотації

1. Автор статті, назва.
2. Чому актуальна?
3. Кому призначена? (Кліше для висловлювання: *У статті розглянуто ... Значне місце займає характеристика ... Розглянуто такі важливі проблеми, як ... Автор дав наукове визначення ... і т. ін. Стаття буде цікава*).
4. Коротко виділити основні думки.
5. Перерахувати декілька яскравих фактів, прикладів, думок зі статті.
6. Рефлексивний (власні думки, міркування, осмислення) коментар.

5. Прочитайте текст. Доберіть завдання для реалізації міжпредметних або інтеграційних зв'язків.

Педагогічні ідеї Г. Сковороди

Свою кар'єру педагога філософ Сковорода почав у 1753 році в Переяславському колегіумі, де викладав поетику. Там він відзначився своєю демократичністю, бо не карав учнів та не бив різками. Він вважав, що примус завжди відштовхує, а навчання має бути «самоохотним». Сковорода прагнув, щоб учні навчилися мислити та аналізувати. З такими прогресивними поглядами церковне середовище ніяк не могло змиритися, тому в Сковороди часто виникали конфлікти з адміністрацією закладів. Були випадки, коли його навіть звільняли.

Григорій Сковорода був талановитим педагогом, адже міг викликати любов до науки навіть у малого й розбещеного Василька, сина поміщика Степана Томари, до якого Григорія приставили як домашнього вчителя. Г. Сковорода навчав хлопця грамоти, співів, арифметики. Його головним завданням було розкрити внутрішній світ дитини, зрозуміти його.

Г. Сковорода був переконаний, що навчання – це теж «сродність» (природний нахил), і не варто мучити нею проти волі. Педагог був

вимогливий до своїх учнів, щоб стимулювати їх до самовдосконалення, але водночас прикипав до них душею. Його учні Михайло Ковалинський та Василь Томара були найкращими друзями Г. Сковороди впродовж життя.

Філософ мав власну систему оцінювання – не ставив балів своїм учням. Її він розвинув під час викладання в Харківському колегіумі. Замість балів він давав коротку характеристику:

- ✓ учні, які найкраще знали матеріал, отримували від Сковороди «зверок вострий», «вельми вострий», «вострий»;
- ✓ потім йшли оцінки «вельми тямкий», «досить тямкий», «тямкий»;
- ✓ хто найгірше знав матеріал, отримував характеристику «тупуватий», «тупий», «вельми тупий» і «повне безглуздя».

Завдяки новим підходам до викладання, багато учнів Г. Сковороди змогли досягти успіху (За матеріалами інтернетних джерел: https://znayshov.com/News/Details/33_tsikavi_fakty_pro_nespiimanoho_sv_itom_skovorodu).

Література

1. Варзацька Л. Типи інтегрованих уроків у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2013. № 11 (680). С. 2–7.
2. Пометун О. Як навчити старшокласників толерантності й медіаграмотності: чотири кроки. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua>
3. Пометун О. Як навчити старшокласників толерантності й медіаграмотності: чотири кроки. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua>
4. Пентилюк М. Завдання вищої школи у підготовці майбутнього вчителя-словесника в умовах стандартизованої освіти. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. Тернопіль. 2006. № 8. С. 6–9.
5. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2 (80). С. 2–5.

ЗМІСТ І ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ШКІЛЬНОГО КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА»

Практичне заняття

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте основні етапи вивчення курсу «Українська мова».
2. Визначте особливості основних аспектів навчання мови.
3. Як формуємо компетентного мОвця на уроках української мови?
4. Схарактеризуйте напрями формування медіаграмотності в процесі навчання учнів української мови.

Практичний блок

1. Перечитайте думки вчителів, науковців щодо інтеграції на уроках української мови, літератури, зарубіжної літератури. Висловіть власні погляди.

Інтегрувати чи не інтегрувати – це питання викликає бурхливі дискусії серед освітян. Особливо якщо йдеться про курс української та зарубіжної літератури. Одні вчителі підтримують цю ідею, інші – категорично заперечують. Які переваги й труднощі має об'єднання предметів?

Віктор Гречук, учитель української мови та літератур Новопечерської школи, викладач інтегрованого курсу literacy.

Окремі тексти за жанрами чи тематикою частково збігаються на початку й наприкінці року. Доцільно такі тексти об'єднати і вивчати на прикладі двох літератур паралельно. Можна відстежити ознаки того чи того жанру на прикладі і зарубіжного, і вітчизняного твору. Якщо такий інтегрований курс увести в державній школі (у Новопечерській школі це 6 годин на тиждень) у старших класах, то за держстандартом залишиться та сама кількість годин із кожного предмета. Звісно, курс має і переваги, і виклики.

Переваги

1. Можливість обирати найкращі зразки.
2. Вивчення граматичного матеріалу на основі прочитаних текстів, що забезпечує глибше занурення у світ художнього твору.
3. Зазвичай дітям цікавіше обговорювати прочитані твори, ніж пояснювати, чому поставили кому чи написали ту чи ту літеру. Але були й ситуації, коли учень, що не читав твір, зацікавився текстом, прочитавши його на уроці. Він не лише щоуроку обговорював, готував

ілюстрації, брав участь у проєктній роботі, а й з легкістю виконував граматичні завдання.

4. Умовний поділ на літературу (на цих уроках читаємо) та мову (тут пишемо та вчимо граматику) уже давно віджив себе. Власне, і все у світі не існує ізольовано, а навпаки – взаємодіє. Ідеальним прикладом тут є творчість Миколи Гоголя, з якою зараз знайомляться окремо на уроках української і зарубіжної літератур. Паралельно вивчаючи диканський та петербурзький цикли творчості, учні мають змогу самостійно дати відповідь на запитання: «Чому твори Гоголя вивчаються і в українській, і в зарубіжній літературі, якщо він писав російською?»

Виклики:

1. Багато часу витрачається на підготовку, бо вчителі інтегрованих курсів є першопрохідцями.

2. Твори мають бути цікавими дітям. Теми та проблеми повинні бути близькими та зрозумілими, адже учням доведеться працювати з текстом більше: не тільки аналізувати твір, а і вивчати його лексику, пунктуацію та інші граматичні аспекти.

3. Відсутність універсального (єдиного) підручника та інших методичних матеріалів. Усе доводиться збирати до купи з різних джерел: підручники, інтерактивні завдання на різних платформах, статті, теми яких частково або повністю збігаються з темами художніх творів

Олеся Браташ, учителька української мови та літератури Добротвірського ЗЗСО І-ІІІ ступенів

Для мене інтеграція – це об'єднання в одному синтезованому курсі (темі, розділі, програмі) елементів споріднених навчальних предметів як відновлення цілісного. Таким чином, один навчальний предмет може слугувати інструментом для розв'язання завдань, які стоять перед іншим навчальним предметом. Це заощаджує час – ми усуваємо повтори та паралелізм під час вивчення різних предметів.

Наприклад, теоретико-літературні поняття, жанри, мистецькі напрямки не доведеться вивчати двічі на уроках української і зарубіжної літератур. Інтегрований підхід у начанні може допомогти учням зіставити літературні явища в різних національних літературах, побачити творчі зв'язки між письменниками різних народів, порівняти твори різних літератур одного жанру.

Доприкладу, наскільки тісними є тематично-змістові зв'язки між історичною повістю Івана Франка «Захар Беркут» та історичним романом В. Скотта «Айвенго». Обидва твори вивчаються в 7-му класі.

А скільки спільного: одне століття (XIX) об'єднує життєвий і творчий шляхи авторів; обидва твори на історичну тему, події, описані у творах, відбуваються приблизно в той самий час (XII і XIII ст.). У творах зображені історичні події: у повісті «Захар Беркут» – битва на Калці, облога монголо-татар, у романі «Айвенго» – битва при Гастингсі, штурм замку Торкілстон. Історичні персонажі також присутні в обох текстах: у І. Франка – Данило Романович (Галицький), Батий, у Скотта – Річард Левине Серце, принц Джон. Повість і роман поєднані темою національно-визвольної боротьби, тож схожа і проблематика: захист рідної землі, моральні цінності, вибір, єдність народу як запорука перемоги; кохання, вірність, зрада і самопожертва.

Якщо матеріал подаватиме один учитель системно, послідовно, взаємопов'язано, то в учнів сформується уявлення про єдиний світовий літературний процес, невіддільною, унікальною частиною якого є українська література. Як і будь-яка національна література, українське письменство органічно творилось як складник європейської та світової літератури і має розглядатися нарівні з іншими літературами.

Підсумки

- Отже, інтегрований курс української та зарубіжної літератур разом із українською мовою дає можливість дитині ширше дивитися на світ, сприймати культурний і мистецький контекст через мову та літературу.

- Учителі й учні економлять час, уникаючи повторного вивчення тих самих теоретичних понять, історичних періодів, мистецьких напрямів тощо, переходячи одразу до практичного їх пізнання на прикладі текстів української та зарубіжної літератур.

- Можливість «побути в тексті» більш тривалий час через вивчення в ньому граматичного матеріалу дає можливість зануритися в кожний окремий художній світ.

- Інтеграція дає більшу свободу вибору вчителю під час підготовки з урахуванням особливостей кожного класу.

Ольга Питюр, учителька української мови та літератури Новопечерської школи, викладачка інтегрованого курсу literacy

На мою думку, інтеграція забезпечує системний підхід. Інтегрований курс дає розуміння учням, що українська мова і література входять до світового літературного простору, а не існують осібно.

Мова набуває більш практичного застосування, коли саме на текстах української чи зарубіжної літератури ми вивчаємо мовні

явища. Наприклад, досліджуючи художній текст, звертаємо увагу не лише на тропи, а й на граматичні форми слів, визначаючи їхню частини-номовну належність, граматичні ознаки, синтаксичну роль, аналізуємо лексику, добираємо власні приклади для ілюстрації мовних явищ, які помітили. Так ми глибше занурюємося в структуру тексту, його зміст, а не лише обмежуємося визначенням теми та ідеї.

Щороку з'являються нові книги для дітей як українських, так і зарубіжних авторів. Їхня проблематика дуже актуальна, а мова сучасна, жива, вона часто містить слова і фрази, які вже сьогодні в активному вжитку школярів. То ж чому не скористатися цим і не мотивувати до вивчення мови засобами сучасної літератури?

Наприклад, для інтеграції на основі спільного образу та проблеми героїзму розгляньмо в 6 класі такі твори: грецький міф «Геракл. Подвиг сьомий: критський бик» (курс зарубіжної літератури) та роман Володимира Рутківського «Сторожова застава» (курс української літератури).

Ці два тексти об'єднує спільний персонаж – Геракл – міфічний герой та герой-версія Володимира Рутківського. У міфі ми з учнями простежимо шлях-становлення персонажа відповідно до жанрових особливостей твору, визначимо риси художнього образу. У тексті роману Володимира Рутківського героїчний образ Іллі Муромця подається в широкому історичному контексті. Художній образ стає другорядним, але не менш цікавим. Шлях героя, який дослідили на прикладі Геракла, тепер актуалізуємо в новому контексті. Крім того, шлях героя також простежуємо на прикладі одного з головних персонажів «Сторожової застави» Вітька Бубненка. Так глибше досліджуємо поняття героїзму, який проявляється не лише у величезній силі, а й у кмітливості та відповідальності. Під час читання роману учні зверталися до міфічного ідеалізованого героїчного образу Геракала та порівнювали його із «неідеалізованим» відповідним образом у романі.

Поняття «шлях героя» було актуалізовано за допомогою уроку TED ED Метью Вінклера «Що формує героя?», в основі якого лежать ідеї Джозефа Кемпбелла. Так, цей шлях спостерігаємо не лише у творах зарубіжної, а й української літератури, адже герої мають тисячу облич, і хоч належать до різних літератур, але в них усе ж більше спільного, ніж відмінного (За матеріалами інтернетних джерел).

Учені наполягають на високій інформативності, фундаментальності, різноплановості інтегрованих уроків мови і літератури, їх ролі у підвищенні мотивації до навчання, зміцненні знань Вибір для

інтегрованих уроків твору сучасної української жіночої прози (роману М. Матіос «Солодка Даруся») зумовлений передусім тим, що прозі письменниці притаманні новаторські мовні експерименти, сутність яких полягає у сміливому поєднанні у тексті художнього твору різноманітних лексичних одиниць, широкому вживанню фразеологізмів і паремій.

Вивчення роману М. Матіос «Солодка Даруся» відбувається у межах факультативного курсу «Світ українського слова» для учнів 10–11 класів із філологічним профілем.

Серія інтегрованих уроків передбачає проведення трьох занять. Перший урок спрямований на вивчення діалектної лексики у романі, другий присвячений фразеологічним одиницям, третій – використанню паремій. Така послідовність ґрунтується на принципі «від простого до складного», адже спочатку вивчаються слова (лексика), потім словосполучення (фразеологізми), і наприкінці – речення (прислів'я).

Метою інтегрованих уроків є формування в учнів уявлення про взаємозв'язок і взаємозумовленість поняттєвих апаратів лінгвістики та літературознавства, призначених для вивчення художнього тексту. Інтегрованим урокам передують самостійне ознайомлення учнів 10-х класів з романом М. Матіос «Солодка Даруся» і виконання індивідуальних завдань.

До індивідуальних завдань, на виконання яких учням надається два тижні, належать пошук у тексті:

- діалектизмів на позначення елементів пейзажу;
- діалектизмів на позначення тварин і рослин;
- діалектизмів на позначення елементів одягу;
- діалектизмів на позначення речей побуту;
- діалектизмів на позначення рис людини;
- полонізмів, румунізмів;
- фразеологізмів;
- паремій.

Перший урок розпочинається з презентації вчителя літератури, у якій стисло розповідається про творчий шлях М. Матіос та її роман «Солодка Даруся». Далі вчитель української мови ознайомлює учнів з поняттям діалектної лексики. Потім слово надається учням, які виконували індивідуальні завдання з пошуку діалектизмів різних семантичних груп. Виступи відбуваються у формі презентацій – на екран виводяться фрагменти тексту, у яких трапляються діалектизми.

Наприклад, на екрані демонструється фрагмент тексту, який містить діалектизми на позначення елементів одягу: Калина два дні підряд провітрювала на обійсті джерги, коци, укривала, килими, хустки, запаски, сардаки, кептарі й усе, що могло бути видко здалеку – з гостинця, й зблизька – із лісу, начебто й не зважала на військових людей, що пленталися під ногами. ... а тоді мовчки, але дуже поволі, почала скидати із себе кептарик-безрукавку. Учень пояснює, що означає кожне зі слів. Після кожного з учнівських виступів учитель літератури ставить класу запитання щодо того, яку функцію у тексті роману виконує певна семантична група діалектизмів: номінація реалій, притаманних певному регіону та добі; створення стилістичного колориту; увиразнення художнього образу.

Останню функцію, наприклад, виконує у творі діалектизм трепета (осика), що символізує трагічну долю буковинців у ХХ столітті. Розповідаючи про роль діалектної лексики, слід пам'ятати, що художній стиль містить усі різновиди стилістичних одиниць, які відповідають творчому задуму автора. Потім вчитель мови знайомить учнів з такими лексичними групами, як полонізми та румунізми (запозичення з польської та румунської мов відповідно).

Учитель ставить класу запитання стосовно того, які екстралінгвістичні фактори вплинули на їхню велику кількість у гуцульській говірці. Після цього йде презентація індивідуального завдання, яка закінчується обговоренням функцій такої лексики у художньому тексті.

Під час другого уроку вивчення фразеологічних одиниць розпочинається з інформації вчителя мови щодо основних різновидів фразеологізмів та їх функцій у творах літератури. Фразеологізми в художніх текстах є невичерпним джерелом експресивності, образотворчим чинником авторської оповіді, за їх допомогою стає більш рельєфним внутрішній світ героїв, увиразнюється портретна характеристика, мова героїв твору, пейзаж, що читач сприймає більш наочно. Серед фразеологізмів виділяють загальновідомі й менш уживані. У мовленні вони виконують різні функції: оцінну, емоційноекспресивну, характеристики внутрішнього стану, портретної характеристики, мовної тощо. Фразеологізми також є ефективним засобом втілення авторської позиції, віддзеркалення специфічних рис мовної індивідуальності письменниці. Наприклад, низка фразеологізмів з оцінною функцією: На плечах голову носити, а не баняк; головою треба думати, а як думаєш ногами, то хай голова страждає; вони таки не мають смальцю в голові, а Бога в

череві. В сільраді за таким розумом у книжку дивляться, а Даруся все у своїй голові тримає. Даруся голими п'ятами чує. З курми вона говорить краще, ніж із людьми. Потім йде презентація індивідуальної роботи учня з виведенням на екран фрагментів тексту, у яких наявні фразеологізми. Учитель наголошує на тому, що фразеологічні одиниці є одним з найважливіших способів передачі національних стереотипів, стійких історично сформованих уявлень про моральні, розумові та інші особливості, притаманні представникам певних етнічних спільнот. Фразеологізми транслюють символи і міфологеми, є частиною національної мовної картини світу.

Аналогічний алгоритм має третій інтегрований урок, який присвячений пареміям у романі «Солодка Даруся»: стисла інформація вчителя щодо прислів'їв, презентація уривків з роману, підготовлених учнями, та обговорення функціональних особливостей прислів'їв. Прислів'я – це жанр усної народної творчості та одиниці розмовної мови. Українська мова надзвичайно багата образними прислів'ями та приказками, які роблять мовлення більш виразним, самобутнім і оригінальним. Паремії у романі «Солодка Даруся» органічно вписані у контекст. Зазвичай, вони підсумовують міркування головної героїні у внутрішньому монолозі, виконують функцію узагальнення у діалогах. Детальне вивчення фрагментів тексту свідчить також про використання прислів'їв для характеристики персонажа, його ставлення до подій. Паремії концентрують глибину ситуації, розкривають образ героя. Можна говорити про текстотвірну роль паремій у романі «Солодка Даруся», адже часто у паремії закладена основна думка текстового фрагмента. У результаті запропонованої серії інтегрованих уроків учні набувають систему предметних компетентностей, яка відповідає філологічному профілю навчання:

- здатність ідентифікації лексико-фразеологічних одиниць і паремій;
- здатність комплексного аналізу твору на мовному рівні;
- уміння сприймати художній твір у єдності змісту і форми;
- уміння інтерпретувати зміст художнього твору на підставі аналізу його мовного втілення;
- уміння аналізувати суб'єктну структуру художнього тексту і встановлювати взаємозв'язки між мовними засобами, авторським задумом і стратегією.

Проза М. Матіос якнайкраще відповідає завданням інтегрованих уроків, адже у ній з високою майстерністю відтворена жива мова українського народу (За матеріалами статті К. Сізової, С. Сошенко Інтегровані уроки української мови та літератури на матеріалі твору Ммарії Матіос «Солодка Даруся»).

2. Проаналізуйте одну з тем (за вибором) з підручника «Українська мова українська та зарубіжна літератури» (підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти знаходиться у вільному інтернет-доступі). Автори: Ірина Старагіна, Андрій Панченков, Василь Терещенко, Юлія Романенко, Оксана Волошенюк, Валентина Новосьолова, Марія Блажко, Поліна Ткач:

- які предмети інтегруються, які компетентності формуємо;
- які методи застосовуємо: проблемного викладу: дослідницький, частково-пошуковий, аналіз мовних явищ, ситуативне моделювання, опрацювання дискусійних питань, імітаційні та не імітаційні методи;
- наскільки в підручниках реалізовано основні аспекти навчання української мови;
- як відображено в підручниках текстоцентричний підхід до навчання мови.

3. Доведіть на прикладі конкретної теми з підручника для 5 класу, як реалізуються аспекти вивчення української мови.

Методичний коментар

Традиційно в методиці української мови визначають такі аспекти її навчання: *лінгвістичний, педагогічний, психологічний, моральний, естетичний*.

Лінгвістичний аспект навчання рідної мови передбачає розуміння суспільної ролі мови, тих її функцій, що реалізуються в мовленні кожної людини. Усвідомлення необхідності засвоєння мовної матерії забезпечує формування мовленнєвих умінь і навичок: правильно і виразно говорити, читати й писати, доцільно користуватися лексикою, уміти будувати речення, розрізняти стилі мовлення. Тільки за таких умов можна осмислити сутність мови, засвоїти її закони й правила, оволодіти її літературними нормами та засобами.

Педагогічний аспект навчання української мови вимагає враховувати її значення для пізнавальної діяльності індивіда, виховання й

розвитку учнів, підготовки їх до життя. Школярі повинні зрозуміти, що мова розвиває мислення, а мовленнєва діяльність тренує розум людини. Володіння рідною мовою формує мовну особистість. Людина, що не знає рідної мови, не володіє її багатствами, залишається духовно вбогою істотою, бо вона позбавлена можливості пізнати історію, усну народну творчість, традиції і звичаї свого народу. Педагогічний підхід передбачає зразкове володіння рідною мовою, розкриває якості літературної мови, розвиває почуття прекрасного, виховує естетичний смак.

Психологічний аспект ураховує ті психічні чинники, які забезпечують якісне засвоєння мови і формування мовленнєвих умінь та навичок. При цьому слід зважати на те, що мова індивіда не народжується разом із ним, а набувається в процесі його розвитку, в умовах життя в родині й суспільстві, у національно-мовному середовищі. Засвоєння мови людиною залежить від сім'ї, материнського виховання, дитячого садка, школи, від мовного середовища й самої людини.

Моральний аспект навчання рідної мови передбачає формування національної свідомості учнів. Мова має не лише важливе значення для освіти, розвитку особистості, формування мовленнєвих умінь і навичок. Величезна роль рідної мови у національно-патріотичному, моральному вихованні. Учні повинні усвідомити, що для патріота дорогі всі надбання України: матеріальні й духовні, природні й соціальні, історичні та сучасні.

Моральний аспект вивчення рідної мови тісно пов'язаний з естетичним. Відомо, що мова займає провідне місце в естетичному вихованні учнів. Засвоюючи рідну мову, вони переконуються в багатстві й красі її виражальних засобів, учаться мислити та висловлюватися не тільки правильно, але й красиво, приємно.

Разом із традиційними формуються й нові підходи до навчання рідної мови, викликані змінами в суспільному та духовному житті, концепцією національної школи в Україні. Це такі аспекти, як *народознавчий (українознавчий), етнопедагогічний, культурологічний, діяльнісно зорієнтований* та ін.

Народознавчий (українознавчий) аспект визначається як основний навчально-виховний у концепції вивчення української мови. Суть його зводиться до того, що саме рідна мова є засобом пізнання самого себе як представника української нації, свого народу, його історії, культури тощо. Цей аспект пов'язаний, зокрема, з відомостями про

походження, історію, специфіку розвитку української мови у зв'язку з історією народу.

Етнопедагогічний аспект передбачає навчання рідної мови на основі народної педагогіки і дидактики. Етнопедагогіка – скарбниця навчально-виховної мудрості нашого народу, витвореної ним упродовж віків. Вона слугує основою виховання багатьох поколінь українців. Українська етнопедагогіка – це система народних знань, принципів і засобів, а також досвіду українського народу в галузі навчання і виховання дітей та молоді (За матеріалами інтернетних джерел).

4. Перегляньте зразки вправ з інфомедійним компонентом. Створіть 5 вправ або завдань інфомедійного змісту до вказаних тем (за вибором).

5 клас (підручник Н. Голуб, О. Грошкіної)

§ 30. Звукове значення букв я, ю, є та щ. Правила вживання апострофа.

§ 31. Склад. Правила перенесення слів з рядка в рядок.

§ 32. Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у-в, і-й, з-із-зі).

§ 37. Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова й речення.

Головне й залежне слово у словосполученні.

§ 38. Речення, його граматична основа (підмет і присудок).

§ 39. Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення)

§ 40. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні.

§ 41. Види речень за емоційним забарвленням: окличні й неокличні.

§ 42. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.

§ 45. Складне речення.

Зразки вправ

Вправи-меми для визначення роду

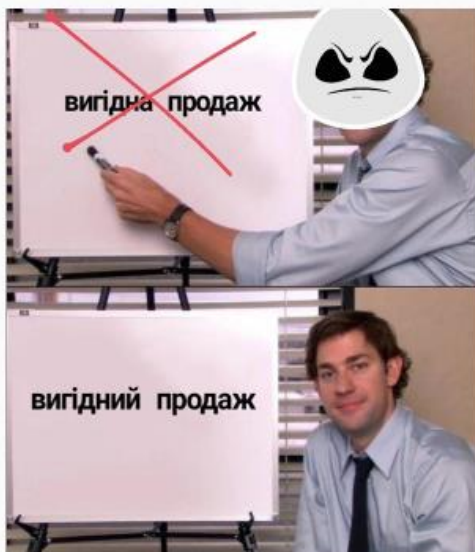
ЩО ТАКЕ МЕМИ ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ?

ТЕРМІНИ

- меми
- кооптовані меми
- аудіальні меми
- текстові меми
- змішані меми
- креолізовані меми
- інтернет-меми
- комікс-культура
- полікодовий текст

Мем, або *інтернет-мем* – це будь-яка дотепна коротка інформація (фраза, зображення, звукоряк, відео) іронічного характеру, яка відтворює певне ставлення до якихось подій чи обставин, та поширюється в інтернеті. Найпопулярнішими є інтернет-меми у форматі зображення із влучним жартівливим текстовим поясненням.

«Фейк чи правда?» для слова дня «космонавт»

«Фейк чи правда?»

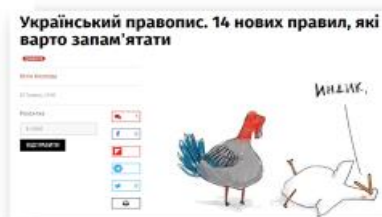
Розповів космонавт про свій політ у космос. Посадив він корабель на планеті, де все ідеально влаштовано. Тут можна було дихати без скафандра, милуватися природою. Поряд — лісове озеро. Вода в озері чиста-пречиста, кожен камінчик на дні видно (Фейк).

Рівно 60 років тому людина вперше полетіла в космос. Ця честь дісталась космонавту Юрію Гагаріну. З того часу в космосі побувало понад 550 людей. Серед них і один українець — Леонід Каленюк (Правда).

Ейдетика

КОСМОНАВТ

Засвоєння правописного матеріалу

Література

1. Варзацька Л. Типи інтегрованих уроків у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2013. № 11 (680). С. 2–7
2. Пометун О. *Як навчити старшокласників толерантності й медіаграмотності: чотири кроки*. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua>
3. Пентилюк М. Завдання вищої школи у підготовці майбутнього вчителя-словесника в умовах стандартизованої освіти. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. Тернопіль. 2006. № 8. С. 6–9.

4. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2 (80). С. 2–5. Хомич. Т. Вияви аномативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 241 – 244.

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПІДРУЧНИКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови, реалізації їх у професійній комунікації;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі;
- здатність працювати в команді та індивідуально.

Фахові:

- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й взаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час професійної діяльності;
- здатність знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;

- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте нормативні документи, які висвітлюють концепції мовної освіти в Україні.
2. Який принципи побудови й зміст чинних програм з української мови для 5-9 класів?
3. Схарактеризуйте змістові лінії програми, їх суть і принципи реалізації.
4. За якими принципами побудовані підручників з української мови?
5. Поясніть, чому автори шкільних підручників не подають різноманітність поглядів на певні суперечливі в лінгвістиці питання. Проілюструйте конкретними фактами, поясніть вибір авторів.
6. Схарактеризуйте функції підручника з української мови.

Практичний блок

1. Висвітліть реалізацію змістових ліній програми з української мови (мовна, мовленнєва, діяльнісна, соціокультурна) у підручнику з української мови (автори Н. Голуб, О. Горошкіна – 5 клас) з тем:
 - а. 37-36 (тема «Подвоєння та подовження приголосних у словах іншомовного походження»);
 - а. 137-140 (тема «Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина»).
2. Схарактеризуйте основні *функції* підручника на конкретних прикладах: *інформаційна* (теоретичний матеріал підручника подає основні наукові відомості про українську мову), *систематизувальна* (підручник зберігає системний підхід до мовних явищ), *трансформативна* (перехід теоретичних знань в уміння та навички), *виховна* (матеріал підручника сприяє вихованню, формуванню духовних цінностей), *розвивальна* (активізація мисленнєвої діяльності), *культурологічна* (пізнання української культури), *рефлексивно-корекційна* (реалізується за допомогою системи вправ, завдань, тестів).

3. На прикладі кількох розділів чинного підручника з української мови розкрийте шляхи реалізації в ньому особистісно зорієнтованого підходу. Запропонуйте вправи, які урахували б цей підхід.

Компетентісно зорієнтована методика зосереджує зусилля на способах мислення (креативність, критичне мислення, уміння розв'язувати проблеми і формулювати власні судження), способах роботи (спілкування та співпраця), інструментах для роботи (потенціал новітніх технологій), здатності жити в багатогранному світі і виконувати роль активних та відповідальних громадян, ураховує індивідуальні особливості учня.

Особистісно-мотиваційний принцип

- *Забезпечення постійного інтересу учнів до навчання, розвиток індивідуальних пошукових здібностей.*

Принцип диференціації та індивідуалізації

- *Застосування індивідуального підходу до учня, врахування його рівень знань та уподобання.*

Принцип креативності

- *Використання вправ, що сприяють розвитку творчих умінь.*

Принцип розвивального навчання

- *Формування мисленнєво-мовленнєвої активності учнів, засвоєння мовних одиниць і явищ, осмисленні їхньої комунікативної доцільності та ролі в текстах різних стилів.*

Принцип міжпредметних зв'язків

- *Виконання вправ творчого характеру, що дозволяє реалізувати соціокультурну змістову лінію.*

Принцип комунікативності

- *Розвиток мовних і мовленнєвих умінь і навичок, що забезпечують формування комунікативної компетентності учнів.*

Література

1. Горошкіна О.М. Функції підручника української мови в компетентній парадигмі. *Studia Ukrainika Posnaniensia*. 2019. № 1. С. 93–102.
2. Грона Н. В. Підручник, що відповідає на виклики часу. *Український педагогічний журнал*. 2017. №1. С. 126–131.
3. Караман С., Тихоша В. Технологія створення підручників і посібників для поглибленого вивчення української мови в гімназії. *Дивослово*. 2001. № 4. С. 36–38.
4. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. *Методика навчання української мови у таблицях і схемах*. Київ : Ленвіт, 2006. 134 с.

5. Пентилюк М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти: проект. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2006. № 9–10. С. 76–84.

6. *Словник-довідник з української лінгводидактики* : навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ ПРОГРАМИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЇХНЯ СУТЬ І ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Лабораторне заняття

Теоретичний блок

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації;
- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й літератури з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте структурні елементи навчальної програми з української мови.
2. Перелічіть змістові лінії програми. Визначте їхні характерні особливості.
3. Визначте принципи реалізації змістових ліній програми.

Практичний блок

1. Підготуйте презентацію «Реалізація змістових ліній Програми з української мови в 6 класі під час вивчення теми.....» (тема за вибором). Мовні теми для презентації: Будова слова Основні способи словотворення Іменник як частина мови. Прикметник як частина мови. Числівник як частина мови Займенник як частина мови.

Методичний коментар

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.) чітко окреслено ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи), та наскрізні вміння.

Перелік основних компетентностей виглядає так:

1. вільне володіння державною мовою,
2. здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами,
3. математична компетентність,
4. компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій,
5. інноваційність,
6. екологічна компетентність,
7. інформаційно-комунікаційна компетентність,
8. навчання впродовж життя,
9. громадянські та соціальні компетентності,
10. культурна компетентність,
11. підприємливість і фінансова грамотність.

НАСКРІЗНІ ВМІННЯ

Наскрізні вміння формуються на всіх інтегрованих курсах або предметах. Вони є спільними для всіх компетентностей.

Перелік наскрізних умінь:

- читати з розумінням,
- висловлювати власну думку усно і письмово,
- критично та системно мислити,
- діяти творчо,
- виявляти ініціативність,
- здатність логічно обґрунтувати позицію,
- конструктивно керувати емоціями,
- оцінювати ризики,
- приймати рішення,
- розв'язувати проблеми.

Наскрізнi лiнii– це соціально значимі надпредметні теми, що сприяють формуванню в учнів уявлення про суспільство в цілому – розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях; засіб інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей – навчальних предметів та предметних циклів. Наскрізнi змістові лiнii спiльнi для всiх начальних предметiв, i є засобом інтеграції навчальних предметів, предметних циклів і навчального змісту. Вони співвідносяться з окремими ключовими компетентностями та сприяють формуванню цінностей і світогляду учня. їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища. Впровадження у навчальний предмет наскрізних змістових лiнii передбачає розв'язування завдань реального змісту, виконання міжпредметних навчальних проєктів, роботу з різними джерелами інформації. Необхідність інтеграції змістових лiнii передбачає лише зміщення акцентів на більш прикладні аспекти теми. Змістові лiнii:

- « Екологічна безпека та сталий розвиток »;
- « Громадянська відповідальність »;
- «Здоров'я та безпека»;
- «Підприємливість та фінансова грамотність»

2. Репрезентуйте інтерактивний метод «Ротаційні трійки» на прикладі теми: «Правопис складних слів» або «Правопис складних іменників» у 6 класі.

Методичний коментар

Ротаційні (змінні) трійки

Цей варіант кооперативного навчання сприяє активному, ґрунтовному аналізу й обговоренню нового матеріалу з метою його осмислення,

засвоєння і закріплення і може використовуватися на практичному занятті.

Організація роботи

1. Розробіть запитання на допомогу учням з метою обговорення нового матеріалу. Запитання повинні передбачати неоднозначну відповідь.

2. Об'єднайте учнів у трійки. Розмістіть їх так, щоб кожен бачив трійку ліворуч і трійку праворуч. Разом усі трійки мають утворити коло.

3. Поставте кожній трійці відкрите запитання (однакове для всіх членів трійки). Кожен за порядком повинен на нього відповісти.

4. Після короткого обговорення запропонуйте учасникам розраховуватися на «перший, другий, третій». Учні з номером «один» переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, а учні з номером «два» переходять через дві трійки проти годинникової стрілки. Учні з номером «три» залишаються на місці і є постійними членами своєї трійки. У результаті утвориться нова трійка.

5. Змінійте трійки стільки разів, скільки є запитань.

Література

1. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні. Дивослово. 2018. – № 1. – С. 2–6.

2. Голуб Н. Горошкіна О. Українська мова 6 клас. Освіта. 2023 с. 258.

3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>

4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

5. Любченко О. М. Наскрізнi лiнii в освiтi та iх реалiзацiя на уроках англiйської мови [Електронний ресурс]. Англійська мова та література. 2018. – № 24 (574). Режим доступу : <https://gymnasiya2.org.ua/doc/metod.pdf>.

6. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році : лист МОН України № 1/11-5966 від 01.07.2019 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/65024/.

ЗАГАЛЬНОДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетенцію для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності;
- здатність організувати освітній процес, під час якого кожен учень зміг би реалізувати свої пізнавальні потреби, задовольнити емоційно-естетичні смаки.

Теоретичний блок

1. Чому урок української мови вважається основою освітнього процесу? Як визначають урок учені-дидакти і методисти?
2. Доведіть органічну єдність змісту і форми проведення уроку.
3. Чому підготовка вчителя до уроку починається з визначення його освітньої мети? У чому полягає триєдиність мети кожного уроку?
4. Як впливає зміст уроку на його мету? Від чого залежить науковість уроку. У чому полягає оптимальність уроку? Які ще вимоги до змісту уроку ви можете назвати?
5. Чим зумовлюється структура уроку? Структурні елементи уроку – догма чи творчість учителя?
6. Назвіть структурні елементи уроків української мови (відповідно до типології О.М.Біляєва). Від чого залежать особливості структури кожного типу уроку?
7. Що Ви розумієте під поняттям «комбінований урок»? Чи доцільно визначати його як окремий тип уроку української мови?
8. Як ви розумієте «нестандартність» у навчанні мови? Які уроки називають «нестандартними»? Чи можна вважати «нестандартний урок» окремим типом уроку? Якщо ні, то чому?
9. Чим відрізняються міжпредметні зв'язки від внутрішньопредметних? У чому ефективність використання міжпредметних зв'язків на уроках української мови?
10. Дайте визначення інтегрованим урокам. Чи можна їх вважати нестандартними?
11. Схарактеризуйте нестандартні уроки? Назвіть їх різновиди.
12. Продовжте речення: «З метою підвищення ефективності уроку творчі вчителі вводять такі характерні зміни в його структуру, окремі його елементи та їх співвідношенн:.....».

Практичний блок

1. Сформулюйте мету й зміст етапів уроку в 5 класі (підручник Н. Голуб, О. Горошкіна) до тем:
 - § 30. Звукове значення букв я, ю, є та щ. Правила вживання апострофа.
 - § 40. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні.
 - § 42. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина.
 - § 63. Опис. Побудова опису.

I. Актуалізація опорних знань

II. Повідомлення теми, мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Готуючи конспект (або план-конспект) уроку української мови, учитель-словесник має враховувати такі основні методичні положення:

1. Мета уроку

Ключовими дієсловами і сполученнями слів у формулюванні триєдиної мети уроку української мови є:

навчальна мета:

навчити, повторити, забезпечити, засвоїти, закріпити, поглибити, розширити знання, узагальнити, систематизувати та ін.;

розвивальна мета:

формувати, розвивати, удосконалювати, оцінювати та ін.

виховна мета:

виховувати, прищеплювати цінності, сприяти естетичному (морально-етичному) розвитку, сприяти осмисленню, сприяти самовдосконаленню, формувати моральну культуру, формувати патріотичне ставлення та ін.

Визначаючи змістове наповнення мети конкретного уроку, слід послуговуватися очікуваними результатами (або державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів), зазначеними в навчальній програмі. Ці вимоги містять:

а) стрижневі дієслова, що відбивають сутність основних умінь, які мають бути сформовані в учнів на уроці: усвідомлювати, розуміти, формулювати, інтерпретувати, знаходити, визначати, пояснювати, порівнювати, відрізняти, аргументувати, використовувати, аналізувати, замінювати, конструювати, редагувати, складати, будувати, створювати тощо.

б) предмет цих умінь (змістові характеристики).

Наприклад, розробляючи урок з теми «Дієслово як частина мови» (7 клас), мету можна сформулювати так:

навчальна – розширити знання учнів про дієслово як частину мови, значення його, морфологічні ознаки й синтаксичну роль;

розвивальна – сформувати вміння знаходити дієслова в тексті, визначати їхні морфологічні ознаки й синтаксичну роль у реченні, відрізняти дієслівні форми;

виховна – за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти осмисленню краси й багатства української мови (С. Омельчук. «Сучасна українська лінгводидактика»).

2. Проаналізуйте структурні елементи уроків.

1. Тема: Велика буква і лапки в іменниках (5 клас)

Мета: повторити відомості про написання власних назв з великої букви та в лапках; удосконалювати вміння розрізняти іменники – власні та загальні назви; формувати вміння обґрунтовувати вживання великої букви та лапок у власних назвах відповідним правилом; розвивати мислення, пам'ять, культуру усного й писемного мовлення; формувати патріотичні почуття.

Тип уроку: урок повторення вивченого.

Обладнання: підручник.

Перебіг уроку

I. Повідомлення теми і мети уроку.

II. Повторення ключових питань.

Бесіда.

- Які іменники є власними назвами? Навести приклади.
- У чому полягає різниця між написанням іменників – власних назв та іменників - загальних назв?
 - Чому з великої букви пишуться іменники Микола Доріченко, Марина Семенівна Лісова?
 - Яке зі слів і чому пишеться з великої букви у словосполученнях місто Полтава, село Краснопілля, річка Дунай? У словосполученнях пес Букет, кінь Агат?
 - З якої букви слід писати назви персонажів казок та байок (напр.: Лисичка та Журавель; Вовк і Кіт; Дід Мороз; Чахлик Невмирущий)?

III. Виконання вправ на повторення.

Вибірковий диктант.

Виписати іменники – власні назви, що пишуться з великої букви (у формі називного відмінка).

Без верби й калини нема України. Чого Івась не навчився, того Іван не буде знати. (Нар. творч.) Найбільші церковні свята – Різдво й Великдень. На схилах сивого Дніпра стоїть столиця наша – Київ. (А. Камінчук.) На березі хвилястої Десни стояло місто, оповите в сні. Ми бачили Говерлу крізь туман. (М. Рильський.) До бабусі Зіни з'їхалась родина: брат з Карпат, сестра з Остра, дочка з Криму, син із Риму. (І. Січовик.) Лежить Мурко проти сонця, гріється. (В. Сухомлинський.) Кіт з Рябком були друзяки. (П. Воронько.) Султан і Гандзя

птицями летять... Когось везуть у легкім шарабані. (М. Рильський.)
Одваживсь Вовк у Лева попросити, щоб старшиною до Овець
наставили його служити. (Л. Глібов.) Ой гуляли в полі два морози, два
морози, два рідненьких брати. Брат старіший звався Ніс Червоний, а
молодший – Синій Ніс на ймення. (Б. Грінченко.)

Робота біля дошки.

Записати речення, визначити в них іменники. Указати іменники-
власні назви, пояснити вживання великої букви.

Наша мати солов'їна – рідна Україна. (Л. Полтава.) Жив у нас у
селі козак Хмара. (Марко Вовчок.) Гримить Дніпро, шумить Сула,
озвались голосом Карпати... (М. Рильський.) Богдан підвівся з кам'я-
них стремен. Тече ріка велика Борисфен. (Л. Костенко.) І знов для тебе
в серці розцвітуть Шевченка думи і пісні Тичини. (М. Рильський.)
Премією видавництва «Веселка» відзначають кращих дитячих пись-
менників України. (З журн.) Вже Петрівочка наступає, сива зозуля
вилітає. (Нар. творч.) Пес Бровко уранці встав, треба ж помагати! Взяв
сокиру та й почав хмиз сухий рубати. (Г. Коваль.)

Словник.

Борисфен – стародавня назва Дніпра. Петрівка – піст перед
православним церковним святом на честь Апостолів Петра і Павла.

Словниковий диктант.

Тарас Григорович Шевченко, Європа, Україна, Верховна Рада,
Президент України, планета Земля, сузір'я Молочний Шлях, кінь
Добрян, село Великі Луки, площа Богдана Хмельницького, орден
Ярослава Мудрого, фабрика «Любава», пісня «Стежина».

Диктант із коментуванням.

Іменники підкреслити, визначити рід, число та відмінок кожного.
Указати іменники-власні назви, пояснити вживання великої букви та
лапок.

Книга Тараса Шевченка «Кобзар» відома всьому світові. Пись-
менника Івана Франка ми називаємо Каменярем. (З газ.) Біжить Ли-
сичка польовою дорогою та й зустрічає Їжака. (І. Франко.) Автором
славетної опери «Тарас Бульба» є Микола Лисенко. Дитячий журнал
«Соняшник» видається в Києві. (З журн.) Проживав у нас довго собака
Пірат (О. Довженко).

Пояснювальний диктант.

Назвати в тексті іменники - власні назви, а потім іменники - загальні назви. Пояснити вживання великої букви. Назвати іменники – назви істот.

Тарас стоїть у Каневі на високій кручі, дивиться і надивитись не може на свою Україну. Я дивлюсь на Тарасову гору, на високий пам'ятник Кобзареві. Мимоволі згадую маленьку Охтирку, біленьку хату недалеко від тихої Ворскли. Там дід мій синам, дочкам своїм і онукам читав зимовими вечорами «Кобзар» (За І. Гончаренком).

Навчальний диктант.

Іменники підкреслити, визначити рід, число, відмінок кожного. Вказати іменники-назви істот. Визначити іменники – власні назви.

Перед Оленкою заспанним оком блиснула Сула. Берег був скуйовджений, як ворона взимку. Стежка бігла кручами.

Дівчинка сіла на пеньку. На коліна до неї впав дубовий листок. На спідньому його боці стримів м'який білий горішок. Колись мати заварювала з таких горішків чай.

Оленка розломил горішок. У ньому сиділа мушка з прозорими крильцями. Не побачити мушці теплих днів! Але сьогодні їй тепло в горішку. (За О. Донченком).

IV. Підбиття підсумків уроку.

V. Домашнє завдання.

2. Тема: Однозначні й багатозначні слова за підручником «Українська мова» (автори – Голуб Н.Б., Горошкіна О.М., 5 клас).

Мета: поглибити знання учнів про лексичне значення слова, дати поняття про однозначні та багатозначні слова, формувати вміння розрізняти такі слова, доречно використовувати їх у мовленні; удосконалювати вміння самостійно збагачувати власний словниковий запас, в тому числі за допомогою словників; виховувати любов до природи рідного краю.

Очікувані результати: учень вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; виокремлює та розрізняє значення багатозначних слів; виявляє і виправляє помилки, допущені в

тексті з урахуванням засвоєних мовних норм; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення.

Обладнання: мультимедійний комплект

Тип уроку. Засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

1. ОК (організація класу)

Створення позитивного психологічного клімату класу.

2. МНД (мотивація навчальної діяльності)

3. АОЗ (актуалізація опорних знань)

4. ВНМ (вивчення нового матеріалу)

Демонстрація навчальної презентації.

Вправа 25. Розгляньте схему. Використовуючи її та відому вам інформацію з попередніх класів, підготуйте усну розповідь про однозначні слова.

Вправа 26. Прочитайте текст. Що ви дізналися про виникнення нових значень того самого слова? Чи можете навести власні приклади слів із кількома значеннями?

Вправа 27. Чи вживаєте ви у своєму мовленні прикметник «крутий»? У якому значенні? Зверніться до тлумачного словника та з'ясуйте, яке первинне значення цього слова і скільки загалом значень воно має. Усно доберіть приклади з кожним значенням.

Гімнастика для очей.

5. ЗВ (закріплення вивченого)

Вправа 28. Прочитайте й запишіть речення. Підкресліть багатозначні слова. Обґрунтуйте свій вибір. Яких слів, на вашу думку, в українській мові більше – однозначних чи багатозначних? Чому?

Вправа 29. Прочитайте виразно текст.

Вправа «Трибуна думок».

6. Підсумок

Домашнє завдання.

7. Рефлексія «Острів».

3. Розробіть поради для педагога «Як зробити урок цікавим?»

Література

1. Біляєв О. М. Зовнішня і внутрішня організація уроку мови. *Методика викладання української мови і літератури: Республіканський наук.-метод. збірник*. Київ. 1990. Вип. 11. С. 54–61.

2. Біляєв О. М. Інтегровані уроки рідної мови. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 36–40.

3. Біляєв О. М. *Лінгводидактика рідної мови* : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
4. Кучеренко І. *Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі* : монографія. Умань. 2014. 410 с.
5. Кузьмінський А. *Технологія і техніка шкільного уроку* : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 335 с.
6. Омельчук С. *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців*. Київ : Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
7. Пентиліук М. Сучасні підходи до типології уроків. *Дивослово*. 2008. № 6. С. 2–5.
8. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс*. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
9. Федчик В. А. *Типологія уроків як проблема дидактики і лінгводидактики*. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Philologia/23209.doc.htm

ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ ОСНОВНИХ ТИПІВ УРОКІВ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;

- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетенцію для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності;

Теоретичний блок

1. З'ясуйте, у чому полягає особливість сучасного уроку української мови.
2. Схарактеризуйте різні типи уроків.
3. Визначте основні етапи підготовки вчителя до уроку.
4. Які це «нестандартні» уроки. З'ясуйте особливості їхньої структури.

Практичний блок

1. Перечитайте методичний коментар. Проаналізуйте один із конспектів уроку з української мови (за вибором), які розміщені в мережі «Інтернет» (дати вказівку на сайт, з якого конспект уроку завантажено, вказати автора конспекту, основне місце праці вчителя). Визначте «нестандартні» елементи.

Методичний коментар

Особливість нестандартних уроків полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке викликало б інтерес в учнів, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню. До нестандартних уроків належать:

1. Уроки змістовної спрямованості. Їх основним компонентом є взаємини між учнями, засновані на змісті програмного матеріалу – уроки-семінари, уроки-конференції, уроки-лекції;
2. Уроки на інтегративній основі (уроки-комплекси, уроки панорами). Їм властиве викладання матеріалу кількох тем блоками, розгляд об'єктів, явищ в їх цілісності та єдності. Проводять такий урок кілька вчителів, один з яких ведучий. Поєднують різні предмети: історію та музику, географію та іноземну мову тощо.

3. Уроки міжпредметні. Мета їх – «спресувати» споріднений матеріал кількох предметів.

4. Уроки-змагання (уроки-КВК, уроки-аукціони, уроки-турніри, уроки-вікторини, уроки-конкурси). Передбачають поділ дітей на групи, які змагаються між собою, створення експертної групи, проведення різноманітних конкурсів, оцінювання їх результатів, нарахування певної кількості балів за правильність і повноту відповідей.

5. Уроки суспільного огляду знань (уроки-творчі звіти, уроки-заліки, уроки-експромт-екзамени, уроки-консультації, уроки-взаємонавчання, уроки-консиліуми). Особливості цих уроків полягають в опрацюванні найскладніших розділів навчальної програми, відсутності суб'єктивізму при оцінюванні (експертами виступають учні, дорослі, батьки). Вони спонукають до активної самостійної пізнавальної діяльності, вивчення додаткової літератури. Проводять їх наприкінці чверті, семестру, року.

6. Уроки комунікативної спрямованості (уроки-усні журнали, уроки-діалоги, уроки-роздуми, уроки-диспути, уроки-прес-конференції, уроки-репортажі, уроки-панорами, уроки-протиріччя; уроки-парадокси). Передбачають використання максимально різноманітних мовних засобів, самостійне опрацювання матеріалу, підготовку доповідей, виступи перед аудиторією, обговорення, критику або доповнення опонентів. Сприяють розвитку комунікативних умінь, навичок самостійної роботи. Підготовка доповідей розвиває мислення, пробуджує інтерес, перетворює малоцікаве повторення на захоплююче зівставлення точок зору.

7. Уроки театралізовані (уроки-спектаклі, уроки-концерти, кіно-уроки, дидактичний театр). Проводять їх у межах діючих програм і передбаченого навчальним планом часу, викликають емоції, збуджують інтерес до навчання, спираючись переважно на образне мислення, фантазію, уяву учнів.

8. Уроки-подорожування, уроки-дослідження (уроки-пошуки, уроки-розвідки, уроки-лабораторні дослідження, уроки-заочні подорожування, уроки-експедиційні дослідження, уроки-наукові дослідження). Зацікавлюють дітей, чиї інтереси мають романтичну, фантастичну спрямованість. Пов'язані з виконанням ролей, відповідним оформленням, умовами проведення, витівками.

9. Уроки з різновіковим складом учнів. Їх проводять з учнями різного віку, спресовуючи у різні блоки матеріал одного предмета, що за програмою вивчається у різних класах.

10. Уроки-ділові, рольові ігри (уроки-суди, уроки-захисти дисертацій, уроки – «Слідство ведуть знавці», уроки-імпровізації, уроки-імітації). Передбачають виконання ролей за певним сценарієм, імітацію різнопланової діяльності, життєвих явищ. Особливо цінною є навчальна гра для школярів молодших класів, у яких конкретне образне мислення переважає над абстрактним. Проте деякі вчені вважають, що навчальні ігри дегуманізуюче впливають на учнів, оскільки дають можливість маніпулювати життям інших людей без одночасного підкорення системі стимулюючих імпульсів, яка існує в реальному житті. В іграх єдиним стимулюючим началом є боязнь бути низько оціненим товаришами або педагогом. Багато хто з педагогів недооцінює дидактичний ефект навчальних ігор, хоч і визнає їх роль у підтриманні в учнів пізнавального ентузіазму.

11. Уроки драматизації (драматична гра, драматизація розповіді, імпровізована робота у пантомімі, тіньові п'єси, п'єси з ляльками і маріонетками, усі види непідготовленої драми – діяльність, де неформальна драма створюється самими учасниками гри). Спрямовані на розвиток співробітництва і єдності у навчальній групі. Драматизація є засобом надання навчальному матеріалу і навчальному процесу емоційності. Забезпечує міжпредметні зв'язки з літератури, історії, предметів естетичного циклу тощо. Проте деякі педагоги застерігають від надмірного захоплення драматизацією, зокрема, при вивченні історії, що може зашкодити серйозному аналізу історичних подій.

12. Уроки-психотренінги. Спрямовані на розвиток і корекцію дитячої психіки (пізнавальної, емоційно-особистісної сфери), виховання індивідуальності, цілісної та багатогранної особистості. Використовують їх при навчанні дітей різного віку. Психотренінги загострюють сприйняття, поліпшують розумову діяльність. Навчання прийомів самоконтролю, самоорганізації, самодисципліни, розвиток активності сприяють психокорекції особистості.

Психокорекція – діяльність, пов'язана з виправленням певної якості, формуванням бажаної поведінки, набуттям умінь та навичок, які б відповідали віковим та ситуативним нормам.

Вправи з психотренінгу спрямовані на розвиток різних сфер психіки: уваги, пам'яті, емоцій, уяви і є способом пізнання власних можливостей та здібностей. Самоперевірка спонукає до самовдосконалення, свідомої праці над своєю волею, характером, виробленням пристойних звичок, набуттям необхідних умінь. Самовиховання відбувається природно і непомітно, тому що відбувається через ігрові інтереси, задоволення. Розумне об'єднання ігрової цікавості та ґрунтовності завдань сприяє активності й уважності дітей.

Під час проведення уроків-психотренінгів важливо підтримувати в учнів прагнення до пошуку нових і нестандартних рішень, забезпечити емоційну підтримку («Молодець», «Як добре в тебе виходить»), переживання успіху. Дітям повинні приносити радість і гра, і спілкування з ровесниками, і пізнання нового.

Підготовка до нестандартного уроку може здійснюватися за алгоритмом колективної творчої діяльності: формулювання мети уроку, планування, підготовка, проведення уроку, підсумковий аналіз. Нехтування елементами цієї структури зводить нанівець зусилля педагога. Доцільно розглянути стратегію, тактику організації колективної творчої діяльності учнів на кожному з етапів. Нестандартні уроки руйнують застигли штампи в організації навчально-виховного процесу в школі, сприяють оптимальному розвитку і вихованню учнів (Зв матеріалами: http://education.km.ua/?dep=page&dep_up=120&dep_cur=122)

2. Перечитайте методичний коментар. Самостійно розробіть конспект уроку вивчення нового навчального матеріалу з української мови для 6 класу (тема за вибором) за підручником Н. Голуб, О. Грошкіної.

Методичний коментар

Мікроструктура (основні етапи) уроку з української мови:

- організація класу (забезпечення психологічного мікроклімату в класі, взаємне вітання, визначення присутніх, готовність аудиторії до уроку, мотивація до навчання);
- перевірка домашнього завдання (з'ясування та контроль усвідомлення теоретичного матеріалу, орфограм, перевірка правильності виконання письмових завдань, контроль виконання завдань);
- актуалізація опорних знань і умінь (відтворення вже засвоєних знань, умінь та навичок, які будуть основою для вивчення нових понять та формування умінь);

- пояснення нового матеріалу (ознайомлення з новою лінгвістичною інформацією, забезпечення усвідомленого розуміння навчального матеріалу, вироблення в учнів початкових вмінь застосовувати набуті знання);
- формування вмінь та навичок (закріплення нових знань, навчання застосовувати теоретичні знання для реалізації практичних комунікативних намірів, можливість творчого застосування знань, умінь та навичок);
- узагальнення вивченого (підсумовування вивченого теоретичного матеріалу, перевірка засвоєння та застосування нових знань на практиці);
- пояснення домашнього завдання (логічні вказівки й інструкції щодо виконання домашніх вправ та завдань, які подає учитель);
- підсумки уроку (з'ясування ступеня засвоєння змістового компонента уроку, а саме: знань, умінь і навичок учнів). У процесі уроку ці структурні етапи можуть створювати різні комбінації, змінювати послідовність залежно від типу уроку, його змісту й мети.

3. Перечитайте методичний коментар. Доберіть вправи різних типів з теми із завдання 2

Методичний коментар

ВПРАВА – це один із найважливіших різновидів усної чи письмової роботи на уроках з української мови, основним завданням якого є презентація теоретичних знань на практиці, формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок, перевірка якості засвоєння теорії.

КЛАСИФІКАЦІЇ ВПРАВ За формою проведення (способом виконання) вправи бувають: 1) усні – передбачають формування вмінь і навичок усного мовлення учнів і дають змогу вчителю швидко перевірити, уточнити й поглибити розуміння матеріалу; сприяють мобілізації уваги та активної розумової діяльності; 2) письмові – учні виконують письмово. За метою перевірки вправи є: 1) навчальні – спрямовані на формування, розвиток та вдосконалення вмінь і навичок учнів застосовувати на практиці теоретичні знання; 2) контрольні – різновид вправ, основною метою яких є перевірити набуті знання, вміння та навички.

За місцем виконання виокремлюють вправи: 1) класні – учні індивідуально або колективно виконують у класі під час уроку; 2) домашні –

учні виконують вдома. За дидактичною метою (класифікація В. Онищука) виділяють вправи: 1) підготовчі (пропедевтичні) – виконують перед вивченням нового матеріалу з метою актуалізації вмінь і навичок учнів для свідомого засвоєння мовознавчої теорії. 2) вступні – виконують безпосередньо після засвоєння матеріалу.

Такі вправи допомагають осмислити поняття, правило, виробляють уміння й навички застосовувати теоретичні знання на практиці; 3) тренувальні – під час виконання закріплюються мовні вміння й навички; 4) завершальні – до них належать проблемні завдання практичного характеру, творчі роботи, а з метою перевірки – контрольні роботи. За належністю до розділу мови вправи бувають: 1. Фонетичні, які передбачають формування вмінь і навичок учнів ділити слова на склади, виділяти наголошені та ненаголошені склади, характеризувати голосні і приголосні звуки, визначати співвідношення між буквами та звуками. Різновиди фонетичних вправ: - фонетичний розбір слова – вид усної чи письмової вправи, який передбачає характеристику складів і звуків і сприяє засвоєнню правописних навичок; - спостереження над звуковим складом слів – вид фонетичної вправи, що передбачає визначення кількості голосних і приголосних звуків у словах; - списування з фонетичним завданням – різновид фонетичної вправи, основним завданням якого є переписування тексту чи окремих речень зі вставленням пропущених букв, що позначають звуки, та виконанням завдань на визначення складів у слові, наголосу, кількості звуків тощо.

2. Орфоепічні – різновид усних і письмових вправ, що передбачають формування та вдосконалення практичних вмінь і навичок учнів з орфоепії через правильну вимову голосних і приголосних звуків, транскрибування слів, наголошування.

3. Лексичні – різновид усних і письмових вправ, що передбачають формування та вдосконалення практичних умінь та навичок учнів з лексикології. Різновиди лексичних вправ: - лексичний розбір слова – вид усної чи письмової лексичної вправи, що передбачає характеристику слова через розкриття його лексичного значення, визначення лексико-семантичної групи (полісемія, омонімія, синонімія, антонімія), зарахування до активної чи пасивної лексики, стилістично нейтральної чи маркованої, загальноживаної чи спеціальної; - словникова робота – вправа з лексики, яка передбачає опрацювання лексичного матеріалу за різними типами словників (з'ясування лексичного значення слова, пошук синонімів чи антонімів, розрізнення багатозначності та омонімії

тощо); - складання словничків; - вправи на запам'ятовування слова; - вправи на підбір синонімів, антонімів та ін.

4. Фразеологічні – вид вправ, що передбачають пояснення значень фразеологізмів, пошук їх у реченні, заміну словом і, навпаки, підбір фразеологізмів-синонімів, антонімів та омонімів, роботу з фразеологічними словниками.

5. Лексикографічні – вправи, які передбачають роботу учнів зі словниками різних типів.

6. Вправи з будови слова та словотвору – вид вправ, що передбачають формування та вдосконалення практичних умінь і навичок учнів з будови слова і словотвору. Різновиди: - морфемний розбір – різновид вправи, який передбачає виділення у слові значущих частин та їх характеристику. Морфемний розбір може бути словесний та графічний. - словотвірний розбір – вид вправи, яка передбачає пошук твірного слова чи основи, визначення словотворчих засобів та способу словотвору; - вправи на підбір спільнокореневих слів; - вправи на встановлення твірного та похідного слова.

7. Граматичні – аналітичні та синтетичні вправи, завдання яких виробити вміння й навички розпізнавати граматичні засоби й форми в різних текстах, пояснювати їхні значення та доцільність уживання; проводити усний і письмовий розбір окремих слів, словосполучень і речень, аналізувати текст, утворювати граматичні форми слова, будувати словосполучення і речення тощо. Граматичні вправи можуть бути морфологічні та синтаксичні. Морфологічні – різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та удосконалення вмінь та навичок учнів з морфології.

До морфологічних вправ належать: - морфологічний розбір – вид морфологічної вправи, який передбачає визначення частиномовного статусу слів у реченні, граматичних категорій та граматичних значень, у яких реалізуються ці категорії. - вправи на заміну одних форм іншими; - вправи на утворення певних граматичних форм.

Синтаксичні – різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та удосконалення вмінь та навичок учнів із синтаксису.

Різновиди: - синтаксичний розбір – вид синтаксичної вправи, який передбачає загальну характеристику простих і складних речень; їхній словесний та графічний аналіз; - доповнення речень; - заміна окремих

компонентів речень; - конструювання мовних одиниць (словосполучень і речень); - перебудова словосполучень і речень.

8. Пунктуаційні – вправи, у процесі виконання яких формуються вміння й навички правильного вживання розділових знаків. Види вправ з пунктуації: 1) пунктуаційний розбір – пунктуаційна вправа, яка передбачає пояснення вживання розділових знаків. 2) пунктуаційне оформлення текстів – вид вправ, який передбачає роботу з текстом, надрукованому без розділових знаків, і сприяє виробленню пунктуаційної спостережливості, розвитку умінь застосовувати пунктуаційні правила на практиці; 3) добір прикладів на певне пунктуаційне правило; 4) різні види диктантів; 5) пошук пунктуаційних помилок і їх виправлення; 6) інтонування речень відповідно до пунктограм; 7) складання чи добір речень за поданими схемами – вид пунктуаційних вправ, під час виконання яких учням дають схеми речень, за якими складають чи добирають відповідні синтаксичні конструкції. І схеми, і речення записують у зошиті.

9. Орфографічні – різновид вправ, виконання яких сприяє виробленню вмінь і навичок грамотного письма. Різновиди: орфографічний розбір – вид орфографічної вправи, що має на меті пояснити вживання відповідних орфограм і сприяє виробленню правописних умінь і навичок; списування – орфографічна вправа, яка полягає у відтворенні окремих слів, речень чи цілого тексту без змін або з певними змінами, що передбачає вибір орфограми з ряду можливих. Списування може бути текстуальне (дослівне) та вибіркоче (учні виписують лише слова з відповідними орфограмами); робота з орфографічним словником; диктанти; перекази; твори.

10. Стилiстичні – вправи, які передбачають аналіз текстів різних функціональних стилів та їхніх стилістичних засобів; складання власних текстів у певному стилістичному ключі; вибір засобів лексики, граматики, фразеології, доцільність їх уживання; виправлення та аналіз стилістичних помилок.

Література

1. Омельчук С. А. *Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика*. Київ : Генеза, 2014. 368 с.

2. Пентилюк М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2 (80). С. 2–5

3. Пентилюк М. Особливості змісту уроку мови. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 4. С.12–16.

4. Хомич Т., Клименко М. Уплив інтернетного мовлення на формування мовної особистості учня старшої школи. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (28 березня 2017 р.). Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2017. С. 78 – 80.

5. Хомич Т., Клименко М. Уплив інтернетного мовлення на формування мовної особистості учня старшої школи. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (28 березня 2017 р.). Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2017. С. 78–80.

СТРУКТУРА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ОСНОВНІ ЇЇ КОМПОНЕНТИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час навчальної й професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять;

- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність здійснювати контроль власної професійної діяльності.
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте методичні вимоги до сучасного уроку української мови.
2. Як визначаємо зміст мети та структурних елементів уроку?
3. Якою є структура уроку вивчення нового матеріалу?
4. Чи є методичною проблемою початок уроку мови? Якщо є, то як цю проблему розв'язати?
5. Як правильно побудувати бесіду на етапі перевірки домашнього завдання?
6. Як часто практикують уроки формування умінь і навичок?
7. Коли і з якою метою проводяться уроки повторення?
8. Прокоментуйте вислів «Урок – дзеркало загальної педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду, ерудиції. До хорошого уроку вчитель готується все життя» В. Сухомлинський.
9. Доведіть або спростуйте думку «Сучасний урок української мови – це урок життя, а тому на ньому неможливі фальш і штучні емоції».

Практичний блок

1. Розробіть конспект уроку (засвоєння нових знань)+презентація за підручником «Українська мова». Автори: Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.» для 5 класу (тема за вибором).
 - § 44. Кома між однорідними членами
 - § 45. Складне речення
 - § 35. Словники. Орфоепічний словник. Словник наголосів. Орфографічний словник

§ 28. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, і, є, ю, я. Правила вживання м'якого знака

§ 30. Звукове значення букв я, ю, є та щ. Правила вживання апострофа

§ 31. Склад. Правила перенесення слів з рядка в рядок

§ 32. Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у-в, і-й, з-із-зі)

§ 37. Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова й речення.

Головне й залежне слово у словосполученні

§ 38. Речення, його граматична основа (підмет і присудок)

§ 39. Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення)

§ 40. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні

§ 41. Види речень за емоційним забарвленням: окличні й неокличні

§ 42. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина

§ 45. Складне речення.

2. Створити ментальні карти (для вчителя й для учнів) до створеного конспекту уроку із завдання 1, ознайомившись із методичним коментарем та прикладом.

Методичний коментар

Нині в лінгводидактиці все частіше з'являється термін «ментальна карта». Її називають по-різному – mind-map, карта знань (мапа знань), схема мислення, карта розуму, інтелектуальна карта, карта уявлень, асоціативна карта тощо, залишається незмінною – це своєрідне схематичне зображення мисленнєвого процесу. І в час тотальної комп'ютеризації, коли сучасна людина змушена сприймати та засвоювати великі потоки інформації, ментальна карта завдяки своїй багатофункціональності, універсальності та зручності поступово завойовує популярність. Її активно застосовують для формулювання нових ідей, фіксування та структурування даних, аналізу та впорядкування даних, прийняття рішень тощо.

Ментальна карта – це спосіб зображення процесу мислення за допомогою схем і візуалізації, структуризації та класифікації ідей. Карти відображають те, як виникають, формуються думки і запам'ятовуються дані в мозку людини; допомагають засвоїти відмінності між здатністю та ефективністю зберігання інформації. В освіті карти

виконують три потужні функції: а) як інструмент для презентацій (бажана альтернатива PowerPoint), б) як спосіб укладання плану тексту, в) як навчальний засіб (обробляючи мову, картографічне мислення робить українську доступнішою).

Загалом, передмова до навчальної програми – це «шпаргалка» для створення ментальної карти. Наприклад, ментальна карта «Уживання апострофа в українських словах (або 5 клас). Отже, щоб створити карту, треба вибирати потрібну інформацію з навчальної програми (учителі щодня працюють із нею і знають апіорі): 1) знаннєвий складник: учень/учениця знає, що вивчає орфографія; розуміє та пояснює співвідношення між звуками й буквами; записує правильно слова з вивченими орфограмами; обґрунтовує написання слів відповідними орфографічними правилами тощо); 2) діяльнісна лінія: учень/учениця розрізняє у словах тверді й м'які, дзвінки й глухі приголосні, пояснює звукове значення букв я, ю, є, ї тощо); 3) ціннісний складник: усвідомлює красу, естетичну довершеність української мови, виявляє відкритість до пізнання різних культур через мови. Ці складники – основа карти, їх передаємо схематично через перебіг уроку (З інтернетних джерел).

Зразки ментальних карту уроку (для вчителя й для учнів) з теми «Відокремлені означення»:

УКРАЇНСЬКА МОВА

9 КЛАС

ТЕМА: *Складні речення. Складносурядні речення*

МЕТА: *ознайомити учнів із складними та складносурядними реченнями, навчити розпізнавати скаладносурядні речення, формувати й удосконалювати практичні вміння та навички учнів використовувати скаладносурядні речення в усному та писемному мовленні, правильно розтавляти розділові знаки, виховувати бажання вчитися, прищеплювати любов до рідної мови та Батьківщини*

3. Розгляньте зміст етапів особистісного зорієнтованого уроку. Проілюструйте суть діяльності суб'єктів на різних етапах.

Технологія особистісного зорієнтованого уроку

<i>Назва етапу особистісно орієнтованого уроку</i>	<i>Суть діяльності суб'єктів навчання на кожному етапі</i>
I. Етап орієнтації	<ul style="list-style-type: none"> – Мотивація вчителем наступної діяльності, позитивна установка на роботу. – Орієнтація учнів щодо місця заняття, яке проводиться в цілісному навчальному курсі, розділі, темі (схеми, таблиці, опори, словесна установка тощо). – Опора на особистий досвід учнів з проблеми заняття.
II. Етап визначення мети	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення разом з учнями особливостей значущих завдань тієї діяльності, яку передбачено здійснити протягом уроку. – Визначення показників досягнення поставлених завдань. – Методи і засоби реалізації першого та другого етапів: актуалізація, проблематизація, інтрига, ігрова ситуація, «мозковий штурм», формування пізнавального інтересу тощо.
III. Етап проектування	<p>Залучення учнів (за можливості) до планування діяльності, яка здійснюється на уроці, через попередню роботу (випереджувальні завдання, повідомлення, реферати, підготовка наочності тощо), складання плану наступної роботи, обговорення плану роботи, яку передбачено виконати.</p>
IV. Етап організації плану діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – Варіативність у виборі способів навчальної діяльності (письмового або усного; індивідуального або в групі; переказ опорних положень або розгорнута відповідь; в узагальнюючому вигляді або конкретних прикладах тощо). – Вибір учнями способів фіксації пояснення нового матеріалу (конспект, схема, таблиця, опора,

	<p>план, тези, висновки тощо).</p> <ul style="list-style-type: none"> – Вибір учнями (у разі можливості) завдань та способів їх виконання під час закріплення знань, формування вмінь та вироблення навичок. – Варіативність домашнього завдання (диференціація за рівнями складності та способами виконання). – Методи та засоби психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів: заохочення, створення яскравих наочно-образних уявлень, навчально-пізнавальна гра, створення ситуації успіху, пізнавальний інтерес, створення проблемної ситуації, спонукання до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, кооперація учнів, створення ситуації взаємодопомоги тощо.
<p>V. Етап контрольно-оцінювальний</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Залучення учнів до контролю за розвитком навчальної діяльності (форми взаємоконтролю у парі чи групі, самоконтроль). – Участь учнів у виправленні допущених помилок, осмислювання їх причин (взаємо- та самоаналіз). – Надання учням можливості самостійно або за допомогою вчителя чи інших учнів порівнювати отриманий ними результат з критеріями стандарту, закладеного у навчальній програмі. – Використання механізмів позитивного ставлення до успіху школяра та виставлення рівневих оцінок за дванадцятибальною системою оцінювання навчальних досягнень учнів не тільки а кінцевий результат, а й протягом процесу навчання. – Завершальним етапом навчальної діяльності на уроці є усвідомлення ситуації досягнення мети, переживання ситуації успіху, підкріплення позитивної мотивації щодо самої діяльності.

Література

1. Біляєв О. М. Зовнішня і внутрішня організація уроку мови. *Методика викладання української мови і літератури*: Республіканський наук.-метод. збірник. Київ, 1990. Вип. 11. С. 54–61.
2. Гордєєва А. Інтелектуальні карти як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів. *Іноземні мови*. 2012. № 4. С. 51–58.
3. Біляєв О. М. Інтегровані уроки рідної мови. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 36–40.
4. Біляєв О. М. *Лінгводидактика рідної мови* : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.

5. Кучеренко І. *Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі* : монографія. Умань, 2014. 410 с.
6. Кузьмінський А. *Технологія і техніка шкільного уроку* : навч. посіб. Київ: Знання. 2010. 335 с.
7. Омельчук С. *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців*. Київ : Видав. дім "Києво-Могилянська академія", 2019. 356 с.
8. Пентилюк М. Сучасні підходи до типології уроків. *Дивослово*. 2008. № 6. С. 2–5.
9. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах* : модульний курс. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
10. Хачатрян С. Карти знань, їх призначення, редактор карт знань. URL: <http://www.kievoit.ippo.kubg.edu.ua/>

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови, реалізації їх професійній діяльності;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі;
- здатність працювати в команді та індивідуальною

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час навчальної й професійної діяльності;
- обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетентність для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.

- здатність здійснювати контроль власної професійної діяльності.
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Розкрийте систему методів навчання мови на сучасному етапі розвитку лінгводидактики.
2. Назвіть учених-методистів, які намагались обґрунтувати методи навчання мови. Схарактеризуйте зміст їхніх поглядів на класифікацію.
3. Якими факторами зумовлюється вибір навчального методу?
4. Кожний метод реалізує основні функції: навчальну, розвивальну, виховну. Поясніть, як ви це розумієте?
5. У чому актуальність проблемно-ситуативних завдань на уроках мови?
6. Розкрийте зв'язок між поняттями «методика навчання» і «технологія навчання».
7. О. Біляєв про методи навчання «У викладанні мови витримали випробування часом багато традиційних методів навчання, зокрема, розповідь учителя, евристична бесіда, спостереження над мовою та ін. Було б, звичайно, неправильним протиставляти їм як "активні" нові методи, що з'явилися в шкільній практиці. Адже кожен метод по-своєму служить досягненню мети уроку» (Біляєв О. М. Сучасний урок української мови. К.: Рад. школа, 1981. С. 53). Чи погоджуєтесь з думкою науковця? Аргументуйте свої міркування.

Практичний блок

1. Проаналізуйте фрагменти відеоуроків за планом (покликання надає викладач):

Тема й мета уроку.

Зміст уроку.

Принципи навчання.

Методи, прийоми й засоби навчання.

Підходи до навчання.

Висновки й пропозиції.

2. Складіть систему вправ із граматики, поєднавши лінгвістичну й культурологічну теми.

Клас	Лінгвістична тема	Культурологічна тема
6 клас	Розряди займенників: особові, присвійні, вказівні, зворотний, питальні, заперечні, відносні, неозначені, означальні (ознайомлення)	Духовна культура українців
6 клас	Числівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	Духовна спадщина Г. Сковороди
8 клас	Односкладні речення	Народні традиції українців

3. Дібрати 3 кейс-завдання (за вибором) для формування загального поняття про іменник.

Методичний коментар

У дидактиці й методиці по-різному визначають **методи навчання**. Так, В. Онищук вважає, що методи навчання становлять систему взаємопов'язаних видів діяльності вчителя й учнів і прийоми викладання й учіння, а кожний прийом – система дій та операцій учителя й учнів, які характеризуються раціональною послідовністю і цілеспрямованістю.

Л. Федоренко зазначає, що методи навчання мови – це способи роботи вчителя і залежні від них способи роботи учнів із дібраним для вивчення мовним матеріалом. На думку І. Олійника, методи навчання – це об'єднана в одне ціле діяльність учителя й учнів, спрямована на засвоєння мовних знань, умінь і навичок, на організацію пізнавальної діяльності учнів.

М. Пентилюк зазначає, що методи навчання – це складна педагогічна категорія, завдяки якій реалізуються всі функції навчання: освітня, виховна, розвивальна, спонукальна, контрольна-корекційна та ін.

Методи навчання мови – це система цілеспрямованих дій учителя, що організовує пізнавальну й практичну діяльність учнів, забезпечує засвоєння знань з предмета, допомагає сформувати

відповідні вміння, набуті потрібні мовні навички. У практиці школи методи реалізують освітню, розвивальну і виховну функції навчання. Важливо добирати такі методи і прийоми, щоб вивчення курсу мови було цікавим, особливо для учнів середніх класів. Кожний метод складається з окремих прийомів, які виступають як його складники і становлять окремий пізнавальний акт. Характерною ознакою прийому є частковість і здатність включатися в різні методи. У вивченні мови використовують такі прийоми: різні види граматичного розбору, порівняння, групування мовних явищ, заміна, поширення, перестановка мовних одиниць, моделювання структури речення, словосполучення та ін.

Метод навчання – це спосіб організації в межах уроку міжособистісної взаємодії суб'єктів навчально-пізнавального дискурсу, цілеспрямованих на досягнення сумісної мети і запланованого кінцевого результату. Метод навчання є комплексним поняттям, що складається із сукупності відповідних прийомів. Метод і прийом близькі, взаємопов'язані, але не тотожні, не рівнозначні поняття. Прийом – це складник методу навчання, тактичний вияв і засіб реалізації методу, конкретна дія вчителя й/або учня, що наближає їх до досягнення поставленої мети.

Метод може збагачуватися й урізноманітнюватися за рахунок тих чи інших прийомів, що входять до його складу. Зміст і специфіка методів навчання мови зумовлюються особливостями навчального предмета, співвідношенням у ньому знань теоретико-пізнавального характеру і кола практичних мовно-мовленнєвих умінь та навичок, урахуванням закономірностей принципів вивчення матеріалу, логічною структурою предмета.

Найбільш прийнятною для навчання української мови є класифікація методів за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці, обґрунтована О. Біляєвим. Способи такої взаємодії можуть бути різними: 1. Учитель викладає мовний матеріал - учні слухають (розповідь, пояснення). 2. Учні й учитель обмінюються думками з питань, що вивчалися на уроках мови, завдяки чому доходять потрібних висновків, узагальнень, формулюють визначення, правила. 3. Учитель організовує спостереження учнів над фактами, що вивчаються і явищами мови з подальшим колективним обговоренням його результатів. 4. Учні під керівництвом учителя самостійно добувають знання з мови за підручником. 5. Учні шляхом виконання практичних завдань і вправ

набувають потрібні знання. Виходячи з цього, виділяють відповідні методи навчання мови в школі.

Усний виклад учителем матеріалу (розповідь, пояснення). Мета цього методу – подати учням навчальну інформацію і забезпечити її сприйняття, осмислення, запам'ятовування. Саме завдяки розповіді, поясненню є можливість послідовно викладати матеріал, виділяти головне, найістотніше у виучуваній темі, зосереджуючи на цьому увагу учнів.

Бесіда вчителя з учнями. У теорії і практиці навчання мови використовуються такі види бесіди: евристична, репродуктивна, узагальнююча, аналітико-синтетична, підготовча, повторювальна, контрольна-корекційна.

Метод бесіди на кожному етапі навчання має різне призначення:

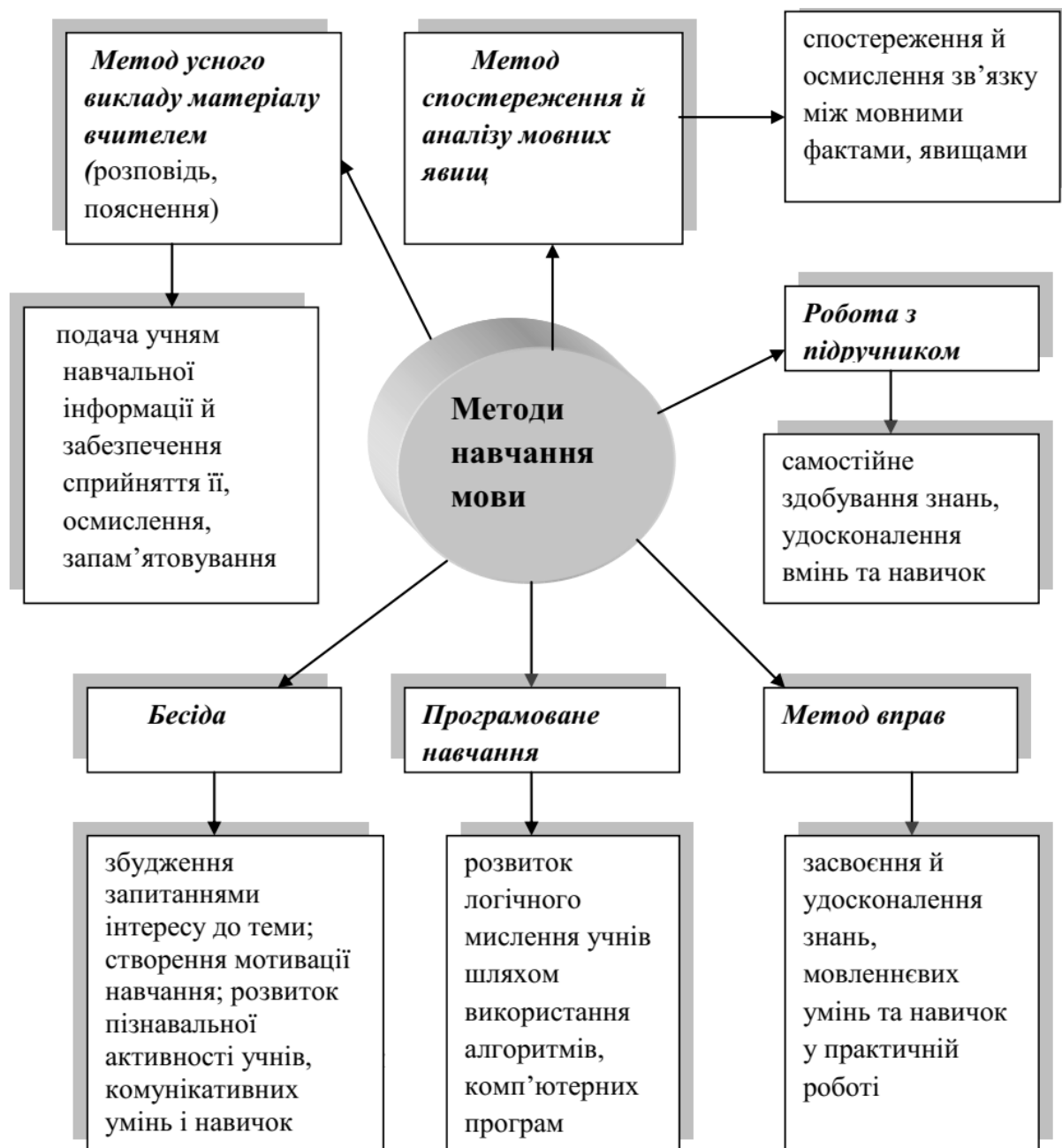
- 1) готує учнів до сприйняття нового матеріалу;
- 2) сприяє засвоєнню нового;
- 3) допомагає застосовувати набуті знання в процесі виконання практичних завдань, вправ.

Спостереження учнів над мовою. Цей метод доцільно застосовувати тоді, коли факти і явища, що вивчаються на уроках мови є складними або специфічними, вимагають того, щоб у них спочатку розібратися шляхом аналізу прикладів, перш ніж вдаватися до відповідного теоретичного положення, граматичного визначення чи правила.

Робота з підручником. Мета цього методу – привчати учнів самостійно або за допомогою вчителя набувати знання, вміння та навички і вдосконалювати їх.

Одним із ефективних шляхів практичного вивчення мови і розвитку мовлення учнів є **метод вправ**. Поширеною на сьогодні є класифікація вправ, розроблена В. Онищуком відповідно до навчальної мети, ступеня самостійності і творчості учнів: підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

Проблемне навчання передбачає використання проблемних ситуацій, завдань і запитань, спрямованих на розвиток пізнавальної активності учнів під час опанування мови та розвитку мовлення (За матеріалами інтернетних джерел).

Література

1. Адамова А. Інтерактивні форми роботи на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2007. № 33. С. 8-10.
2. Білоусенко П. І., Явір В. В. *Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови* : посіб. для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 186 с.
3. Біляєв О. М. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2–5.
4. Біляєв О. М. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2003. № 8. С. 2–6.
5. Біляєв О. М. Проблема методів у навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 1980. № 10. С. 57-67.
6. Бондаренко Н. В. Проектна діяльність учнів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 12. С. 36–40.

7. Галаєвська Л. В. Методи активного навчання української мови в школі (на матеріалі синтаксису й пунктуації). *Українська мова та література в школі*. 2016. № 6. С. 16–21.
8. Козіна К. Інноваційні технології на уроках словесності. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. № 27. С. 3–7.
9. Кучерук О. А. Концепція системи методів навчання мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 7-8. С. 10-16.
10. Кучерук О. А. *Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: Словник-довідник*. Житомир : Рута, 2010. 186 с.
11. Лукач С. П. *Бесіда на уроках мови* : посіб. для вчителя. Київ : Рад.школа, 1990. 189 с.
12. Пометун О., Пироженко Л. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання*. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.
13. Попова Л. О. Метод проектів на уроках української мови в старших класах: проблеми і перспективи оцінювання. *Українська мова і література в школі*. 2017. № 4. С. 50–53.
14. Топузов О. М. Становлення проблемного навчання в педагогічній науці. *Рідна школа*. 2015. № 1. С. 57–60.
15. Шинкарьова І. Проблемне навчання на уроках української мови. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2005. № 36. С. 8-12.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ: СПОСОБИ СТВОРЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ СИТУАЦІЙ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови, реалізації їх у професійній діяльності;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- готовність реалізувати здоров'язберезувальну компетентність у професійній діяльності.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань, розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час навчальної й професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять; обрати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу.
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Поясніть, чому на сьогодні ми є свідками процесу переходу від «школи пояснення» до «школи розвитку».
2. У методичній літературі паралельно вживаються терміни «проблемне навчання» і «проблемність у навчанні». Чи є різниця у вживанні цих понять?
3. Як впливає на підвищення ефективності кожного з методів навчання мови продумане використання допоміжних засобів?
4. У чому актуальність проблемно-ситуативних завдань на уроках мови?
5. Постановка перед здобувачами освіти проблемних ситуацій приводить до того, що....

Практичний блок

1. Проаналізуйте систему вправ у підручнику для 7 класу (тема за вибором). Теми: Часи дієслова. Теперішній час. Дієвідмінювання дієслів теперішнього часу. Не з дієсловами; Дієприкметниковий зворот.

Розділові знаки в реченнях з дієприкметниковими зворотами. Не з дієприкметниками.

Аналіз системи вправ

1. Різновиди вправ.
2. Чергування різних видів вправ та їх послідовність.
3. Наявність творчих вправ.
4. Варіювання умов виконання і ступеня складності.
5. Урахування виду теоретичного матеріалу.
6. Наявність інструктажу вчителя та пояснення виконання.
7. Кількість вправ та обсяг дидактичного матеріалу.

2. Створіть ситуативні вправи для 6 класу (3 шт.). Тема за вибором.

• Фразеологізми. Поняття про фразеологізм, його лексичне значення. Фразеологічний словник

- Правопис складних слів разом і через дефіс
- Рід іменників. Іменники спільного роду
- Ступені порівняння якісних прикметників, творення їх
- Відмінювання числівників

Методичний коментар

Принцип ситуативності на уроках української мови ми можемо реалізувати методом використання ситуативних вправ – таких мовленнєвих завдань, виконання яких залежить від характеру уявної (або умовної) мовленнєвої ситуації

Наприклад:

Уявіть, що ви у парку зустрілись із другом після подорожі до моря. Розкажіть своєму товаришу, як вас вразила краса моря. Під час опису використовуйте речення з однорідними членами.

Уявіть, що ви ведучий новорічного концерту у школі. Привітайте глядачів та розпочніть свято, використовуючи речення з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

На наступному тижні у вашому класі запланований візит до музею, та ваш друг не має бажання йти. Переконайте його в цікавості та користі екскурсії, використовуючи окличні речення, звертання та порівняння (Дружененко Р.С. Ситуативні завдання на уроках української мови: етнопедагогічний підхід. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка: Зб. наук. праць. Київ : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. №7. С. 104-108).

3. Доберіть зразки вправ проблемно-пошукового та творчого спрямування для засвоєння розділів «Фонетика», «Будова слова. Словотвір» у 6 класі. Прокоментуйте функцію методу вправ у навчанні мови.

4. Випишіть із підручника для 5-го / 6-го класу «Українська мова» (Н. Голуб, О. Горошкіна) кілька проблемно-ситуативних завдань. Яка мета цих завдань? У чому полягає ефективність їхнього застосування на уроках української мови?

Література

1. Бойко Н. В. *Застосування інноваційних методів навчання української мови в умовах карантину*. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.08.04.html>

2. Горошкіна О. М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків : Основа, 2012. 171 с.

3. Максимчук Г., Хом'як І. *Інтерактивні методи навчання української мови*. *Дивослово*. 2012. № 8. С. 18–21.

4. *Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах* / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

5. Олійник І. С., Іваненко В. К., Рожило Л. П., Скорик О. С. *Методика викладання української мови в середній школі*. Київ : Вища школа, 1989. 129 с.

6. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. *Технологія сучасного уроку рідної мови* : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 248 с.

7. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. *Сучасний урок української мови*. Харків: Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

8. Хомич Т., Клименко М. *Уплив інтернетного мовлення на формування мовної особистості учня старшої школи*. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (28 березня 2017 р.). Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2017. С. 78 – 80.

9. Щербина В., Волкова О., Романенко О. *Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури*. Харків : Основа, 2005. 96 с.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

ВАРІАНТ 1

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Частина методики мови, яка досліджує загальні питання навчання української мови в середній школі, подає загальні відомості про специфіку предмета, принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання, описує шляхи формування комунікативної компетентності, називається:

- А лінгводидактикою;
- Б конкретною методикою;
- В когнітивною методикою;
- Г комунікативною методикою.

2. Правила взаємодії вчителя й учнів в освітньому процесі; практичні вказівки, якими користуються в конкретній навчальній ситуації, – це:

- А принципи навчання;
- Б методи навчання;
- В форми навчання;
- Г засоби навчання.

3. Загальнодидактичні принципи прийнято ділити на:

- А лінгвістичні і психологічні;
- Б традиційні й нові;
- В загальнометодичні та рівневі;
- Г педагогічні і психологічні.

4. Як називається принцип навчання, який зумовлює необхідність не лише навчати учнів, а й розвивати в них навички володіння мовою як засобом пізнання дійсності, формулювання думки, засобом вираження бажань та формування світогляду:

- А креативності;
- Б зв'язку навчання з життям;
- В наочності;
- Г перспективності.

5. Принципи послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою належать до:

- А загальнодидактичних традиційних принципів;

- Б загальнодидактичних сучасних принципів;
- В лінгводидактичних загальнометодичних принципів;
- Г лінгводидактичних специфічних принципів.

6. Про яку змістову лінію йде мова «містить перелік питань, обов'язкових цілеспрямованого формування вмінь і навичок, що є базовими для предметної і ключових компетентностей»:

- А соціокультурна;
- Б мовленнєва;
- В мовна;
- Г діяльнісна.

7. Який підхід до викладання української мови забезпечує вивчення української мови в середній школі як системи взаємопов'язаних розділів.

- А системно-лінгвістичний;
- Б дослідницький;
- В загальнодидактичний;
- Г компетентнісний.

8. Який підхід до викладання української мови передбачає подання відомостей про матеріальну й духовну культуру українського народу через фольклорні, художні, публіцистичні та науково-популярні тексти як ілюстрації до лінгвістичної теорії:

- А особистісний;
- Б дослідницький;
- В загальнодидактичний;
- Г соціокультурний.

9. Основний документ, який містить вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня, називається:

- А Державним стандартом;
- Б Типовою навчальною програмою;
- В Навчальною програмою;
- Г Календарно-тематичним плануванням.

10. Поєднай загальнодидактичний принцип навчання та його дефініцію.

1. Принцип креативності	А Принцип навчання, згідно з яким варто так організувати навчальний процес, щоб учні за мінімальний термін отримали максимум знань
2. Принцип зв'язку навчання з вихованням	Б Принцип навчання, який передбачає постійний розвиток творчої діяльності учнів у різних видах роботи з дидактичним матеріалом (написання творів, переказів тощо)
3. Принцип послідовності	В загальнодидактичний принцип, відповідно до якого під час вивчення лінгвістичних тем варто враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів щодо сприймання мовного матеріалу, необхідно обґрунтовано переходити від елементарного до складнішого, від відомого до невідомого
4. Принцип інтенсивності	Г Загальнодидактичний принцип, який передбачає послідовне подання лінгвістичного матеріалу з опорою на вивчене
	Д Принцип навчання, відповідно до якого вчитель повинен не лише навчати учнів мовної теорії та її реалізації на практиці, але й за допомогою вдало підібраних текстів (окремих речень, ілюстрацій) виховувати національно свідому, високоморальну особистість

2. Репрезентуйте типи вправ із підручника для 5 класу Н. Голуб, О. Горошкіної)

§ 15. Неологізми. Письменницькі новотвори.

3. Доберіть методи і прийоми вивчення нового матеріалу теми із завдання 2:

Тема:

Мета:

Методи і прийоми:

ВАРІАНТ 2

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Документ, у якому подано чіткі щорічні вказівки щодо особливостей навчання української мови в загальноосвітній школі, називається:

- А Методичними рекомендаціями щодо вивчення дисциплін;
- Б Типовою навчальною програмою;
- В Навчальною програмою;
- Г Базовим навчальним планом.

2. Основним підходом до вивчення української мови в загальноосвітніх школах із 2017-2018 н.р. є:

- А особистісно зорієнтований;
- Б компетентнісний;
- В виховний;
- Г креативний.

3. Скільки наскрізних ліній виділено в програмі з української мови:

- А 4;
- Б 8;
- В 10;
- Г 5.

4. Скільки компетентностей виділено в програмі з української мови:

- А 4;
- Б 8;
- В 11;
- Г 12.

5. Скільки змістових ліній виділено в програмі з української мови:

- А 4;
- Б 8;
- В 10;
- Г 12.

6. Лінії програми «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» називаються:

- А змістовими;
- Б наскрізними;
- В факультативними;
- Г компетентнісними.

7. Засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей є:

- А мовна лінія;
- Б мовленнєва лінія;
- В соціокультурна лінія;
- Г діяльнісна лінія.

8. Формує мотивацію навчання, здатність організувати свою працю для досягнення результату:

- А мовна лінія;
- Б мовленнєва лінія;
- В соціокультурна лінія;
- Г діяльнісна лінія.

9. Що НЕ належить до призначення мовної змістової лінії:

- А засвоєння учнями системних знань про мову;
- Б формування відповідних умінь як засобу пізнання і спілкування людини;
- В оволодіння базовими вміннями й навичками використання мови в життєво важливих для певного віку сферах;
- Г розвиток відповідних умінь як засіб самовираження особистості.

10. Системні дії вчителя для процесу організації пізнавальної й практичної роботи учнів з метою засвоєння знань з української мови, вироблення відповідних вмінь і навичок називаються:

- А методами навчання;
- Б принципами навчання;
- В формами навчання;
- Г засобами навчання.

2. Репрезентуйте типи вправ із підручника для 5 класу Н. Голуб, О. Горошкіної)

§ 31. Склад

3. Доберіть методи і прийоми вивчення нового матеріалу теми із завдання 2:

- Тема:
- Мета:
- Методи і прийоми:

ВАРІАНТ 3

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Хто обґрунтував класифікацію методів за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці:

- А М. Пентилюк;
- Б О. Біляєв;
- В С. Чавдаров;
- Г К. Плиско.

2. Структура програми з української мови:

- А концентрично-спіральна;
- Б узагальнювальна;
- В спіралевидна;
- Г пірамідальна.

3. Як називається метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

- А усний виклад матеріалу;
- Б бесіда;
- В робота з підручником;
- Г метод вправ.

4. Навчальні комплекти: підручники, посібники, збірники вправ, словники, карточки, таблиці, картини, звукозаписи, кінофільми тощо; проектор, комп'ютер, інтерактивна дошка, лінгафонні кабінети, комп'ютерні класи та кабінети української мови – це:

- А форми навчання української мови;
- Б засоби навчання української мови;
- В прийоми навчання української мови;
- Г методи навчання української мови.

5. Урок – це:

- А прийом навчання;
- Б метод навчання;
- В форма навчання;
- Г засіб навчання.

6. Головним завданням якого уроку є вміти пов'язати мовний матеріал кількох тем:

- А урок вивчення нового матеріалу;
- Б урок систематизації та узагальнення;
- В урок повторення;
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок

7. До аспектних уроків НЕ належить:

- А урок повторення вивченого матеріалу;
- Б урок систематизації та узагальнення;
- В урок написання контрольного переказу;
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок.

8. Головним завданням уроку систематизації та узагальнення є:

А подати учням нову навчальну інформацію, використовуючи чітко визначені методи, прийоми та засоби навчання;

Б повторити теоретичні питання, які вивчали у попередньому класі, або матеріал, вивчений упродовж року;

В повторити мовний матеріал кількох тем, щоб побачити спільне і відмінне в темах, розуміти, що від чого залежить;

Г виробити та зміцнити вміння та навички учнів з конкретної теоретичної теми, вивченої на попередньому уроці.

9. Поєднай функцію уроку та її суть.

1. Організаційна	А Учні отримують систему знань, формують практичні уміння та навички
2. Дидактична	Б Сприяє активному розвитку мисленнєвої діяльності
3. Розвивальна	В Відбувається національне, моральне, естетичне виховання
4. Освітня	Г Забезпечується організація учнів зі спільною навчальною метою в колективі
	Д Учні оволодівають методами і прийомами самостійної роботи

10. Дидактичний прийом становить собою:

- А комплекс методів навчання;
- Б принцип;
- В складник методу;
- Д засіб навчання

2. Репрезентуйте типи вправ із підручника для 5 класу Н. Голуб, О. Горошкіної)

§ 37. Словосполучення.

3. Доберіть методи і прийоми вивчення нового матеріалу теми із завдання 2:

Тема:

Мета:

Методи і прийоми:

ВАРІАНТ 4

1. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. За формою проведення (способом виконання) вправи бувають:

А усні й письмові;

Б навчальні й контрольні;

В класні й домашні;

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

2. За метою перевірки вправи бувають:

А усні й письмові;

Б навчальні й контрольні;

В класні й домашні;

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

3. За дидактичною метою вправи бувають:

А усні й письмові;

Б навчальні й контрольні;

В класні й домашні;

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

4. Структура якого уроку передбачає наявність таких компонентів: 1) організаційний момент; 2) перевірка домашнього завдання; 3) вправи за теоретичним матеріалом із кількох параграфів; 4) підведення підсумків уроку; 5) оцінювання роботи учнів на уроці; 6) оголошення домашнього завдання:

А урок повторення;

Б урок систематизації та узагальнення;

В урок формування вмінь та навичок;

Г урок вивчення нового матеріалу.

5. Як називається метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

- А усний виклад матеріалу;
- Б бесіда;
- В робота з підручником;
- Г метод вправ.

6. Поєднай назву змістової лінії програми та її зміст.

1. Мовна	А Подано перелік питань, обов'язкових для засвоєння
	теорії мови, що сприятиме формуванню системних знань про мову й на їхній основі життєво важливих умінь
2. Мовленнєва	Б Її основним завданням є через теми обов'язкових та рекомендованих робіт сприяти моральному, патріотичному, екологічному вихованню учнів, формуванню їхнього світогляду та становленню духовно багатого мовної особистості
3. Соціокультурна	В Має суто процесуальний характер і реалізується через систему вправ і завдань комплексного характеру
4. Діяльнісна	Г Її зміст мусить бути відображений на кожному уроці, вона повинна забезпечувати формування комунікативних умінь і навичок учнів і містити обов'язкові та рекомендовані види робіт

7. Поєднай функцію підручника та її суть.

1. Інформаційна	А Сприяє пізнанню української культури
2. Виховна	Б Передбачає перехід теоретичного матеріалу у формування практичних умінь та навичок
3. Культурологічна	В Матеріал підручника сприяє вихованню, формуванню духовних цінностей учнів
4. Трансформатизаційна	Г Теоретичний матеріал підручника подає основні наукові відомості про українську мову
	Д Сприяє активізації мисленнєвої діяльності учнів

8. Державний документ, у якому подано мету й завдання курсу, перелік навчальних тем, кількість годин на їх вивчення, вказівку про дозування частин навчального матеріалу, його послідовність; розписано критерії оцінювання учнівських знань; визначено перелік умінь і навичок учнів, називається:

- А Державним стандартом;

- Б Типовою навчальною програмою;
- В Навчальною програмою;
- Г Базовим навчальним планом.

9. Тематика змістового наповнення вправ, текстів для роботи з розвитку мовлення в підручнику є реалізацією:

- А мовної змістової лінії програми;
- Б мовленнєвої змістової лінії програми;
- В соціокультурної змістової лінії програми;
- Г діяльнісної змістової лінії програми.

10. Надто складне формулювання правил та завдань до вправ у підручнику, що не відповідає віковим особливостям учнів визначеного класу, є результатом недотримання загальнодидактичного принципу:

- А науковості;
- Б доступності;
- В послідовності;
- Г системності.

2. Репрезентуйте типи вправ із підручника для 5 класу Н. Голуб, О. Горошкіної) § 6. Пароніми.

3. Доберіть методи і прийоми вивчення нового матеріалу теми із завдання 2:

- Тема:
- Мета:
- Методи і прийоми:

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ

ОСНОВНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ФОНЕТИКИ, ГРАФІКИ, ОРФОЕПІЇ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально.

Фахові:

- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови и з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Чим пояснюється передбачене чинними програмами для загальноосвітніх шкіл паралельне вивчення фонетики, графіки, орфоєпії та орфографії?

2. Чому під час вивчення фонетики та орфоєпії надається перевага усним вправам?

3. Які методичні прийоми сприяють ефективному засвоєнню школярами особливостей української графіки, а також Дають можливість простежити органічний зв'язок графіки з фонетикою, орфоєпією та орфографією?

4. Складіть таблиці зіставлення визначення фонетичних явищ у початковій, середній школі. Які знання й уміння з фонетики в середній школі формуються вперше?

5. Назвіть три аспекти вивчення звука. Чи розчленовуються вони в шкільній фонетиці?

6. Чому навчання фонетики необхідно здійснювати за принципами наступності й перспективності, у взаємозв'язку з іншими розділами мовознавства орфоєпією, графікою, орфографією, морфологією, синтаксисом?

7. Чи варто під час навчання фонетики й орфоєпії віддавати перевагу вправам усного характеру?

8. Назвіть причини помилок неправильного наголошування. Які прийоми використовуємо для їхнього подолання?

9. Науковці М. Доленко, І. Дацюк до теми «Поняття про звуки мови» подають таку пораду: *«Для успішного вивчення матеріалу з фонетики дуже важливо дати учням правильні поняття про звуки мови. На початковому етапі варто уникати будь-яких записів на дошці. Учні мусять засвоїти положення про те, що наша мова – звукова, і саме звучання є її матеріальним вираженням».*

Чим викликана така пропозиція?

10. З'ясуйте, у чому полягає неточність поданих формулювань: *«написання дзвінких і глухих приголосних», «правопис ненаголошених приголосних», «правопис ненаголошених голосних»* та ін. Проаналізуйте підручники, посібники, мовлення студентів, учнів, учителів-словесників. Чи завжди вони вільні від цих хиб?

Практичний блок

1. Під час формування системи вправ доберіть фонетико-лінгвістичні, фонетико-мовленнєві та фонетико-комунікативні вправи.

2. Із підручника «Українська мова» для 5 класу випишіть схему повного фонетичного розбору слів.

3. Створіть методичний конструктор-презентацію «Засвоюй наголос легко» до 3 слів із переліку для ЗНО, розглянувши слова із лексичної (значення за словником), текстової (дібрати текст або уривок із літератури), візуальної сторони.

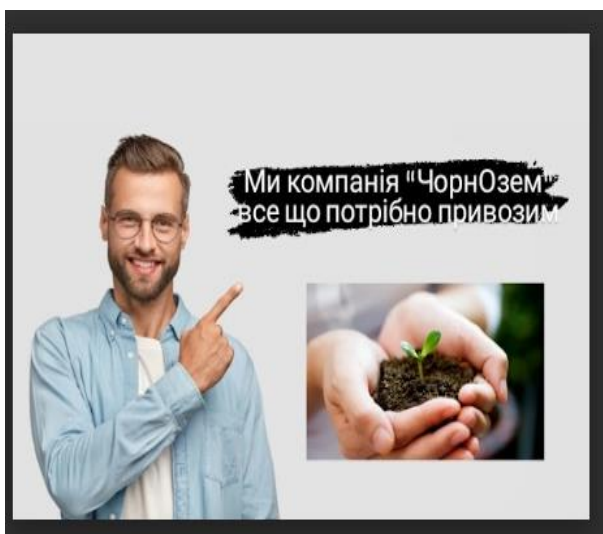
4. Усвідомленню звукової оболонки слова допомагає використання елементів **фонетичної транскрипції** (запис усного мовлення засобами фонетичного алфавіту на основі звукового принципу), з якими учні ознайомлюються у процесі засвоєння класифікаційної характеристики звуків мовлення. У підручниках з української мови для профільного рівня навчання автори подають **фонематичну транскрипцію**, яка дуже близька до орфографічного запису, завдяки чому передається лише фонемний склад слів без відтінків. Поясніть доцільність використання обох різновидів транскрипцій. Обґрунтуйте методику їх проведення. Наведіть конкретні приклади використання транскрипцій у навчанні фонетики.

5. Студент-практикант запропонував п'ятикласникам самостійно записати фонетичною транскрипцією такі слова: *безжурний, безмовний, зшивати, принісши, зчеплений, зважся, книжці, бочці, синичці*. Поміркуйте: а) під час вивчення якої теми і на якому етапі уроку подібна вправа доцільна? б) чи не занадто складним буде пропоноване завдання? в) поясніть, які фонетичні процеси відбулися в наведених словах.

6. Прокоментуйте використання мнемонічних прийомів у навчанні фонетики.

<p>ФЕЙСБУК</p> 	Соціальна мережа.	Життя – це ФЕйсбук, щастя – пошук.
---	-------------------	--

<p style="text-align: center;">ЧЕРГОВИЙ</p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Який іде за попереднім у певній послідовності, є наступним щодо черговості. 2. Який виконує в порядку черговості які-небудь обов'язки. 3. Який проводиться, відбувається регулярно, має місце через певні проміжки часу; 4. Який потребує негайного, першочергового розв'язання. 	<p>День сьогодні бойовий: я у класі черговИЙ.</p>
--	--	---

Література

1. Біляев О. Лінгводидактика української мови : навч.-метод. посіб.К. : Генеза, 2005. 180 с.
2. Єрмоленко С. Специфіка методики навчання української орфоєпії. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/2744/1/Nvmdpu_2015_1_35.pdf
3. Плиско К. Теорія і методика навчання української мови в середній школі. Харків, 2001. 115 с.
4. Рускуліс Л. Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін : монографія / за заг. ред. М. Пентилюк. Миколаїв : ФОП Швець В.М., 2018. 420 с
5. Сучасна українська літературна мова. Хрестоматія з фонетики: навч. посіб. / уклад.: Н. І. Бойко, Т. Л. Хомич. 2-ге вид., змінене і доп. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 305 с

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ОРФОГРАФІЇ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, представлення складної комплексної інформації в стислій формі усно та письмово, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність реалізувати здоров'язбережувальну компетентність у професійній діяльності.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й взаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих та літературознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять; обрати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;

- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності;
- здатність організувати освітній процес, під час якого кожен учень зміг би реалізувати свої пізнавальні потреби, задовольнити емоційно-естетичні смаки, розвинути свій особистісний потенціал, усвідомлено здобувати знання, формувати уміння й навички, які зможе застосувати в подальшому.

Теоретичний блок

1. З'ясуйте, яке місце займає орфографія в змісті сучасної мовної освіти. Чим зумовлений зв'язок орфографії з граматиною?
2. Охарактеризуйте принципи навчання орфографії.
3. Визначте основні етапи навчання орфографії в школі.
4. Яким чином залежить методика навчання орфографії від фонетичної системи української мови, системи української графіки й принципів українського правопису?
5. Які види орфограм вам відомі?
6. Назвіть різні види вправ з орфографії. Схарактеризуйте види списування.
7. З'ясуйте методику проведення таких диктантів: вибіркового, творчого, попереджувального, коментованого, пояснювального, диктант-алгоритм, диктант інформаційної дії, графічний диктант
8. З'ясуйте методику роботи з орфографічним словником.

Практичний блок

1. Наведіть приклади різних вправ з орфографії з підручників «Українська мова» (5-9 класи).
2. Презентація дослідницької роботи: «Солодка орфографія» (орфограми на обгортках цукерок) або «Красива орфографія» (орфограми на засобах по догляду за тілом), або «Вітальна орфографія» (орфограми в текстах вітальних листівок).
3. Репрезентуйте інтерактивний метод ейдетики (орфограма за вибором студента).

Ейдетика – наука, яка вчить запам'ятовувати інформацію через світ образів. Учні завдяки своїй яскравій дитячій уяві можуть швидко і надовго запам'ятовувати потрібну інформацію. А головне –

таке навчання, яке ґрунтується на грі та фантазії, зовсім не обтяжує учня, навпаки – переключає її на діяльність іншої півкулі, а отже – дитина відпочиває. До того ж, застосовуючи методи ейдетики, ми підключаємо інші відчуття: слухові, тактильні, рухові, нюхові і навіть смакові! Таким чином, відбувається розвиток усіх видів пам'яті і, як наслідок, ефективність навчання покращується.

Наприклад: «Подвоєння в словах іншомовного походження». Як відомо, метод ейдетики пропонує мимовільне запам'ятовування складних випадків граматики, орфографії за допомогою малюнків, піктограм, коротких розповідей. За допомогою цього методу учні швидко запам'ятовують мовознавчі поняття. Skorистатися методом ейдетики можна під час вивчення теми «Подвоєння у словах іншомовного походження». Для цього учням можна запропонувати таку коротку розповідь: *«У Голландії була розкішна вілла, на якій жила панна Белла (по-іспанськи донна), як Мадонна. Панна їла манну, пила мокко, приймала ванну. Вага нетто панни у ванні – тонна, вага брутто – менша. Коли дзвонив телефон, панна казала «Алло» і від здивування «Овва». Панні привозили голландські квіти і подарунки із Марокко, за які вона не платила жодного пенні. Панна читала аннали історії, розповіді про Будду та буддистів, про ісламського муллу, а також твори Діккенса та Шиллера. На стінах у віллі висіли гарні панно, а на клумбах росли канна та дурра. Разом з нею жили панни Інна, Емма, Стелла і їхня бонна Ізабелла».*

ІНШІ ПРИКЛАДИ

1. Дібрати 2 сучасні (зміст тексту відображає сучасні події в житті України і світу) текстові навчальні диктанти (урахувати потрібну кількість слів відповідно до класу, виділити слова на відповідну орфограму – не менше 8). Указати клас, орфограму.

Література

1. Вітюк В. В. Взаємозв'язок орфографії з мовленнєвим розвитком учнів. *Українська мова і література в школі*. 2008. № 2. С. 11 – 15.
2. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.
3. Горошкіна О. М., Груба Т. Л., Попова Л. О. *Формування правописної компетентності учнів*. Харків : Основа, 2016. 171 с.
4. Грона Н. В. *Формування орфографічної компетентності учнів молодшого шкільного віку* : [методичні рекомендації з методики навчання української мови для студентів спеціальності 013 Початкова освіта]. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 124 с.
5. *Методика вивчення української мови в школі* / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк, Г. Р. Передрій, Л. П. Рожило. Київ : Рад. школа, 1987. 364 с.
6. *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах* / за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
7. Попова Л. О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2 (333) лютий. Ч. II. С. 54–61.
8. Хом'як І. М. Способи і характер навчання орфографії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2013. Вип. 40. С. 166–168.

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ТА ФРАЗЕОЛОГІЇ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу, реалізувати виховну мету уроку (заняття);

- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Якою мірою в параграфах із лексики і фразеології шкільних підручників реалізовано міжпредметні зв'язки (з літературою, історією, математикою)?

2. У чому суть екстралінгвістичного принципу вивчення лексики і фразеології?

3. Ви – словесник. Як будете дотримуватися цього принципу під час вивчення антонімів, омонімів?

Екстралінгвістика – галузь мовознавства, що вивчає сукупність чинників, пов'язаних із розвитком, поширенням та функціонуванням мови.

Позамовний, або екстралінгвістичний, принцип вивчення лексики вимагає зіставлення слів із тими реаліями, які вони називають. На цьому принципі ґрунтується визначення лексичних понять, види наочності тощо. Наприклад, малюнки в підручниках із підписами чи без них

з успіхом використовують вчителі для з'ясування суті лексичних понять. Аналізуючи малюнки без підписів, учні йдуть до слова через його предметне зображення, а під час аналізу малюнків із підписами – від слова до предмета чи явища, зображеного на малюнку (За матеріалами інтернетних джерел).

4. На який принцип потрібно спиратися під час вивчення теми «Застарілі слова і неологізми»?

5. Назвіть основні способи збагачення активного словника учнів (словникової роботи).

5. Які труднощі у вивченні лексики і фразеології можуть постати в учнів? Охарактеризуйте стандартні й нестандартні підходи для їхнього подолання.

Практичний блок

1. У підручнику (5 клас, автори Н. Голуб, О. Горошкіна) віднайдіть вправи для підтвердження застосування різних видів діяльності (тема за вибором студента):

Під час будь-якого типу уроку вчитель застосовує різні види навчальної роботи: фронтальну, групову, парну та індивідуальну

РОЗДІЛ І. Лексикологія

§ 2. Лексичне значення слова

§ 3. Тлумачний словник

§ 4. Однозначні й багатозначні слова

§ 5. Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми

§ 6. Пароніми

§ 7. Словники синонімів, антонімів, омонімів, паронімів

§ 8. Групи слів за походженням: власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова

§ 9. Написання апострофа у словах іншомовного походження

§ 10. Написання м'якого знака у словах

§ 11. Подвоєння та подовження приголосних у словах іншомовного походження

§ 12. Букви і та и у словах іншомовного походження

§ 13. Словник іншомовних слів

§ 14. Активна й пасивна лексика української мови

§ 15. Неологізми. Письменницькі новотвори

§ 16. Групи слів за вживанням. Загальноновживані слова

§ 17. Слова обмеженого вживання. Діалектні, професійні слова й терміни

§ 18. Лексична помилка

§ 19. Суржик

РОЗДІЛ II. Фразеологія

§ 20. Фразеологізми

§ 21. Різновиди фразеологічних одиниць: прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми

§ 22. Джерела українських фразеологізмів

§ 23. Фразеологізми в мовленні людини і в літературних творах

§ 24. Фразеологічний словник.

2. Доберіть завдання з лексики до поданого тексту (5 клас).

Кобзарі – українські народні співці, творці, виконавці та носії найкращих у світі історичних дум і пісень, учасники боротьби проти турків і татар. Їхня професійна назва виникла на основі назви струнного інструменту – кобзи. Саме ж слово кобза є прямим родичем турецькому слову кобуз, або кобес (так називали турки невеликий, з однією струною музичний інструмент, що нагадує гітару). Після виходу першої славнозвісної Шевченківської книги слово кобзар стало відоме усьому світові (І. Глинський).

Із якою метою використаєте дібрані завдання на уроках?

3. Згідно з програмою робота над засвоєнням фразеологізмів у школі має практичне спрямування. Випишіть кілька вправ такого характеру з підручників.

4. Створити вправу за зразком

Вправа «Медіа і фразеологія»

Випишіть із тексту фразеологізми і розкрийте їхнє значення, скориставшись словником. Висловіть міркування: як зміниться текст, якщо замість фразеологізмів увести звичайні слова.

Якість, яку ви найбільше цінуєте в людях?

- Найбільше ціную глибоких людей. Це має на увазі багато якостей. Бувають люди з негативною енергетикою, з якими тобі не комфортно. Але ти цінуєш цю людину, бо точно знаєш, що вона бачить усю палітру і в тому числі тебе наскрізь. А бути з людиною, яка не може зрозуміти тебе апріорі, нецікаво.

Яке найбільше випробування?

Мені було 29 років, я дуже болісно переживав відхід музикантів із групи. Зараз я ставлюся до цього по-філософськи. І вже не шкодую, що так сталося. Час усе розставляє по своїх місцях. Стосунки в нашій початковій групі були побудовані в першу чергу на дружбі, у другу чергу – на музичній взаємодії. А потім все це розсипалося, як картковий будиночок (За матеріалами видання Надутенко М., Пономаренко Н, Семенов О. Електронні словники Українського мовно-інформаційного фонду Національної академії наук України в освітньому процесі. Київ. Український мовноінформаційний фонд Національної академії наук України. 2020. 50 с.)

5. Дібрати матеріал до гри «Лови фейк». Мета гри: перевірка рівня засвоєння здобувачами освіти лексичного матеріалу.

Зміст гри: учитель звертається до здобувачів освіти із запитанням, яке починається словами: «Фейк чи правда представлені на слайді?» (наприклад: брати участь чи взяти участь) Здобувачі освіти повинні погодитися або не погодитися з цим твердженням. Якщо не погоджуються, то пояснюють чому і дають правильну відповідь. Гру можна проводити як під час офлайн, так і онлайн занять.

6. Перечитайте матеріал. Визначте зміст і завдання лексичних вправ відповідно до тексту.

ГОВОРИМО І ПИШЕМО ПРАВИЛЬНО

ЦЕНТР СТРАТЕГИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ | ІНСТИТУТ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Новий етап російсько-української війни гостріший не лише на полі бою, але й в інформаційному полі. Щодня створюється безліч нових, зведень та аналітики.

Протистояння вийшло далеко за рамки агресії РФ проти України і набуває загрозливих обрисів нової глобальної війни.

Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки спільно з Інститутом масової інформації підготували рекомендації і застереження щодо вживання термінології про події в Україні та навколо.

НЕПРАВИЛЬНО	ЧОМУ
24 лютого 2022 почалася війна / відбувся напад	Війна почалася на 8 років раніше, у 2014. Тому щодо подій 2022 краще вживати вирази на кшталт: - почався новий етап війни - почалося широкомасштабне російське вторгнення
Український конфлікт / конфлікт в Україні	Дуже важливо наголошувати на тому, що це міждержавне протистояння, а не проблеми, що з'явилися самі по собі в Україні. Це російсько-українська війна, російсько-український конфлікт, російсько-українське протистояння .
Українська вітчизняна війна	Є велика спокуса взяти на озброєння радянські пропагандистські кліше. Вони зберігають потужний символізм, особливо для старших поколінь. Крім того, це виглядає як вдалий тролінг проти наших ворогів, які самі ідеологічно заряджені победобесією. Але стратегічно – це погана ідея. Україна рішуче порвала з комуністичною тоталітарною спадщиною. Ми пишемо власну історію боротьби за свободу. Це найгероїчніша наша доба. І Україні потрібні нові, свої символи цієї боротьби.
Російська влада на зайнятій території	Російська агресія – це міжнародний злочин, тому про жодну легітимну владу російських представників на українській землі не йдеться. Росія здійснює окупаційний режим .

ДНР, ЛНР, Республіка Крим	Нагадуємо, що йдеться про окуповані території України. Тому назви окупаційних утворень варто брати в лапки, додавати уточнення «так звані». Окуповані до 2022 року території Донецької і Луганської областей називаємо ОРДЛО . Окупований Крим – це територія АРК і міста Севастополь .
ПМР, Республіка Південна Осетія, Республіка Абхазія.	Так само загарбані Росією території, тому назви окупаційних утворень беремо в лапки. Прийнятним є поняття Придністров'я . Молдова також офіційно вживає назву Адміністративно-територіальні одиниці лівобережжя Дністра . У складі Грузії є Абхазька Автономна Республіка , органи влади якої діють на підконтрольній Грузії території. Термін Південна Осетія у Грузії не використовується. Натомість варто вживати поняття: Центральський регіон, Шіда Картлі, Самцхабдо .
Президент Білорусі, президент Сирії	Проросійські маріонеткові режими у Білорусі та Сирії не визнаються легітимними у цивілізованому світі. Тому Олександра Лукашенка і Башара Асада варто називати диктаторами, узурпаторами або керівниками , уникаючи згадок про формальні виборні посади.
Чеченці / чечени	У складі військ вторгнення проти України воюють також формування з Чеченської Республіки РФ. Але не варто через цих головорізів таврувати весь чеченський народ. Нагадаємо, що в новітній історії чеченці найдовше боролися проти російських загарбників. Чимало прихильників незалежної Чечні воюють зараз на українському боці. А тих, які на протилежному, називайте жидівцями .
Мокшані, мокшани	Не варто так називати наших головних ворогів. Мокшани – це не замінник слова м@\$калі, а сучасний фіно-угорський народ, що проживає в Мордовії. Прийде час, і мокшани скинуть імперське ярмо та житимуть у власній вільній країні, поряд з країнами чувашів, удмуртів, татар.

Література

1. Голуб Н. Збагачення мовлення учнів 5–7 класів власне українською лексикою (система вправ і завдань). *Українська мова і література в школі*. 2000. № 1. С. 4–8.
2. Грона Н. В. Соціокультурний компонент вивчення лексики і фразеології в середній загальноосвітній школі. *Освіта і суспільство V* : міжнар. зб. наук. праць / під ред. Т. Несторенко, Р. Бернатової ; Бердянський держ. пед. ун-т. Ополє: вид-во Вищої школи управління і адміністрації в Ополє, Польща. С. 106-118.
3. Грона Н. В. Електронна лексикографія в контексті формування професійної компетентності вчителя. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти» (Запоріжжя, 10-12 листопада 2020 р.)*. URL: <https://ele.zp.ua/psnfey-corence>.
4. Кожуховська Л. П. Про роботу над фразеологією в 5–7-х класах. *Українська мова і література в школі*. 1998. № 1. С. 23–26.
5. Левченко Т. Система завдань і вправ щодо збагачення мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 1. С. 20–23.
4. Олійник І. С. *Методика викладання української мови в середній школі* : навч. посібн. Київ : Вища школа, 1989. 223 с.
5. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 20–24.
6. Хомич Т., Шевченко В. Анормативність у сучасному лінгводидактичному просторі. *Українська мова і література в школі*, 2022. № 5 – 6 (164), С. 8 – 11.

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ЧИСТИН МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до критичного аналізу, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу, реалізувати виховну мету уроку (заняття);

- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови і з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу.

Теоретичний блок

1. Визначте значення і завдання шкільного курсу морфології в чинних програмах і підручниках з української мови.
2. Схарактеризуйте етапи вивчення морфології у шкільному курсі української мови.
3. Як реалізується зв'язок морфології з іншими розділами шкільного курсу мови.
4. Визначте принципи, методи і прийоми вивчення морфології в школі.
5. Назвіть граматичні поняття, які засвоюються учнями за кілька уроків.
6. Назвіть і охарактеризуйте етапи (умовні) формування граматичного поняття «частини мови».
7. На чому ґрунтується вміння учнів розпізнавати у ряді лексем частини мови?
8. Назвіть питання, які учні з'ясовують, опрацьовуючи кожну частину мови.

Практичний блок

1. Змодельуйте ситуацію пояснення на уроці: рід і число власної назви не завжди збігається з родом і числом загальної назви. Наприклад, Місто Черкаси розкинулося на березі могутнього Дніпра. Але: Черкаси розкинулися на березі могутнього Дніпра.

2. Учні зарахували за закінченням іменник Дніпро до імеників середнього роду на -о: «широке Дніпро». Як застерегти учнів від такої помилки?

3. На уроці учням складно визначити рід у словах собака, біль, пальто, знання. Який прийом Ви використаєте, щоб допомогти учням засвоїти категорію визначення роду іменників?

4. Перечитайте методичний коментар. Доберіть завдання за аналогією для учнів 6 класу (тема за вибором).

I. (Мовно-мовленнєві завдання). Вправи, спрямовані на оволодіння мовною теорією, формування умінь вживати самостійні і службові частини мови у власному мовленні. До цієї групи належать рольові ігри «вчитель – учень», що мають на меті роз'яснення граматичних явищ, усвідомлення лексичних, морфологічних та синтаксичних особливостей частин мови, їх функційного навантаження. Як правило, вони передбачають парну форму роботи, і адресатом мовлення є сусід за партою або вчитель. До цієї ж групи ми зарахували інтерактивні форми виконання вправ «Навчаючи, учуся» або роботу в малих групах, у яких потрібно пояснити, як саме треба виконувати завдання. Наведемо приклади завдань. Завдання (розвиток діалогічного мовлення, робота в парах). Рольова гра «Учитель і учні» має пропедевтичне значення, відбувається на початку уроку. Клас ділиться на «вчителів» та «учнів». Учителі пояснюють, що таке іменник і перевіряють розуміння пояснення за допомогою запитань. «Учні» слухають пояснення і відповідають на запитання. Мета мовлення «вчителя» – пояснити «учням», що таке іменник і які його головні ознаки. Адресат – «учень». Форма – усний монолог. Тип мовлення – розповідь з елементами роздуму. Стиль – науковий. Мета мовлення «учнів» – розповісти, що таке іменник, відповідаючи на поставлені запитання «вчителя», прослухавши його пояснення. Адресат – «вчитель». Адресант – ти сам, учень 6-го класу. Форма – усний діалог. Стиль – науковий

II. (Мовленнєві завдання). Вправи, спрямовані на побудову власних висловлювань із використанням виучуваного мовного матеріалу в певних стилях та жанрах мовлення. Здебільшого це вправи на основі поданих текстів, які слугують базою для побудови власних висловлювань. Це конкурси і змагання, які передбачають групову форму роботи. Адресат мовлення – учні класу (читачі, слухачі, члени журі тощо). Крім текстів, опорою для мовленнєвої діяльності та вирішення комунікативних завдань є словосполучення чи речення, які будуть доречні в певній ситуації. Іноді до вправ такого типу подають планпідказку, інструкцію до виконання тощо. Наступна вправа ілюструє взаємопов'язаний розвиток умінь діалогічного й монологічного мовлення на сучасному і цікавому для учнів дидактичному матеріалі. Завдання (робота в групах). Ситуація спілкування: Уяви, що ти працюєш у туристичній агенції «Пори року». Наближаються зимові канікули, а тобі і твоїм товаришам-колегам доручили скласти рекламний проспект зимового відпочинку у вашій місцевості. Використовуючи опорний матеріал та добираючи свої прикметники, складіть рекламний текст (4-6 речень) про переваги активного зимового відпочинку у вашому краї. Адресат мовлення – люди, які не були у ваших краях, які не знають, де і як провести святкові дні. Адресант – ти сам, працівник туристичної агенції і твої колеги. Мета мовлення – допомогти незнайомим людям спланувати свій відпочинок, запросити їх до своєї місцевості, показати неповторність і красу рідного краю. Тип мовлення – розповідь з елементами опису. Обсяг – 5-6 речень. Жанр мовлення – рекламний текст. Матеріал для роботи: Іменники – край, зима, сніг, ліс, музей, ляльковий театр, вулиці, настрій, сюрпризи, подарунки, Дід Мороз, Снігуронька, ковзани... Прикметники – весела, святкова, славетний, чудовий, краєзнавчий, мальовничі, гостинний, прекрасна... Дієслова – приїхати, відпочивати, святкувати, відвідати, подивитися, завітати, зустріти... У вправах такого типу наявні елементи проектної діяльності. Роботу над формуванням мовних, мовленнєво-комунікативних умінь організують комплексно, реалізуються всі змістові лінії програми.

III. (Власне комунікативні або комунікативно-функційні завдання). Вправи, поштовхом до виконання яких є уявні ситуації без опори на готовий текст. До опису мовленнєвої ситуації іноді додають опорний матеріал (словосполучення, ключові слова, завдання – інструкції, репліки-стимули). До цієї групи ми зарахували і роботу з ілюстративним

матеріалом (малюнки, кадри з мультфільмів, фотографії). Завдання такого типу мають здебільшого індивідуальний характер, вони є завершальними, не пов'язаними безпосередньо з граматичним матеріалом. Завдання «Сенкан» (розвиток писемного монологічного мовлення за опорами). Ситуація спілкування: Уяви, що ти східний поет, який складає сенкани, мешкаєш у країні Частин Мови. Тобі доручили скласти особливий вірш на честь Прислівника, але так, щоб не образити інші частини мови. Адресат – мешканці країни Частини Мови, учні класу. Адресант – ти сам, поет, який складає сенкани. Мета спілкування – користуючись пам'яткою, скласти вірш про Прислівник, його ознаки і роль у мовленні. Тип мовлення – розповідь з елементами опису. Форма мовлення – писемний монолог (вірш у прозі). Обсяг – 5 рядків (За матеріалами статті Лещенко Г. П. «Вивчення морфології в 6-7 класах загальноосвітньої школи за комунікативно-функційним та компетентнісним підходами»).

Література

1. Горошкіна О. М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків : Основа, 2012. 171 с.
2. Лещенко Г. П. Комунікативні завдання у системі вивчення морфології у 6-7 класах загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*. 2010. Вип.18. С. 243–248.
3. *Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах* / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
4. Омельчук С. Формування граматичних понять з морфології української мови в учнів основної школи. *Проблеми граматики і лексикології української мови. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Серія 10*. 2012. Випуск 9. С. 217–220.
5. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. *Технологія сучасного уроку рідної мови* : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 248 с.
6. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. *Сучасний урок української мови*. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
7. Чернецька Т. І. *Сучасний урок: теорія і практика моделювання* : [навч. посібник]. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 348 с.
8. Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Всеукраїнська науково-практична конференція (26 березня 2013 року). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130 – 132.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ВИВЧЕННЯ ЧАСТИН МОВИ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення, до самоаналізу, самокритики, самоконтролю; готовність до прийняття рішень;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу, реалізувати виховну мету уроку (заняття);
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й взаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетентність для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.
- здатність організувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;

- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності;
- здатність організувати освітній процес, під час якого кожен учень зміг би реалізувати свої пізнавальні потреби, задовольнити емоційно-естетичні смаки, розвинути свій особистісний потенціал, усвідомлено здобувати знання, формувати уміння й навички, які зможе застосувати в подальшому.

Теоретичний блок

1. Що в розрізненні частин мови становить для учнів значні труднощі?
2. За сукупністю яких ознак здійснюється розподіл слів за частинами мови?
3. Чи допомагає вживання запитань розрізняти частини мови? Чому цей спосіб не вважається головним?
4. Чи можна розрізняти частини мови тільки за семантикою?
5. Коли основним критерієм розрізнення частин мови стає синтаксична функція? Наведіть приклади. Детально висвітлено цей матеріал у статті Уляни Добосевич «Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів» (стаття є у вільном у інтернет-доступі).

Методичний коментар (із статті Уляни Добосевич)

Результатом цих процесів є поява міжчастиномовних омонімів, або морфологічних транспозитів. На практиці часто виникають труднощі під час визначення частиномовного статусу таких слів, тому виникає потреба розглянути способи, які сприятимуть увиразненню їхніх граматичних ознак.

Лови момент! Коли маєш нагоду посміятися сьогодні, не відкладай на завтра(1). Смійся сьогодні, бо завтра(2) не дадуть, завтра(3) вже може бути пізно (Іван Багрянний). Усі виділені словоформи у реченні виступають у функції обставини, тож критерій розпізнавання за синтаксичною роллю є недостатнім. Трактуючи сполучуваність як здатність до поєднання з визначеними класами слів, яка зумовлена внутрішніми граматичними властивостями, бачимо, що перша словоформа, виступаючи в прийменниковій конструкції, набуває морфологічних ознак іменника

6. З чого починається формування поняття про ту чи іншу частину мови?

7. Оцініть методичну доцільність запитання учням 6 класу: Як правильно: *такий замазура, плакса, нероба чи така замазура, плакса, нероба*? У чому сутність такого запитання і що в ньому викликає труднощі для учнів?

8. Порівняйте зміст та послідовність морфологічного розбору дієслова в школі та ЗВО. Наведіть приклади.

Практичний блок

1. Ознайомтеся з формулюванням комплексної мети до теми вивчення іменника. Сформулюйте мету до вивчення прикметника, дієслова, прислівника, займенника, числівника, прийменника, сполучника, частки (за вибором) у середній школі.

Пропонуємо формулювання комплексної мети до однієї з тем вивчення іменника за компетентнісним та комунікативно-функційним підходами. Тема: Іменник як частина мови

Мета: *Мовний компонент* – систематизувати й поглибити знання про іменник як частину мови, отримані в початковій школі, його лексичні, морфологічні і синтаксичні особливості, синонімічні та антонімічні відношення, особливості вживання в різних стилях мовлення.

Мовленнєвий компонент – формувати вміння створювати власні висловлювання відповідно до комунікативного завдання, зосереджувати увагу на осмисленні прочитаного, почутого, висловлюваного, збагачувати мовлення учнів іменниками, розвивати уміння у всіх видах мовленнєвої діяльності.

Соціокультурний компонент – розширювати уявлення учнів про красу і багатство природи рідного краю, ознайомити з малими фольклорними жанрами, правилами спілкування, етикетними нормами (формулювання відповідно до текстового матеріалу підручника або спеціально дібраного вчителем).

Діяльнісний компонент – удосконалювати вміння систематизувати, порівнювати, аналізувати мовні явища та складники ситуації спілкування, працювати в колективі, логічно й послідовно висловлювати свої думки.

2. Розробіть фрагмент уроку (засвоєння граматичного поняття) вивчення будь-якої частини мови (6-7 класи) урок засвоєння нових знань.

Етапи процесу формування граматичних понять

1. Аналіз мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття.
2. Узагальнення істотних ознак, уведення терміна.
3. Уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними та правила виведення.
4. Виконання вправ, що вимагають застосування одержаних знань.

3. Проаналізувати фрагмент уроку за схемою з теми «Правильно вживаю форми числівників на позначення часу протягом доби» за покликанням <https://youtu.be/EC3tti0mfA8>

Клас:

Тема уроку:

Аспект уроку	Коментар
Організаційний аспект уроку	
Мета уроку:	
визначена вчителем	
визначені разом із учнями	
Очікувані результати:	
визначені вчителем	
визначені разом з учнями	
Теоретичний виклад матеріалу:	
логічність	
послідовність	
доступність	
Розкриття вчителем теми	
Організація самостійної роботи учнів	
Формування предметних знань та умінь	
Формування життєвих знань та умінь:	
критичне мислення	
креативність	
співпраця	
міжкультурне усвідомлення	

комунікація	
комп'ютерна грамотність	
навчальна впевненість	
Створення сприятливого середовища для навчання:	
стосунки між вчителем й учнями	
розміщення учнів у класі	
місце вчителя в класі	
Організація взаємодії:	
групова	
міжгрупова	
парна	
індивідуальна	
фронтальна	
Розуміння учнів учителем:	
врахування рівнів навчальних досягнень	
врахування способів сприймання навчального матеріалу	
способи мотивації	
Види роботи:	
різноманітність прийомів навчання	
відповідність видів діяльності цілям та очікуваним результатам уроку	
доцільність видів роботи/добору завдань	
гнучкість	
Розподіл часу під час уроку:	
раціональність	
дотримання запланованих часових меж	
гнучкість	
Мовлення вчителя:	
співвідношення мовлення вчителя та учнів	
якість інструкцій учителя	
забезпечення зворотного зв'язку	
Використовуються засоби навчання:	
НМК (навчально-методичний комплект: підручник, робочий зошит, аудіододаток,	

методичний посібник для вчителя, книга для читання, зошит з граматики, відеододаток)	
технічні	
наочні	
дидактичний матеріал	
власні	
Робота над помилками:	
негайне виправлення вчителем	
самовиправлення	
взаємовиправлення	
відкладене виправлення	
перефразування/уточнення	
Евалюація, оцінювання та зворотний зв'язок:	
досягнення очікуваних результатів учіння з відповідним обґрунтуванням	
відповідність прийомів поточного контролю поставленим цілям	
заохочення учнів до само- та взаємоаналізу (само-/взаємоевалюація, само-/взаємооцінювання, виявлення труднощів, постановка мети)	
використання елементів навчального портфоліо	
Об'єктивність оцінювання	
Домашнє завдання	
відповідність	
раціональність	
обсяг	
пояснення	
Інше:	
Висновки:	

Література

1. Горошкіна О. М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків : Основа, 2012. 171 с.

2. Лещенко Г. П. Комунікативні завдання у системі вивчення морфології у 6-7 класах загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*. 2010. Вип.18. С. 243–248.

3. *Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах* / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

4. Омельчук С. Формування граматичних понять з морфології української мови в учнів основної школи. *Проблеми граматики і лексикології української мови. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Серія 10*. 2012. Випуск 9. С. 217–220.

5. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. *Технологія сучасного уроку рідної мови* : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 248 с.

6. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. *Сучасний урок української мови*. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

7. Чернецька Т. І. *Сучасний урок: теорія і практика моделювання* : [навч. посібник]. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2011. 348 с.

8. Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Всеукраїнська науково-практична конференція (26 березня 2013 року). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130 – 132.

ОСНОВНІ МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ ПУНКТУАЦІЇ. ВИДИ ВПРАВ З ПУНКТУАЦІЇ, МЕТОДИКА ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації;
- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;

- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й літератури з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного циклу; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. У чому суть основних принципів методики навчання пунктуації?
2. Назвіть теоретичні та практичні методи і прийоми вивчення пунктуації. Яким із методичних прийомів ви будете надавати перевагу в освітньому процесі?
3. Які пунктуаційні теми викликають труднощі під час засвоєння? Думку обґрунтуйте.
4. Назвіть основні синтаксичні одиниці. Яка послідовність їх вивчення в середній школі? Обґрунтуйте саме такий підхід до їх вивчення.
5. Наведіть приклад реалізації мовленнєвої змістової лінії на уроках вивчення синтаксичного матеріалу.
6. Продемонструйте реалізацію принципу доступності на прикладі вивчення пунктуації.

Практичний блок

1. Розгляньте вправу, яка поєднує пунктуаційний і комунікативний аспекти. Доберіть завдання за аналогією до теми за вибором

(«Відокремлені означення», «Відокремлені обставини», «Однорідні члени речення», «Звертання»).

Продовжте слова Л. Костенко «Вечірнє сонце, дякую за день!», пригадавши одну з відповідних життєвих ситуацій. Використайте в тексті прості речення, ускладнені вставленими компонентами. Підкресліть ці компоненти, поясніть пунктуацію.

Уявіть, що ви телефонуєте своєму однокласнику, щоб заохотити його до участі в конкурсі талантів, який відбудеться у вашій школі наступного місяця. Побудуйте телефонну розмову, використовуючи складносурядні та складнопідрядні речення, речення з прямою мовою, звертання та окличні речення.

3. Проаналізуйте подані нижче матеріали до одного із етапів (фрагментів) уроку вивчення нового матеріалу (доступність, проблемність, ситуативність, комунікативність, соціокультурність). Визначте його тему і сформулюйте мету.

Матеріал №1

Робота з таблицею.

Учні опрацювавши підручник, складають опорну схему про відокремлені означення, пояснюють розділові знаки при відокремлених членах речення.

Характеристика відокремленого означення	Приклади
1) виражене прикметниковими чи дієприкметниковими зворотами й стоять після означуваного слова	<i>Я люблю вишитий рушник, наповнений любов'ю материнських дум.</i>
2) непоширені означення, які стоять після означуваного слова, перед яким уже є означення	<i>На покутті виднівся вишитий рушник, великий, яскравий, обрамлений сухими квітами.</i>
3) значення відноситься до члена речення, вираженого особовим займенником	<i>А вона, щаслива і весела, тримала у своїх ніжних руках український рушник.</i>

Матеріал №2

Зателефонуйте на телеканал ТЕТ. З метою розпитати про умови участі у кастингу у шоу «Я люблю Україну».

– У репліках діалогу використовуйте поширені та непоширені звертання. Зверніть увагу на дотримання правильної інтонації

4. Змоделюйте урок засвоєння нових знань (за вибором), використавши шаблон до уроку (8 клас. Теми: Звертання непоширені й поширені. Розділові знаки в реченнях зі звертанням. Розділові знаки при відокремлених членах речення (означення). Розділові знаки при відокремлених членах речення (обставина)).

ШАБЛОН УРОКУ

Тема

Мета

Навчальна: мовний компонент, мовленнєвий компонент, соціокультурний компонент, діяльнісний компонент.

Розвивальна

Виховна

КОМПЕТЕНТНОСТІ

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів

II. Мотивація навчальної діяльності учнів й повідомлення теми, визначення завдань уроку.

III. Сприйняття й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу.

1. Аналіз мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття.

2. Узагальнення істотних ознак, уведення терміна.

3. Уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними та правила виведення.

4. Виконання вправ, що вимагають застосувати одержані знання.

5. Перевірка розуміння нового матеріалу (повторення вивченого правила, аналіз нових прикладів).

IV. Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності:

1) Формування вмінь користуватися знаннями (новими правилами у процесі виконання різноманітних вправ під керівництвом учителя).

2) Самостійна творча робота (невелике контрольно-перевірне завдання, виконання якого покаже, як учні зрозуміли й усвідомили новий матеріал).

V. Домашнє завдання:

VI Підсумок. Рефлексія.

5. Доберіть текст (соціокультурної тематики) для вправи «Я – редактор» на тему за вибором («Звертання непоширені й поширені. Розділові знаки в реченнях із звертанням», «Розділові знаки при відокремлених членах речення (означення)», «Розділові знаки при відокремлених членах речення (обставина)», «Узагальнювальні слова в реченнях із однорідними членами»).

6. Напишіть навчальне есе на тему «Розділові знаки ставити правильно...не можна писати з помилками».

Література

1. Біляєв О. М. *Лінгводидактика рідної мови* : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2005. 180 с.

2. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики (виступ на засіданні круглого столу з проблеми методів навчання української мови). *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 2-6.

3. Загнітко А. *Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект*. Донецьк, 2009. 137 с.

4. Курило О. *Уваги до сучасної української літературної мови*. Вид. 2-е. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. 303 с.

5. Пентилюк М. І. *Сучасний урок української мови*. Харків : Основа, 2007. 176 с.

6. Плиско К. М. *Організація навчання синтаксису в середній школі* : посіб. для вчителя. Київ : Рад.шк., 1993. 135 с.

7. Сидоренко В. В. *Педагогічна майстерність учителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти: акме-синергетичний аспект* : термінологічний словник-довідник. Донецьк : Каштан, 2013. 100 с.

8. Сидоренко В. В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8-9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 6–13.

ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови, реалізації їх у професійній діяльності;
- здатність до критичності, самоконтролю; готовність до прийняття рішень;
- здатність до критичного аналізу, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність до розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- методично забезпечити самостійну роботу учнів;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетентність для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного та літературознавчого циклів; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;

- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний блок

1. Що вкладається в поняття «словникова робота»?
2. Розкажіть про лінгвістичні засади словникової роботи.
3. Назвіть найголовніші принципи словникової роботи.
4. Яку лексичну роботу можна проводити на уроках граматики?
Наведіть приклади.
5. Які форми роботи над словом можна проводити інтегративно, поєднуючи з уроками літератури?
6. Чи має місце словникова робота на уроках інших предметів?
Покажіть це на прикладах.

Практичний блок

1. Виберіть «слово дня» із підручника для 5 класу (Н. Голуб, О. Горшкіна), розробіть «Музей одного слова» в презентації за схемою:
слово та його лексичне значення (за словником із вказівкою словника);
однозначне чи багатозначне;
граматична характеристика слова, наголос;
синоніми;
антоніми;
тематично споріднені слова;
слово у фразеологізмах;
«як живе слово в тексті» (дібрати високохудожні тексти відповідно до віку здобувачів освіти).
2. Розробіть конспект уроку на ознайомлення зі словником (за вибором) у 6 класі:
 - Грінченко Б. Д. *Словарь української мови, т. 1-4. Київ, 1907-09;*

- *Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / Упоряд. Загнітко А. П. Донецьк : Вид. «Бао», 2008. 704 с.*
- *Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. УЗЗФразеологічний словник української мови. К.: Освіта, 1998. 224 с.;*
- *Полюга Л. Словник українських морфем : близько 40 000 слів. Львів: Світ, 2001. 446.*

3. Із посібника І. Огієнка «Рідна мова» (у вільному інтернетному доступі) вибрати лексичний матеріал, зміст якого адаптувати для здобувачів освіти відповідно до класу (3 шт.) на зразок: Як правильно вживати «Об'єм чи обсяг»? Зробити візуалізацію (інтелект-карта, презентація, відео) та дібрати навчальне завдання.

Література

1. Голуб Н. Збагачення мовлення учнів 5–7 класів власне українською лексикою (система вправ і завдань). *Українська мова і література в школі*. 2000. № 1. С. 4–8.
2. Горошкіна, О., Караман, О. Формування креативності майбутніх учителів української мови як лінгводидактична проблема. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 12. С. 29–33.
3. Грона Н. В. Електронна лексикографія в контексті формування професійної компетентності вчителя-філолога. *Всеукраїнська наук.-практ. конф. «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти» (Запоріжжя, 10-12 листопада 2020 р.)*. URL: <https://ele.zp.ua/psnfey-corence>.
4. Грона Н. В. Соціокультурний компонент вивчення лексики і фразеології в середній загальноосвітній школі. *Освіта і суспільство V : міжнар. зб. наук. праць / під ред. Т. Несторенко, Р. Бернатової ; Бердянський держ. пед. ун-т. Ополе: видавництво Вищої школи управління і адміністрації в Ополі, Польща, 2020. С. 106-118.*
5. Левченко Т. Система завдань і вправ щодо збагачення мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 1. С. 20–23.
6. Нагрибельна І. Формування лексичного запасу учнів засобами самостійної роботи. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 10. С. 16-17.
7. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 20–24.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ НАД ТВОРАМИ РІЗНИХ ВИДІВ І СТИЛІВ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до критичності, гнучкості мислення;
- здатність до створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;.
- здатність зберігати та примножувати загальнолюдські цінності, власне здоров'я, готовність реалізувати здоров'язбережувальну компетентність у професійній діяльності;
- здатність до розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час, навчальної й професійної діяльності;
- здатність обирати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й літератури з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного циклів; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;

- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний аспект

1. Як ви думаєте, чому під час навчання створювати тексти-описи важливо ділити їх на тематичні групи: 1) портретний опис людини (зовнішність, характер); 2) опис тварини, рослини; 3) опис неживого предмета; 4) опис інтер'єру; 5) опис явищ природи; 6) пейзажний опис? З яких тематичних груп слід починати навчання, а до яких приступити пізніше? Обґрунтуйте свою відповідь з методичної позиції.

2. Схарактеризуйте методичні прийоми навчання текстоутворювальної діяльності учнів середньої ланки на основі функційного підходу.

3. Який «намалюєте» мовленнєвий портрет сучасного учня 5-9 класів?

4. Чи є текстова компетентність одним із способів розвитку творчих здібностей учнів?

2. Практичний аспект

1. Розгляньте методичний матеріал. Доберіть завдання (2) за аналогією, урахувавши вік і знаннєвий компонент здобувачів освіти (7 клас)

Для активізації пізнавальної діяльності можна використовували неігрові активні методи, зокрема case-study, в основі якого лежить проблемна ситуація, яка потребувала відповіді на проблемне питання у вигляді власного висловлення.

➤ **Завдання.** Перечитайте уривок з тексту й напишіть власне висловлення на тему «За якими критеріями краще обирати професію?»

Вибір професії – справа нелегка, але необхідна. Адже щасливе й успішне життя багато в чому залежить від роботи, якою займається людина. Вважається, що кожна людина має здібності до певної діяльності. Тому було б логічно припустити, що саме вони й визначають вибір майбутньої професії. Але не все так просто. Думаю, що не буде зайвим сказати, що, ніхто з тих, хто живе не знає повною мірою всіх своїх здібностей.

➤ **Завдання.** Прочитайте уважно уривок з тексту. Дайте відповідь на проблемне питання: чи не призведе розвиток науки до деградації духовності людини?

В останні десятиріччя нашого століття технократичні ілюзії змінилися технічним песимізмом. Для нього характерні зневіра в можливостях науково-технічного прогресу й навіть вороже до нього ставлення, заклики зупинити його поступ, звинувачення в усіх людських бідах і трагедіях та пророкування близької загибелі людської цивілізації внаслідок його подальшого розвитку.

➤ **Завдання.** Прослухайте уривок з тексту й дайте відповідь на запитання: чи вища освіта може замінити практичний досвід?

Незважаючи на численні скарги роботодавців про необхідність доучування, а іноді і навчання молодих фахівців з дипломом, усі учасники ринку праці все ж вважають вищу освіту необхідною умовою працевлаштування.

2. Розв'яжіть методичну задачу. Молодий учитель готується до проведення уроку засвоєння нових знань. Теми: «Розповідь. Побудова розповіді»; «Роздум. Побудова роздуму»; «Опис. Побудова опису» (5 клас). Розробіть етап засвоєння нових знань, який би викладався: а) репродуктивним, б) частково-пошуковим, в) творчим способом, відповідно до рівня підготовки учнів (тема за вибором).

3. Доберіть теми для есе, під час написання яких, здобувачі освіти можуть емоційно розвантажитися.

Методичний коментар

Синтетичним типом тексту, який може поєднувати кілька стилів мовлення одночасно, який дає можливість вільно й емоційно висловлювати думки, є есе (інколи вживають варіант есей). Есе спрямоване на активізацію комунікативної діяльності, розвиває творчий потенціал здобувача освіти та продуктивне мислення. Залучаючи студентів до написання есе, учитель/викладач розвиває вміння мислити самостійно, навчає чітко й грамотно формулювати думки, структурувати інформацію, установлювати причиново-наслідкові зв'язки, ілюструвати аргументи, удосконалювати стиль письма.

Метою есе є діагностика продуктивного, творчого аспектів пізнавальної діяльності, що припускає аналіз інформації, її інтерпретацію,

побудову міркувань, порівнянь, підходів й альтернатив, узагальнень, особисту оцінку подій і т. ін.

Знаною є думка, що есе розвиває в здобувачів освіти соціальний та емоційний інтелект. Для того, щоб передати соціально-рольовий підходу до подій/проблем, відображення світу у свідомості, автор такого твору може наводити приклади, застосовувати елементи гомологічного аналізу, проявляти уяву і фантазію. Текст може містити авторські роздуми, ліричні відступи, описи тощо. Ефектним є есе, якщо в ньому наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки.

Досвід довів, що здобувачів освіти висловлюються в такому жанрі охоче, дають вихід емоціям і переживанням. Учитель має усвідомлювати емоційний стан учнів у критичній ситуації, допомогти «відпустити» негативні емоції, «прочитати» душевний стан вихованців.

4. До запропонованого есе дібрати завдання різних типів:

Чи мають українські діти право на життя?

Гортаючи стрічку новин, я зустрів цікаву статтю. Вона мала заголовок «Як росія порушує закони людяності». І тут я подумав: «А яку взагалі історію мають наші закони?». Мені стало дуже цікаво знайти відповідь на своє запитання і я звернувся до вікіпедії. Ось, що я там знайшов: «Закон – це нормативно-правовий акт, установлений законодавчим органом загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу.» Але, це наукове визначення й не дуже для мене зрозуміле.

Пригадав, що сучасні закони беруть свій початок ще з давніх часів, коли було укладено Десять заповідей Божих. Ми всі знаємо, що одна з заповідей звучить так: «Не вбий!». Це, вочевидь, головний закон буття, адже позбавлення іншої людини життя вважається «найтяжчим гріхом». Ця заповідь закликає нас із пошаною ставитися до усього живого, адже його створив Господь. Бог є Творцем людей, тварин, рослин, природи, – тому ми повинні шанобливо ставитися до усього живого.

Ця Божья заповідь закликає шанувати кожну людину, дбати про її добро і любити як та професійні таланти, адже всі люди є дітьми Божими. Можемо не погоджуватися з їхніми словами та вчинками, але маємо шанувати кожну людину.

Знову повернувся до статті. У ній саме і йшлося про порушення законів людяності нашими ворогами під час повномасштабного вторгнення на прикладі загибелі 501-єї дитини– найменш захищених членів нашого суспільства. У статті була теза: «Чи мають українські діти право на життя?» Невже чи привід для роздумів? Звісно, що мають. Проте, цього не розуміють наші вороги. Вони безжальні, безславні виродки, які позбавляють життя маленьких українців. Згадати б лишень Палац культури в Маріуполі, у який була запущена ракета, попри слово «Діти», написане на асфальті поруч, та хлопчика, який йшов один вулицею весь в сльозах, бо його батьків вбили. Жах!!!

Але, звісно, лише одне заспокоює, тому що коли ми переможемо – настане час покарань.. Це будуть довготривалі зусилля, але це можливо. Що має бути зроблено зараз – це документування та ретельне розслідування. 26 січня 2023 року Парламентська асамблея Ради Європи підтримала резолюцію, яка закликає до створення спеціального трибуналу, щоб притягнути до відповідальності керівництво росії та білорусі за скоєння злочину агресії проти України. Місцем проведення трибуналу пропонується Гаага. І кожен, хто був причетний до пролиття крові невинних, буде покараний справедливо і по заслугам в Гаазі (Учень 9 класу).

5. *Перечитайте уривок з книги Антіна Мухарського та Єлизавети Бельської «Поговоримо про прислів'я?». Створіть комунікативні завдання за змістом тексту.*

Ви знаєте, а може й вживаєте слова «Береженого Бог береже», яке має російський відповідник. Росіяни чомусь забувають додати до нього належну другу частину. Має бути так: «Береженого Бог береже, а козака шабля».

Або ж теж змосковцене: «Семеро одного не чекають». І оригінал: «Семеро одного обідати не чекають, а сміливий і один їсть». «Моя хата скраю, нічого не знаю» - теж скоротили росіяни. Насправді – це давнє козацьке прислів'я: «Моя хата скраю – першим ворога стрічаю» (а наші військові вже замінили на "стріляю"). Козаки, що займалися військовою справою й жили на околиці, першими зустрічали ворога у разі атаки. Постріли та звуки боротьби будили всіх односельців, і вони разом ставали до бою. Тобто все, де йдеться про мужність, хоробрість, козацьку звитягу, вміння боротися, Російська імперія зводила на пси.

Тож нумо збагачувати мову й повертати до неї те, що їй належить. Пропоную короткий перелік саме українських приказок та прислів'їв:

*Аби хліб, а зуби знайдуться.
Або пан, або пропав.
Апетит з їдою прибуває.
Багатий, як циган на блохи.
Багатому й чорт яйця носить.
Бачить кіт сало, та сили мало.
Без труда нема плода.
Біда помучить і мудрості научить.
Боятися вовка – у ліс не ходити.
Було б шино, а каша буде.
Було, та за водою пішло.
Велике дерево поволі росте.
Видно пана по халявах.
Високо літає, та низько сідає.
Вище себе не підскочиш.
У нього руки на всі штуки.
Ворона вороні ока не видовбає.
Всякому овочу свій час.
У тихому болоті чорти водяться.
В умілого й долото рибу ловить.
Вчи лінивого не молотом, а голодом.
Гостре словечко коле сердечко.
Гуртом і батька добре бити.
Де багато господиень, там хата неметена.
Де відвага, там і щастя.
Дешева риба – погана юшка.
Діло майстра величає.
Краще погана дорога, ніж поганий супутник.
Ласа кішка до риби, та у воду лізти не хоче.
На хорошу квітку і бджола летить.
Нехай буде гречка, аби не суперечка.
Перший млинець нанівець.
Спить, хоч із гармати стріляй.
Чим темніша ніч, тим ясніші зорі.
Шабля ранило тіло, а слово – душу.*

Як «на» – то чує, а як «дай» – то глухий.

Як овечка: не мовить ні словечка.

Література

1. Грона Н. В. Розвиток творчих потреб учнів молодшого шкільного віку в ході текстової діяльності. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Випуск 27. С. 76–81.
2. Грона Н. В. Визначення рівня підготовки майбутніх учителів до формування текстотворчих умінь молодших школярів. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. Київ : Інститут модернізації змісту освіти МОН України, 2016. Випуск 86. С. 138–142.
3. Грона Н. В. Текстотворчий аспект у лінгводидактичній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. *Матеріали Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (Чернігів, 21 лютого 2019 р.)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 96-101.
4. Грона Н. Методичні підходи до створення нарисів у процесі вивчення української мови. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 262-264
5. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. *Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. № 2 (93). С. 137-150.
6. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). *Українська мова і література в школі*. 2020. № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.
7. Пентилюк М. *Комунікативна лінгвістика: теорія і практика*. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2005. Вип. XXXIX. С. 307–312.
8. Пентилюк М. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДПУ. 2007. Вип. 46. С.49–55.
9. Пентилюк М. Психолінгвістичні чинники розвитку комунікативних умінь і навичок учнів основної школи під час вивчення синтаксису. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / редкол. В.В.Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Вип. 14. С. 36-41.
10. Хомич Т., Мусієнко І. Лексико-фразеологічний рівень мовної компетенції сучасного студента професійно-технічного навчального закладу (На матеріалі творів Михайла Коцюбинського). *Література та культура Полісся*. – Вип. 78. Серія «Філологічні науки». № 4 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 176 – 182.
11. Ярмолук А. В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Укр. мова і літ. в школі*. 2005. № 7. С. 15-18.

ВИДИ РОБІТ ІЗ РОЗВИТКУ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність до розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять; обрати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й літератури з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;
- здатність використовувати фахову компетентність для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.
- здатність здійснювати контроль власної професійної діяльності.
- здатність надавати фахову консультацію учням під час виконання ними пошуково-дослідної роботи;
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного циклів; знаходити,

критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;

- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;

- здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;

- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний аспект

1. Доведіть, що есе – комунікативний аспект текстотворення?
2. Чому учням складно працювати в жанрі есе?
3. Чи можна вважати, що головним способом подолання проблем під час написання есе є укладання логіко-структурної схеми, плану до початку написання тексту?
4. Яку роботу має проводити вчитель, щоб здобувачі освіти уникали лексико-стилістичних, граматичних та орфографічних помилок у текстах есе?

Практичний аспект

1. Перечитайте методичні рекомендації щодо написання есе (матеріали видання «Українська мова і література» є у вільному інтернет-доступі). Побудуйте інтелект-карту «Есе – актуальний спосіб комунікації здобувачів освіти»).

2. Розробіть конспект уроку написання есе (тема за вибором): *Ніщо не звеселяє душу людини так, як споріднена праця. «Світ знає, куди мандрує» (Т. Малярчук). «...Міняються імператори, не міняється людська доля» (Р. Іваничук). «Історія нині не просто переписується, а переписується українською мовою» (С. Жадан)+ напишіть квазіесе.*

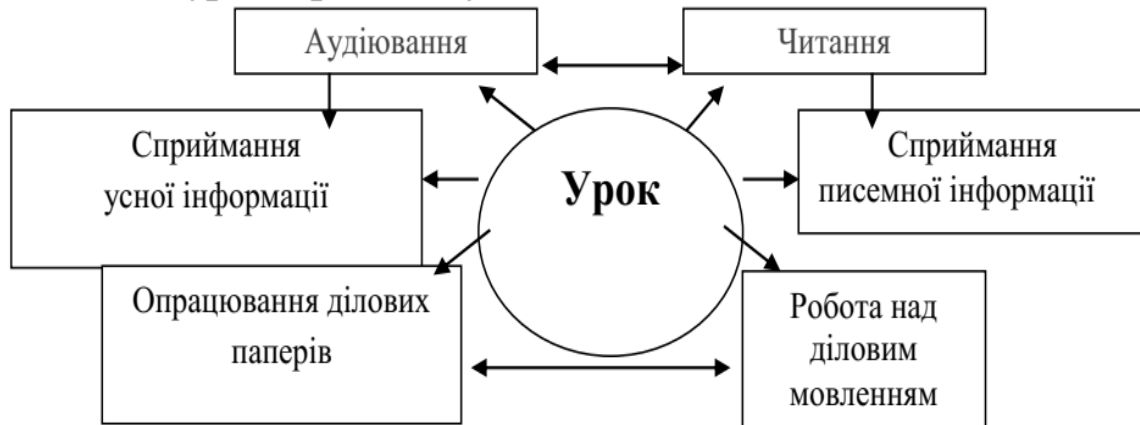
Рекомендація: дотримуватися структури уроків створення власних висловлювань, яка вміщена нижче в методичних рекомендаціях «Уроки розвитку комунікативних умінь»

Методичні рекомендації

УРОКИ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ

Реформування мовної освіти, надання їй комунікативного спрямування викликало до життя уроки, безпосередньо пов'язані з мовленнєвою діяльністю учнів. На думку М. Пентилюк, це уроки аудіювання, читання, говоріння (складання діалогів, полілогів, усні відгуки на повідомлення товаришів тощо)

Нові типи уроків розвитку зв'язного мовлення (за М.Пентилюк)

Уроки аудіювання і читання можна об'єднати в одну групу – уроки сприймання усної і писемної інформації. Щодо уроку складання діалогів, то він більше тяжіє до уроків творчих робіт (творів), однак має свою специфіку за формами і технологією проведення, оскільки процес навчання діалогів (полілогів) спирається на парне (групове) навчання і потребує особливої організації. Усні відгуки на відповідь товариша належать до особливої категорії уроків усного мовлення (усний переказ, твір).

Особливу групу уроків становить опрацювання ділових паперів, як і робота над діловим мовленням взагалі. Кожен з типів уроків може мати варіанти, спрямовані на формування знань (нових понять), зміцнення та вдосконалення понять і способів дій, формування необхідних умінь і навичок учнів на уроках української мови. Основна спрямованість таких уроків – відтворення, закріплення і повторення вивченої інформації, формування вмінь застосувати усі види засвоєної інформації, що видно з таблиці.

Кожна із проаналізованих класифікацій уроків розвитку зв'язного мовлення, запропонована лінгводидактами у ХХ ст., має право на життя, але переосмислено, модернізовано відповідно до умов сучасної школи становить важливе підґрунтя у визначенні типів уроків розвитку комунікативних умінь (УРКУ) та їх структурних компонентів.

Уроки розвитку зв'язного мовлення стали підґрунтям і першою основою новітніх уроків розвитку комунікативних умінь. Сучасні уроки РКУ спрямовані на формування вмій спілкуватися, комунікувати, а саме сприймати, осмислювати, аналізувати, відтворювати готові тексти і на основі поданих зразків навчатися будувати, вдосконалювати та редагувати власне мовлення. Джерелом формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів є саме практична діяльність з мовним та мовленнєвим матеріалом, вивчення та закріплення якого відбувається на аспектних уроках.

Уроки РКУ є умовною практичною лабораторією, в якій під час реалізації навчальних комунікативних ситуацій учні поряд із засвоєнням усіх рівнів мовної системи навчаються мотивовано, грамотно, доречно застосовувати теоретичні знання про лінгвістичні одиниці у мовленнєвій практиці відповідно до комунікативної ситуації. Зміст уроків РКУ спрямовано на:

- засвоєння відомостей про мовлення, теорії комунікативної лінгвістики, лінгвістики тексту, стилістики та культури мовлення;
- розвиток основних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма);
- формування мовленнєвих і комунікативних умінь.

Уроки РКУ здійснюються на текстовій основі, лише за такої умови учні засвоюватимуть мовні засоби на функційно-стилістичній основі, що є особливо ефективним для розвитку умінь створювати власні висловлювання. Текстоцентричність сприяє реалізації комунікативної спрямованості уроку і передбачає вивчення мови на основі культурно зразкових, прецедентних текстів, що містять цікаву змістову інформацію про культуру українського й інших народів, формул мовленнєвого етикету й ідіом, що мають колосальні комунікативні можливості і в яких закодовано значну кількість правил спілкування, вивірених тисячолітнім досвідом предків.

Учитель, готуючись до уроку РКУ, має методично досконало здійснити цілевизначення, чітко бачити перспективу кінцевого результату навчання, сформулювати комплексну мету і послідовні цілі, відповідно до яких будувати внутрішній стрижень кожного уроку, за яким визначати структурні етапи, проектувати й упроваджувати ефективні методи, прийоми та засоби, спрямовані на розвиток комунікативної компетентності учнів. Структура кожного уроку підпорядкована всій системі уроків РКУ з логічними переходами від опрацювання нового через повторення вивченого до його закріплення і підготовки до засвоєння майбутнього. Основні типи уроків розвитку комунікативних умінь:

- ✓ уроки сприймання чужого мовлення (аудіювання і читання);
- ✓ уроки відтворення готового тексту (переказ);
- ✓ уроки створення власних висловлювань (говоріння і письмо).

Головний етап уроку розвитку комунікативних умінь – практична навчально-мовленнєва діяльність учня. Для кожного виду уроку властивою є мета, структурні етапи і різні види навчально-мовленнєвої роботи.

Пропонуємо сучасну класифікацію уроків розвитку комунікативних умінь.

Уроки сприймання чужого мовлення

Уроки аудіювання.

Мета – розуміти й осмислювати звукові тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення, прогнозувати загальний характер змісту на основі теми, основної думки.

Структурні етапи: організація класу, мотивація, цільовизначення, виразне читання тексту, розуміння й осмислення тексту, перевірка розуміння тексту (змісту, мовного оформлення, композиційної структури), рефлексія, підсумки уроку, пояснення домашнього завдання.

Види: уроки аудіювання ознайомлювального / вивчального / докладного; глобального / детального / критичного.

Уроки читання

Мета – розуміти й осмислювати графічні тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення, виділяти головне й деталі, оцінювати з погляду змісту й мовного оформлення.

Структурні етапи: організація класу, мотивація, цільовизначення, самостійне читання тексту, індивідуальна робота з текстом, перевірка сприйняття тексту (змісту, мовного оформлення, композиційної структури), рефлексія, підсумки уроку, пояснення домашнього завдання.

Види: уроки читання вголос / мовчки; ознайомлювального / вивчального / переглядового; докладного / вибіркового.

Уроки відтворення готового тексту

Мета – переказувати усно й письмово готові тексти, розуміти, осмислювати, точно відтворювати змістову інформацію і на основі почутого або прочитаного створювати власний текст

Структурні етапи: організація класу, мотивація, цільовизначення, виразне читання тексту, робота з текстом (змістом, мовним оформленням, композиційною структурою), повторне читання, підготовка чорнового варіанта, редагування тексту; створення чистового варіанта, рефлексія, підсумки уроку.

Види: урок переказу навчального / контрольного; усного / письмового; докладного / стислого; повного / вибіркового / з додатковим завданням; розповіді / опису / роздуму; різних стилів мовлення.

Уроки створення власних висловлювань

Уроки говоріння

Мета – складати діалоги (полілоги), досягаючи комунікативної мети і дотримуючись правил мовленнєвого етикету, відповідно до ситуації спілкування.

Структурні етапи: організація класу, мотивація, цілевизначення, моделювання мовленнєвої ситуації, ознайомлення із зразком усного висловлювання, підготовка, написання і редагування власного висловлювання; реалізація тексту, рефлексія, підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання.

Види: урок усного висловлювання навчального / контрольного; діалогічного / полілогічного; бесіди / розповіді / дискусії.

Уроки письма

Мета – створювати монологічні твори різних стилів, типів і жанрів мовлення, добираючи змістову інформацію, правильні мовні засоби, композиційну структуру відповідно до ситуації спілкування *Структурні етапи:* організація класу, мотивація, цілевизначення, моделювання мовленнєвої ситуації, ознайомлення із зразковим текстом, колективна підготовка твору, індивідуальне написання і редагування власного висловлювання (змісту, мовного оформлення, композиційної структури), рефлексія, підсумки уроку, повідомлення домашнього завдання.

Види: урок письмового твору навчального / контрольного; на лінгвістичні теми / на основі власного досвіду; на основі почутого / прочитаного / побаченого; за картиною / серією малюнків / кінофільмом; за опорними словами / з додатковим завданням; розповіді / опису / роздуму; різних стилів мовлення.

Важливе місце на уроках РКУ посідають методи та прийоми, що передбачають систематичне формування мовленнєвих та комунікативних умінь, розвиток мовленнєвої діяльності.

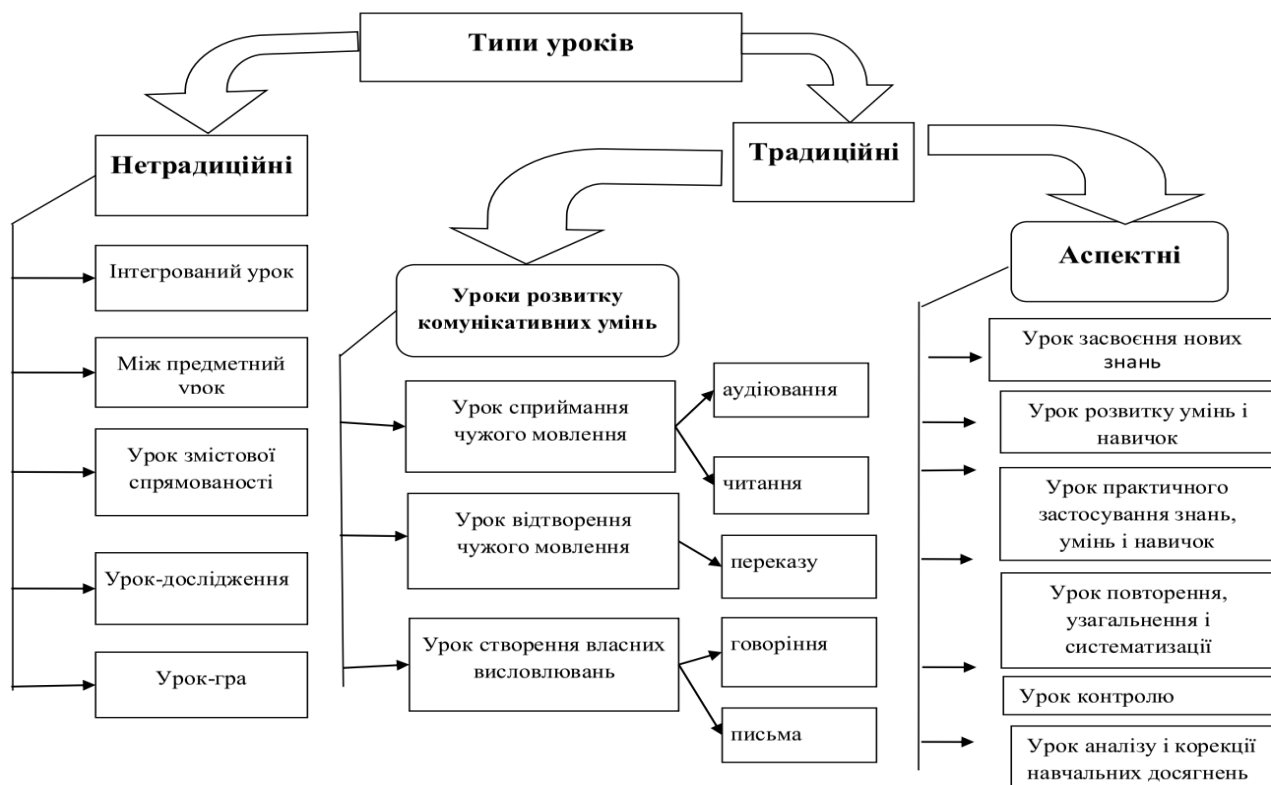
Готуючись до такого уроку, вчителеві потрібно творчо і з особливою увагою підійти до процесу використання вправ та завдань, визначити їх місце на уроці, щоб учні більш активно залучалися до роботи під час навчального процесу. Суттєвими, методично необхідними й ефективними під час формування мовленнєвої і власне комунікативної субкомпетентностей учнів є вправи, спрямовані на розвиток продуктивної та рецептивної мовленнєвої діяльності. У роботі з розвитку вмінь сприймати письмовий текст ефективним є різнотипне читання – вголос / мовчки, повне / вибіркоче, спрямоване / опосередковане. Під час аудіювання варто застосовувати аналіз тексту, інтерпретацію тексту, метод символічного бачення смислу тексту, метод аналізу «шуму» в тексті тощо.

У процесі розвитку вмінь говоріння позитивні результати у навчання вносять складання діалогів і монологів, реалізація полілогу;

дискусія, обговорення, диспути; захист реферату, підготовка доповіді, презентації; дидактичні ігри, інтерв'ювання, виступ перед аудиторією (ведучий, опонент, доповідач тощо).

Для формування вмінь писемного мовлення необхідно застосовувати метод творчих робіт (перекази, твори, реферати); складання ділових паперів, редагування тексту, рецензування висловлювань, створення текстів для Інтернет-форумів та електронної пошти, метод асоціацій, мозковий штурм та ін.

Робота вчителя повинна бути спрямована на розвиток здібностей учнів до природного мовлення, оволодіння знаннями законів реалізації і функціонування мовних одиниць, ознайомлення із специфікою української мови. Тільки за таких умов цілевизначення мовної освіти буде зреалізовано повною мірою, а уроки розвитку комунікативних умінь забезпечать формування комунікативної компетентності учня, майбутнього громадянина України з високим рівнем національної гідності. Пропонуємо оновлену технологічну систему уроків української мови

Технологічна система уроків української мови

Матеріал із видання Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія учасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022, 352 с.

Література

1. Грона Н. В. Розвиток творчих потреб учнів молодшого шкільного віку в ході текстової діяльності. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Випуск 27. С. 76–81.
2. Грона Н. В. Визначення рівня підготовки майбутніх учителів до формування текстотворчих умінь молодших школярів. *Проблеми освіти* : наук.-метод. зб. Київ : Інститут модернізації змісту освіти МОН України, 2016. Випуск 86. С. 138–142.
3. Грона Н. В. Есе як комунікативна форма тексту в системі текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку. *Наукові записки* : зб. наук. праць. *Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. – Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 11. С. 138–141.
4. Грона Н. В. Текстотворчий аспект у лінгводидактичній підготовці майбутнього вчителя початкових класів. *Матеріали Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (Чернігів, 21 лютого 2019 р.)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. С. 96-101.
5. Грона Н. Методичні підходи до створення нарисів у процесі вивчення української мови. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. С. 262-264.
6. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. *Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. № 2 (93). С. 137-150.
7. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). *Українська мова і література в школі*. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.
8. Пентилюк М. Комунікативна лінгвістика: теорія і практика. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон. 2005. Вип. XXXIX. С. 307–312.
9. Пентилюк М. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : Вид-во ХДПУ. 2007. Вип. 46. С. 49–55.
10. Пентилюк М. Психолінгвістичні чинники розвитку комунікативних умінь і навичок учнів основної школи під час вивчення синтаксису. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / редкол. В.В.Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. Вип. 14. С. 36-41.
11. Ярмолук А. В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Укр. мова і літ. в школі*. 2005. № 7. С. 15-18.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ ЗІ СТИЛІСТИКИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності, гнучкості мислення, до самоаналізу;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й взаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність застосовувати прийоми ораторської майстерності під час публічних виступів, читань та лекцій (зокрема на радіо й телебаченні).
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;

- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного циклів; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;
- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;
- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний аспект

1. Визначте завдання, зміст і місце роботи зі стилістики у школі.
2. Користуючись навчальною програмою з української мови, схарактеризуйте систему ознайомлення учнів з функціональними стилями мовлення, стилістичними ресурсами лексики, фразеології, морфології, синтаксису.
3. У чому полягає функціонально-стилістичний підхід до вивчення мови.
4. Схарактеризуйте сновні стилістичні уміння.
5. На конкретних прикладах висвітліть методи й прийоми вивчення стилістики.
6. Наведіть приклади стилістичних вправ (із підручників).
7. Потлумачте структурно-граматичну своєрідність усного монологічного мовлення й дотримання стилістичних норм сучасної української літературної мови. Укладіть (за вибором студентів) переконувальний / спонукально-орієнтувальний / пізнавальний / повідомлювальний монолог. Проаналізуйте використання мовних засобів за різними рівнями, що визначають стильову специфіку.

Практичний аспект

1. Заповніть операційну карту «Мовленнєві жанри в шкільній мовній освіті». Обґрунтуйте послідовність вивчення жанрів.

Операційна карта

Мовленнєві жанри в шкільній мовній освіті

Мовленнєві жанри	
5 клас ...	
6 клас ...	
7 клас ...	
8 клас ...	
9 клас ...	

2. Прочитайте завдання. Доберіть аналогічне завдання для учнів 6 класу.

Перечитайте речення. Визначити стильову приналежність кожного речення.

1. *Раз тягнеться мій Омелько шляхом попід городами (Іван Нечуй-Левицький).*

2. *Мовна культура – це надійна опора у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів, у вихованні діяльного, справжнього патріотизму (За В. Русанівським).*

3. *Наша мати пшениченька золоту сорочку тче (Д. Павличко).*

3. Ознайомтеся з планом шкільного стилістичного аналізу тексту:

1. *Визначити стиль, підстиль і жанр тексту.*

2. *Сформувати тему та основну думку тексту.*

3. *З'ясувати функціональний тип мовлення (опис, розповідь, міркування).*

4. *Проаналізувати стилістичне використання мовних засобів, їхню роль у передачі основної думки, творенні образної системи, а саме:*

а) фонетичних;

б) морфемно-словотвірних;

в) лексичних і фразеологічних;

г) граматичних:

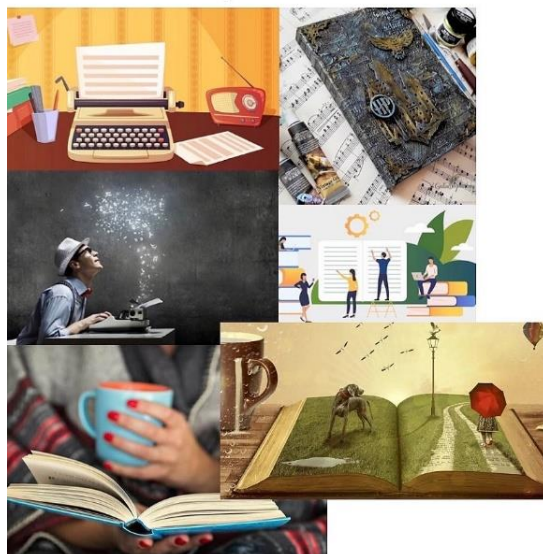
- морфологічних;

- синтаксичних

4. Доберіть художній або публіцистичний текст культурологічної тематики для учнів 7-9 класу. Виконайте квазістилістичний аналіз цього тексту.

5. Представте візуально всі стилі мовлення (мем, фото, комікси). Перегляньте зразки.

"Художній"

Розмовний стиль

Всі на фізкультурі: *грають у футбол тощо*

Ми з моєю подругою на лавці:

Хтось: Досить вже цих балачок! Тобі не набридає?

Я:

Література

1. Бабич Н. Д. *Практична стилістика і культура української мови*. Львів : Світ, 2003. С. 5–19

2. Грона Н. В., Лозова Н. Г. *Стилiстика. Практикум : навч. посiб. для студентiв спецiальностi 061 Журналістика*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 189 с.

3. Караман О. Основні напрями роботи зі стилістики. *Рідна мова*. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=tm38_05

4. Попович А. С. *Стилiстика української мови : навч.-метод. посiб. / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович]*. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.

5. Хомич Т. Вияви аномативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с. С. 241 – 244.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ З РИТОРИКИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність володіння нормами української мови;
- здатність до міжособистісного спілкування;
- здатність до критичності, гнучкості мислення, до самоаналізу;
- здатність створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію;
- здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;
- здатність працювати в команді та індивідуально;
- здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

Фахові:

- здатність створити психолого-педагогічні умови для освітнього процесу;
- сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.
- здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань;
- здатність аналізувати й систематизувати мовні явища в їхньому взаємозв'язку й узаємозалежності та виявляти закономірності їхнього функціонування;
- здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;
- здатність застосовувати прийоми ораторської майстерності під час публічних виступів, читань та лекцій (зокрема на радіо й телебаченні).
- здатність організовувати освітній процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;
- здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного циклів; знаходити,

критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях;

- здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовних явищ і тенденцій;

- здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої освітньої діяльності.

Теоретичний аспект

1. Розкрийте зміст програми шкільного курсу риторики. Чи повністю вона задовольняє вимоги часу – навчити учнів майстерно володіти монологічними й діалогічними формами мовлення в різних ситуаціях спілкування?

2. Назвіть характерні риси, жанри основних видів красномовства (академічного, політичного, дипломатичного, військового, юридичного, церковного, суспільно-побутового).

3. Визначте етапи роботи над текстом промови. Що має знати учень про вибір теми виступу, збирання матеріалу, складання плану, тексту промови (у вигляді тез, конспекту), про розмітку його знаками партитури?

4. Які вміння і навички важливо сформувати в шкільному курсі риторики?

5. Які методичні прийоми використовують учителі-словесники для виховання вмілого промовця?

Практичний аспект

1. Виберіть параграф із розділу «Спілкування» (5 клас). Проаналізуйте наявність завдань і вправ (методичних прийомів) для формування навичок риторичної майстерності:

- виразне читання тексту;
- спостереження над мовленнєвою поведінкою;
- самоконтроль та самокорекція, саморецензування власного виступу;
- редагування текстів;
- порівняльний аналіз відредагованих текстів;
- створення текстів різних мовленнєвих жанрів (доповідей, повідомлень, виступів, рефератів, діалогів, промов та ін.).

РОЗДІЛ Спілкування

§ 79. Повторення вивченого в 1-4 класах

§ 80. Цілі й завдання спілкування

§ 81. Види спілкування. Живе й віртуальне спілкування

§ 82. Безпека віртуального спілкування

§ 83. Ситуація спілкування

§ 84. Учасники спілкування. Наміри співрозмовників/співрозмовниць

§ 85. Ознаки й переваги гармонійного спілкування

§ 86. Правила гарного співрозмовника / гарної співрозмовниці

§ 87. Запитання і відповіді

§ 88. Види слухання

§ 89. Суперечка і сварка

§ 90. Маніпуляції у спілкуванні

§ 91. Засоби спілкування (мовні й позамовні)

§ 92. Етикетні норми спілкування

§ 93. Вимова й інтонація

§ 94. Переконливість та аргументованість

2. Заповніть операційну карту «Мовленнєві жанри в шкільній мовній освіті». Обґрунтуйте послідовність вивчення жанрів.

Операційна карта

Мовленнєві жанри в шкільній мовній освіті

Мовленнєві жанри	
5 клас ...	
6 клас ...	
7 клас ...	
8 клас ...	
9 клас ...	

1. Доберіть мовно-риторичні завдання до запропонованих текстів.

У Японії ввічливість – понад усе. Наприклад, слово «арігато» іноземці сприймають як «дякую», у дійсності ж воно означає інше: «Ви ставите мене у складне становище», слово «сумімасен» – «Тепер мені ввіч із вами не розраховатися». За підрахунками мовознавців, ці слова в японській мові використовуються найчастіше. У розмовах люди намагаються уникати всіляко слів «ні», «не можу», «не знаю», ніби це страшна лайка; відмову японці звикли висловлювати не прямо, а за допомогою алюзій; наприклад, коли японець хоче відмовитися від чаю, він каже: «Мені вже й так прекрасно».

Сімейні сварки не просто псують настрій, а й ослаблюють імунну систему організму. Такого висновку дійшли медики університету штату Огайо, які спостерігали за 90 молодими сім'ями. За умовами досліджень молодята обговорювали розподіл бюджету, ставлення до свекрухи і тещі. Це призводило до конфліктів. З'ясувалося, що під час сварок імунна система слабне в дружини і в чоловіка, та найбільших неприємностей сімейні конфлікти завдають саме імунітету жінки.

Професор психології британського університету в Манчестері Джон Коен недавно опублікував висновки своїх досліджень швидкості мови жінок і чоловіків. Виявилось, що за 30 секунд жінка вимовляє 80 слів, а чоловік 50; за 60 секунд – жінка 116, чоловік – 112. Різниця помітніша на відрізку часу в 120 секунд: чоловік – 182, жінка – 214. Професор Коен пояснює це явище в цьому випадку тим, що жінки багато займаються дітьми, і тому змушені швидко реагувати на вчинки й запитання своїх чад, що у свою чергу вимагає вправніше використовувати «засоби спілкування».

1. Перегляньте виступ учителя Артура Пройдакова – кращій учитель 2021 за версією Global Teacher Prize Ukraine – на Всеукраїнському онлайн-форумі «Українська— мова перемоги» (у вільному оналайн-доступі), проаналізуйте риторичну культуру вчителя

за такими критеріями:

1. Науковість виступу.
2. Актуальність теми.
3. Дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системно-аналітичного.
4. Дотримання принципів змістовності, ерудованості, послідовності, аргументованості, несуперечності, доказовості, доступності, наочності.
5. Дотримання композиції виступу.
6. Культура мислення оратора: застосування доказів, індукції, дедукції, елементи сюжетності, інтрига в побудові виступу, гнучкість мислення.
7. Психологічний стан оратора: упевненість/неупевненість, втома/бадьорість, зібраність/розгубленість, зосередженість/розсіяність тощо.

8. Взаємодія оратора й слухачів: уміння утримувати увагу слухачів, використання прийомів актуалізації уваги, майстерність застосування прийомів емоційної розрядки.

9. Культура мовлення оратора: володіння комунікативними якостями мовлення (логічність, точність, ясність, чистота, виразність, багатство, доречність, доступність, емоційність, естетичність, мовлення); мовленнєвий артистизм; мовленнєві помилки; енергетика мовлення (темп, гучність, висота й сила голосу, артикуляція, інтонаційна виразність, паузи).

10. Невербальна культура оратора: естетичність жестикуляції, міміки, рухів тіла, пози; візуальний контакт з аудиторією.

11. Зовнішня культура оратора.

12. Оригінальність і креативність викладу.

Література

1. Гилярська, О.І. До питання риторичної підготовки майбутнього педагога в педагогічному коледжі. В: Н.Г. Сидорчук, ред. Компетентнісні засади освітньо-виховного процесу в умовах ціложиттєвого навчання: [збірн. наук. праць молодих дослідників]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019, № 3, с. 24–29

2. Голуб Н. Б. Мовні засоби риторичної майстерності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова : Серія № 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)* / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2009. Вип. 3. С. 175–181.

3. Нищета В. А. Риторичні ігри як засіб риторизації шкільної мовної освіти. *Проблеми сучасної педагогічної освіти : Серія: Педагогіка і психологія* : [зб. статей]. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 41, Ч. 6. С. 259–266.

4. Пентилюк М. І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської інтернетконференції (23 квітня 2015 р.)* / за ред. проф. К.Я.Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 8–19.

5. Форми роботи з риторики в школі. *Пентилюк М. І. Окуневич Т. Г. Методика навчання української мови у схемах і таблицях* : [навч. посіб.]. Київ : Ленвіт, 2006. С. 113–117.

6. Хомич Т. Вияви аномативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с. С. 241 – 244.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ВАРІАНТ 1

ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Вправа, в основі якої лежить відтворення змісту висловлювання і складання тексту за готовим матеріалом, це:

- А твір;
- Б переказ;
- В диктант.

2. Один із найефективніших і найпопулярніших видів орфографічно-пунктуаційних навчальних або контрольних вправ, суть яких полягає у відтворенні почутого або побаченого тексту, окремих речень, словосполучень, слів, називається:

- А переказом;
- Б диктантом;
- В твором;
- Г есе.

3. Синтаксична помилка – це вид...

- а) граматичних помилок;
- б) стилістичних помилок;
- в) лексичних помилок.

4. Різновид письмової роботи з розвитку мовлення, який полягає у самостійному викладі учнями почуттів, думок, суджень, називається:

- А переказом;
- Б диктантом;
- В твором;
- Г есе.

5. За формою проведення диктанти бувають:

- А навчальні й контрольні;
- Б письмові й усні;
- В вербальні і графічні;
- Г слухові та зорові.

6. За навчальною метою (метою перевірки) диктанти бувають:

- А навчальні й контрольні;

- Б письмові й усні;
- В вербальні і графічні;
- Г слухові та зорові.

7. Учнівський твір, основна мета якого – ствердження або обґрунтування тези за допомогою аргументів, називається:

- А твором-описом;
- Б твором-роздумом;
- В твором-розповіддю.

8. Різновиди творів і переказів для кожного класу подано в:

- А мовній лінії програми;
- Б мовленнєвій лінії програми;
- В соціокультурній лінії програми;
- Г діяльнісній лінії програми.

9. Інформаційно-тематичні помилки та помилки, що порушують структуру тексту, належать до:

- А орфографічних;
- Б стилістичних;
- В лексичних;
- Г змістових.

10. У котрому рядку подано правильно вимоги до факультативу:

А постійний розклад, статус обов'язковості, затверджена міністерством програма;

Б постійний розклад, статус необов'язковості, нижчий, ніж урок, теоретичний рівень;

В постійний розклад, статус необов'язковості, затверджена міністерством програма;

Г затверджена міністерством програма, статус обов'язковості, вищий, ніж урок, теоретичний рівень.

РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНІ ЗАДАЧІ

1. Проаналізуйте подане нижче завдання й дайте відповідь на такі запитання:

1. У ході вивчення якого навчального матеріалу ви їх запропонуєте учням?
2. На якому етапі уроку?

3. До яких висновків ви підведете учнів на основі аналізу цієї вправи?

Розберіть за будовою слова й визначте спосіб творення їх. Назвіть частини мови, з яких утворено подані слова. Висловіть припущення, за якою ознакою іменники поділено на групи. 1. Лісослав, сталевар. 2. Жовтоцвіт, чорнослив, чорнозем. 3. Газобалон, людинодень. 4. Сторіччя, п'ятиденка. 5. Автомагістраль, медіахолдинг. 6. Напівпільма, напівмавна

2. В одному класі студент під час педагогічної практики замість пояснення матеріалу запропонував школярам самостійно довести, що неозначена форма дієслова в реченні може виконувати роль будь-якого члена речення.

В іншому класі вчитель репрезентував пізнавальну задачу: Ми знаємо, що дієслово в реченні звичайно буває присудком. Якого висновку ми дійдемо, коли проаналізуємо такі речення? 1. Школярі люблять читати книжки. 2. Учні прийшли допомогти старенькій бабусі. 3. Дідусь пізно почав вчитися. 4. Бажання вчитися привело його до столиці. 5. Жити – Вітчизні служити. Який прийом, на вашу думку, є більш вдалим? Чому? Чим це зумовлено? А як би ви спонукали учнів до того ж висновку?

ВАРІАНТ 2

ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Правописні вміння – це...

А уміння групувати мовні одиниці за певною ознакою, робити їх розбір;

Б уміння правильно вимовляти звуки, вживати форми слів, складати словосполучення і речення;

В вміння правильно писати слова і правильно ставити розділові знаки ;

Г здатність писати грамотно.

2. Диктант – це...

А прийом організації навчальної діяльності на уроці, у процесі якого учні відтворюють письмово сприйнятий ними на слух текст;

Б жанр учнівських висловлювань;

В різновид письмової роботи, виконаної під диктовку;

Г вправа правописного типу.

3. Мовленнєві уміння – це вміння...

А спілкуватися, будувати висловлювання;

Б користуватися нормативними мовними засобами;

В виконувати мовленнєві дії відповідно до мети спілкування ;

Г створювати тексти різних мовленнєвих жанрів.

4. Яких специфічних принципів потрібно дотримуватися у вивченні розділів «Будова слова» і «Словотвір»?

А взаємозв'язок синхронного і діахронічного підходів до слова;

Б опора на зіставлення синтезу й аналізу слова;

В розвиток мовленнєвого апарату учнів;

Г будувати схеми технічно.

5. Метою вивчення частин мови в 6–7-х класах є:

А вироблення правописних умінь та навичок;

Б оволодіння нормами правильної вимови слів;

В поглиблення знань учнів про граматичне і лексичне значення слова, особливості словозміни і словотворення, синтаксичну роль слів;

Г розуміння граматичного змісту частин мови.

6. Указати підхід до навчання шкільної риторики, сутність якого транслює теза: «Передбачає керуватися в усіх видах мовленнєвої діяльності знаннями стилістики: вибудовувати мовлення відповідно до функції та мети стилю спілкування, добираючи відповідні мовні та мовленнєві засоби, влучно й доречно».

- А культурологічний (соціокультурний) підхід
- В особистісно зорієнтований підхід
- Б проєктний підхід
- Г функційно-стилістичний підхід.

7. Дайте визначення категорії «аудіювання»:

- А усне переказування почутого тексту;
- Б письмовий переказ тексту, сприйнятого на слух;
- В розуміння сприйнятого на слух мовлення ;
- Г читати й розуміти прочитане.

8. Для вироблення навичок правильно визначати наголошені склади учням доцільно пропонувати...

- А вимовляти заздалегідь дібрані слова співом, виділяючи при цьому наголошені склади.
- Б вимовляти заздалегідь дібрані слова речитативом, виділяючи при цьому наголошені склади;
- В вимовляти заздалегідь дібрані слова складами, виділяючи при цьому наголошені склади;
- Г спостерігати за вимовою вчителя.

9. Звуки мови у школі одночасно вивчаються в трьох аспектах:

- А лінгводидактичному, культурологічному, психологічному;
- Б фізичному, фізіологічному, лінгвістичному;
- В психологічному, дидактичному, лінгвістичному ;
- Г стилістичному, риторичному, пунктуаційному.

10. Вивчаючи наголос, учні мають засвоїти поняття про...

- А смислорозрізнювальну функцію наголосу, його місце в слові, рухомість при словозміні;
- Б значення наголосу, правилі складоподілу, вимову звуків;
- В види наголосу, орфоепічні норми, склад слова;
- Г тактову властивість наголосу.

РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНІ ЗАДАЧІ

1. Проаналізуйте подані нижче сполучення слів із прикметниками і дайте відповідь на такі запитання:

1. У ході вивчення якого навчального матеріалу ви їх запропонуєте учням?
2. На якому етапі уроку?
3. До яких висновків ви підведете учнів на основі аналізу цих вправ?

Кривий Ріг, легка промисловість, білий гриб, сивий Ельбрус, глухий звук (фонетичний термін), кислий розчин (хімічний термін).

Золоті руки, залізна воля, дерев'яне обличчя, кам'яне серце.

Вовче хутро, вовчі зуби, вовчий апетит; заяча лапка, заяча шапка, заяча натура; лисяча нора, лисячий комір, лисяча хитрість.

1. Проаналізуйте подане нижче завдання й дайте відповідь на такі запитання:

1. У ході вивчення якого навчального матеріалу ви їх запропонуєте учням?
2. На якому етапі уроку?
3. До яких висновків ви підведете учнів на основі аналізу цієї вправи?

Прочитайте словосполучення. Висловіть припущення щодо ознаки, за якою поділено на групи ці словосполучення. Складіть речення з одним словосполученням із кожної групи. Прикметники якої з груп називають ознаку, що може виражатися більшою або меншою мірою? З якими прикметниками можуть поєднуватися прислівники дуже, надто, надзвичайно, трохи? 1. Білий сніг, тепла погода, червоне яблуко, глибока річка, красиве море. 2. Цегляний будинок, шовкова хустка, дерев'яний стіл, мовні вміння. 3. Бабусин рецепт, лисяча нора, батьків садок, заяче хутро, мамина пісня.

Запропонуйте 2-3 вправи до цієї теми.

ВАРІАНТ 3

ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Орфоепічні помилки – це вид помилок, що мають місце в усному мовленні. Основні типи орфоепічних помилок:

А пов'язані з недостатнім засвоєнням правил правопису, наприклад, букви, що позначають ненаголошений кореневий голосний або букви, що позначають дзвінкий чи глухий приголосний звук у корені слова, навіть коли правило правопису школярі вже вивчали;

Б помилки, пов'язані з впливом діалекту, з впливом рідної мови (неукраїнської); неправильний наголос у словах; орфографічна вимова під впливом читання; порушення орфоепічних норм і правил української фонетики;

В помилки, пов'язані з незнанням орфографічних правил, українського наголошування слів;

Г правильним наголошуванням.

2. Вихідні й основні положення, яких має дотримуватися вчитель-словесник у процесі навчання фонетики – це принципи...

А встановлення зв'язків між словотворенням і фонетикою;

Б вивчення фонетики й орфоєпії;

В здійснення зв'язку з роботою над розвитком мовлення;

Г слухати й розуміти прочитане.

3. Знання з фонетики необхідні учням для...

А удосконалення знань з графіки й орфографії, навчання орфоєпії української мови, роботи над дикцією учнів, виправлення вад мовлення;

Б формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок, розвитку мовного чуття;

В вивчення частин мови у зв'язку з фонетикою; вивчення системи відмінювання частин мови;

Г формування граматичних навичок.

4. Графічні вміння – це уміння...

А за допомогою графічних знаків передавати мовлення, складати схеми, таблиці, моделі, алгоритми, що відтворюють лінгвістичну інформацію;

Б за допомогою букв передавати мовлення;

В позначати звуки буквами;

Г писати каліграфічно.

5. Основні прийоми роботи над вимовою:

А позначення букв звуками, аналіз вимови звуків, запис почутого, фонетичний розбір слова;

Б робота зі словником наголосів, аналіз звуків у слові, складання алгоритмів, аналіз інтонації в усному висловлюванні;

В пояснення артикуляції звука; зіставлення складів з виучуваним звуком із складами, що містять звуки, якими замінюється виучуваний звук; демонстрація правильної вимови;

Г вимовляти звуки, виконувати фонетичний аналіз слів.

6. Систематичний курс синтаксису в школі вивчається:

А 5–6-му класах;

Б 8–9-му класах;

В 10–11-му класах;

Г 9–9му класах;

7. Фонетико-графічний розбір передбачає проведення аналізу:

А від букви до звука;

Б від звука до букви;

В від слова до звуків;

Г від голосного до приголосного.

8. Суть лексико-граматичного принципу навчання зводиться до такого розуміння:

А вивчаючи граматичний матеріал, потрібно звертати увагу як на значення слова, так і на вияв його в граматичній формі;

Б вивчаючи граматику, потрібно проводити спостереження за стилістичним використанням граматичних явищ;

В підкреслюючи спільне в граматичних формах української споріднених мов, потрібно з'ясувати і їх відмінності;

Г добирати функційно-стилістичні засоби вираження мовлення.

9. «Активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у своїй діяльності та спілкуванні» – це сутність риторичного змісту:

А мовної змістової лінії;

В мовленнєвої змістової лінії;

Б соціокультурної змістової лінії;

Г діяльнісної змістової лінії.

10. Вивчення морфології починається із:

А з'ясування питання про поділ слів на частини мови;

Б морфологічного аналізу;

В ситуативних вправ;

Г мотиваційного аспекту.

РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНІ ЗАДАЧІ

1. Виконайте вправу. Яких помилок можуть припуститися учні? Як запобігти цим помилкам? Які вправи ви можете запропонувати?

Розподіліть іменники за відмінами.

Відстань, меню, боротьба, скляр, учений, хлопець, межа, ясла, даль, велич, пахощі, уміння, горня, сліпий, ім'я, снігур, купе, Марія, ланкова, сходи, маля, зошит.

2. Проаналізуйте подане нижче завдання й дайте відповідь на такі запитання:

1. У ході вивчення якого навчального матеріалу ви їх запропонуєте учням?

2. На якому етапі уроку?

3. До яких висновків ви підведете учнів на основі аналізу цієї вправи?

Прочитайте текст, назвіть ужиті в реченнях форми слова. Визначте, якими граматичними ознаками вони різняться. Випишіть спільнокореневі слова. Позначте в них корені. Без якої значущої частини не можуть бути повноцінними слова? Розкажіть, як ви розрізняєте форми одного слова та спільнокореневі слова. Селянський син з бойківського краю, що опинився в Канаді після Другої світової війни, маючи лише сім доларів, а згодом став мільйонером на чужині, – це відомий бізнесмен, меценат* і філантроп* Петро Яцик. Сума його пожертв на українські інституції в західному світі, зокрема Енциклопедію українознавства, Канадський інститут українських студій та інші, перевищує 16 млн доларів. «Убогий духом не може бути багатим, незважаючи на те, скільки грошей він має», – уважав Петро Яцик. Іменем славетного мецената названо Міжнародний конкурс знавців української мови, що має на меті утвердження державного статусу української мови, піднесення її престижу* серед молоді, виховання поваги до культури й традицій українського народу (з інтернету).*

Запропонуйте 2-3 вправи до цієї теми.

ВАРІАНТ 4

1. Суть евристичного методу навчання:

А створена проблема вчителем, яку діти мають вирішити самі;

Б учитель використовує ілюстрації, наочність, тоді діти краще запам'ятовують матеріал;

В організація пошукової діяльності за для підготовки вирішення проблем;

Г частина матеріалу дітям відома, інша - ні, діти мають вирішити проблему.

2. До основних аспектів навчання синтаксису не належить:

А комунікативний;

Б лінгвістичний;

В статичний;

Г естетичний.

3. Слова у лексикології не вивчають з точки зору:

А походження;

Б уживання;

В сфери застосування;

Г буквеного складу.

4. У чому зв'язок вивчення морфології і синтаксису:

А мають спільні категорії;

Б понятійна основа синтаксису містить морфологічний спосіб вираження;

В у спільному об'єкті вивчення;

Г спільні лінгвістичні складники.

5. Орфографія української мови ґрунтується на чотирьох принципах:

А фонетичному, морфемному, історико-традиційному та ідеографічному (смиловому);

Б фонетичному, морфологічному, граматичному та ідеографічному (смиловому);

В морфологічному, теоретичному, історико-традиційному та ідеографічному (смиловому);

Г фонетичному, морфологічному, історико-традиційному та ідеографічному (смиловому).

6. Зважаючи на етапність процесу формування орфографічної навички, методисти подають таку класифікацію вправ:

А тренувальні вправи; вправи на часткове застосування правила; вправи на повне застосування правила;

Б вправи на розпізнавання орфограми; вправи на часткове застосування правила; вправи на повторення;

В вправи на розпізнавання орфограми; вправи на часткове застосування правила; вправи на повне застосування правила;

Г вправи на розпізнавання орфограми; вправи-рекомендації; вправи на повне застосування правила.

7. Визначте складники мовленнєвої діяльності:

А орієнтування;

Б мотивація;

В планування;

Г реалізація;

Д контроль.

8. Визначте рецептивні види мовленнєвої діяльності:

А аудіювання (слухання-розуміння),

Б читання,

В говоріння

Г письмо.

9. Про який переказ йде мова: *переказ зі зміною особи, переказ від імені героя, переказ із введенням уривку – початку, кінцівки, продовження, діалогу тощо, переказ зі зміною обставин подій:*

А докладний

Б стислий

В вибіркового

Г творчий.

10. Про яку вправу йде мова: «тренувальна вправа, спрямована на самостійний зв'язний виклад учнями думок і почуттів»:

А твір;

Б есе;

В переказ;

Г стилістичний аналіз.

РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНІ ЗАДАЧІ

1. Подумайте, чому саме для вивчення дієслова варто використовувати прислів'я й приказки.

Книга мовчить, та багато навчить. Хто знання має, той мур зламає. Згода будує, а незгода руйнує. Око бачить далеко, а розум ще далі. Криком дуба не зрубаєш. Пошила б баба кожуха, так вовна перешкоджає. Всіх би перегнав, та бігти боюсь. Десять разів подумай, а раз скажи. Роби до поту, а їж в охоту. Говори мало, слухай багато, а думай ще більше. Держи голову високо та не задирай носа. Погане дерево не зрубуй, а викорчовуй (Нар. тв.).

Під час вивчення яких тем можна використати цей мовний матеріал? Які завдання ви можете запропонувати? Які з них сприятимуть розвиткові зв'язного мовлення учнів?

2. У зв'язку з вивченням теми «Рід іменників» автори підручника пропонують такі вправи:

1. Запишіть словосполучення. Визначте в них головне й залежне слово. Якою частиною мови виражене головне слово в кожному словосполученні? Позначте рід іменників. За якими ознаками визначаємо рід іменників? *Нестерпний біль, далека путь, Західний Сибір, рибальське шатро, гіркий полин, широкий степ, весела Валя, кмітливий Іванко, яблучне повидло.*

2. До кожного з поданих іменників допишіть потрібний за змістом і граматичною формою прикметник: опис, фланель, магістраль, собака, тюль, рояль, дріб, санаторій, полин, степ, лосось, плацкарта, ступінь, рукопис.

У чому навчальна цінність таких вправ? Якого дидактичного принципу дотримуються автори у завданнях до цих вправ? Запропонуйте 2-3 вправи до цієї теми.

КЛЮЧІ ДО ТЕСТІВ МК

**КЛЮЧІ ДО МК 1 «ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ»**

В1	В2	В3	В4
1 Б	1 А	1 Б	1 А
2 Б	2 А	2 А	2 Б
3 В	3 А	3 Б	3 Б
4 Б	4 В	4 Б	4 Б
5 А	5 А	5 В	5 Б
6 В	6 Б	6 Б	6 1А 2Г 3Б 4В
7 А	7 В	7 В	7 1А 2В 3А 4Б
8 Г	8 Г	8 В	8 А
9 А	9 Г	9 1Г 2Д 3Б 4А	9 В
10 1Б 2Д 3Г 4А	10 А	10 В	10 А

**КЛЮЧІ ДО МК 2 «ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ
НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ»**

В1	В2	В3	В4
1 Б	1В	1Б	1В
2Б	2В	2Б	2В
3А	3В	3А	3В
4В	4Б	4Б	4Б
5Г	5В	5В	5А
6А	6Г	6Б	6В
7Б	7В	7Б	7А В Г Д
8Б	8В	8А	8 А Б
9	9Б	9Г	9 Г
10В	10А	10А	10 А

Структура уроків різних типів

Структура уроку засвоєння нових знань

Мета: оволодіння новими навичками, матеріалом та новими способами діяльності.

I. Організація учнів до роботи.

II. Актуалізація опорних знань учнів – повторення раніше вивченого матеріалу, який органічно зв'язується з новим матеріалом, слугує основою для засвоєння нових знань.

III. Мотивація навчальної діяльності учнів й повідомлення теми, визначення завдань уроку.

IV. Сприйняття й усвідомлення учнями нового навчального матеріалу.

1) Спостереження та аналіз мовних явищ під керівництвом учителя;

2) Висновки, формулювання правила (учнями або вчителем);

3) Уточнення формулювання правила за підручником, вивчення правила й добір нових прикладів для його ілюстрації;

4) Перевірка розуміння нового матеріалу (повторення вивченого правила, аналіз нових прикладів).

V. Осмислення нових знань у процесі практичної діяльності :

1) Формування вмінь користуватися знаннями (новими правилами у процесі виконання різноманітних вправ під керівництвом учителя).

2) Самостійна творча робота (невелике контрольо-перевірне завдання, виконання якого покаже, як учні зрозуміли й усвідомили новий матеріал).

VI. Домашнє завдання:

Пояснення домашнього завдання й способу його виконання;

VII Підбиття підсумків уроку. РефлЕксія.

Структура уроку застосування знань, умінь і навичок

Мета: закріплення та усвідомлення раніше засвоєного матеріалу (знань, умінь, навичок) і формування нових умінь та навичок.

I. Відтворення теоретичних відомостей, застосування яких буде потрібним на уроці.

II. Повідомлення теми й мети уроку.

III. Виконання учнями вправ під керівництвом учителя.

IV. Самостійна робота школярів над подібними завданнями.

V. Перевірка якості самостійної роботи учнів.

- VI. Виконання творчих завдань.
- VII. Підсумок уроку.
- VIII. Завдання додому.
- IX. Підбиття підсумків уроку. РефлЕксія.

Структура уроку узагальнення і систематизації знань

Мета: повторення та закріплення, уточнення та поглиблення попередньо засвоєних знань, умінь та навичок.

- I. Мотивація навчальної діяльності школярів.
- II. Повідомлення теми, мети, завдань уроку.
- III. Узагальнення окремих фактів, подій, явищ.
- IV. Повторення й узагальнення понять і засвоєння відповідної їм системи знань.
- V. Повторення й систематизація основних теоретичних положень і провідних ідей науки.
- VI. Підбиття підсумків уроку. РефлЕксія.
- VII. Домашнє завдання.

Урок контролю й корекції знань, умінь і навичок

Мета: перевірити якість та міцність засвоєного матеріалу, сформованість умінь та навичок, унесення коректив.

Варіант I (мовне завдання)

- I. Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення теми, мети й завдань уроку.
- II. Перевірка рівня знання учнями фактичного матеріалу.
- III. Перевірка знання учнями основних понять і умінь самостійно пояснювати їхню суть, наводити найбільш переконливі аргументи до своїх суджень.
- IV. Перевірка глибини осмислення учнями знань і міри їхнього узагальнення.
- V. Ознайомлення учнів зі змістом завдань.
- VI. Виконання завдань учнями
- VII. Перевірка роботи учнями.
- VIII. Збір виконаних завдань (до дзвінка).
- IX. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.
 - перегляд готових відповідей чи правильно записаних слів;
 - попереднє самооцінювання виконаної роботи;
 - відповіді на запитання учнів.

Варіант II (контрольний диктант)

- I. Організація учнів до роботи.
- II. Мотивація навчальної діяльності учнів, повідомлення мети уроку.
- III. Підготовча робота:
 - 1) читання тексту диктанту;
 - 2) з'ясування розуміння змісту тексту диктанту.
- IV. Контрольний диктант
 - 1) Учитель читає речення, потім диктує його частинами, учні записують;
 - 2) Учитель читає весь записаний текст, учні перевіряють;
 - 3) Учні ще раз самостійно перевіряють записаний текст.
- V. Організований збір зошитів із диктантами на перевірку.
- VI. Відповіді на запитання, які виникли в учнів під час написання контрольного диктанту
- VII. Перевірка домашнього завдання
- VIII. Домашнє завдання (враховується потреба підготовки учнів до уроку аналізу результатів контрольного диктанту, бажано завдання індивідуалізувати)

Аналіз контрольної роботи

- I. Організація класу до роботи
- II. Перевірка домашнього завдання
- III. Мотивація навчальної діяльності учнів і повідомлення мети, завдань уроку
- IV. Загальна характеристика результатів перевірки знань, навичок, які показали учні при виконанні контрольної роботи, диктанту (3-5 хв); загальне враження, кількісне співвідношення оцінок, похвалити тих учнів, успішність яких поліпшилась, можна назвати і школярів, які не впоралися з роботою, повідомити причину і вселити надію на покращення успіхів; указати завдання, де допущено найбільше помилок:
 - 1) загальна кількість «12-10», «9-7», «6-4», «3-1»;
 - 2) аналіз позитивних сторін, зрушень у роботах окремих учнів;
 - 3) аналіз типових недоліків у роботах.
- V. Робота над типовими помилками. Краще працювати в робочих зошитах, щоб увага учнів не розпорозувалася:
 - 1) пояснення орфограм, повторення правил;
 - 2) запис аналогічних прикладів;
 - 3) складання речень зі словами, у яких учні припустилися помилок.

VI. Домашнє завдання. Повторна контрольна робота для тих учнів, які не впоралися із завданням.

I. VII. Підбиття підсумків уроку. РефлЕксія.

Комбінований урок

Мета: урок такого типу має на меті поєднання двох-трьох дидактичних завдань, описаних у попередніх типах уроків (наприклад, перевірка раніше засвоєних знань і засвоєння нових; узагальнення й систематизація знань та формування навичок та умінь; перевірка знань, навичок і умінь та застосування їх на практиці).

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.
- III. Мотивація навчальної діяльності школярів; повідомлення теми, мети й завдань уроку.
- IV. Вивчення нового матеріалу.
- V. Первинне застосування набутих знань.
- VI. Самостійна робота на творче застосування знань, умінь і навичок, перевірка результатів виконаних завдань.
- VII. Підбиття підсумків уроку. РефлЕксія.
- VIII. Домашнє завдання.

ДОДАТОК В

Силабус курсу «Методика навчання української мови»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г.Шевченка

СИЛАБУС КУРСУ

«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Освітній ступінь – бакалавр

Освітня програма – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Галузь знань – 01 Освіта

Спеціальність – 014 Середня освіта

Предметна спеціалізація – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Кваліфікація – бакалавр середньої освіти (українська мова і література)

Кількість кредитів – 3+3

Рік підготовки, семестр – 3-й рік, V–VI семестри

Компонент освітньої програми – обов’язковий

1. Опис курсу

Назва освітньої компоненти	Методика навчання української мови
Тип курсу	Обов’язкова компонента
Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський) рівень освіти
Кількість кредитів/годин	6 кр. / 180 годин
Семестр	V–VI
Викладач	Грона Наталія Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент https://orcid.org/0000-0003-2578-2865
Email викладача:	grona@pgpk.ukr.education
Методи викладання та контролю	лекційні та практичні, лабораторні заняття, кейси, презентації, тестові завдання, завдання для самостійної роботи, консультації
Форма контролю	Вид контролю: залік – V семестр,

2. Анотація дисципліни.

Дисципліна спрямована на формування педагогічної майстерності студента-філолога як майбутнього вчителя української мови та літератури. Цей курс допоможе студентові опанувати методичні засади, необхідні для навчання української мови у школі, реалізувати себе як фахівця в царині мовознавчої науки. Практичний аспект спрямований на формування вмінь застосовувати загальні й часткові дидактичні методи та прийоми в навчанні української мови на засадах творчого підходу, обирати відповідні форми роботи, оцінювати їхню ефективність, що надалі повинно забезпечити розвиток професійної майстерності, удосконалення вмінь реалізувати успішну педагогічну взаємодію в закладах середньої освіти.

3. Мета та завдання дисципліни.

Мета викладання навчальної дисципліни: забезпечити фахову підготовку сучасного вчителя-словесника для роботи в середніх загальноосвітніх закладах України шляхом усвідомлення змісту мовної освіти, відбору мовного матеріалу й організації його вивчення та через уміння формувати в учнів комунікативне використання усіх мовних засобів. Формувати в майбутніх учителів-словесників професійно-методичну компетентність на засадах педагогіки довір'я, готовності до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації в їхній майбутній педагогічній діяльності.

Зміст дисципліни «Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах» розроблено на основі відповідних положень щодо вивчення мови як функціональної системи, норм сучасної української мови, змісту сучасної лінгводидактики й освітньої програми з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів.

Завдання курсу:

- підготувати майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах реформування сучасної школи, реалізації концепцій мовної освіти в Україні;
- забезпечити засвоєння студентами системи теоретичних знань і професійних умінь, які допоможуть їм формувати в учнів мовну і мовленнєву компетентності, виховувати свідомих громадян України;

- учити студентів співвідносити теоретичні знання з практичними потребами сучасної школи, утілювати нові методичні ідеї в практику вивчення предмета;
- розвивати в студентів пізнавальні інтереси, прагнення до вдосконалення професійної підготовки, уміння працювати з навчально-методичною літературою;
- формувати в майбутніх учителів-словесників дослідницькі вміння, розвивати здатність проводити самостійні наукові пошуки й експериментальні дослідження;
- формувати у здобувачів професійні компетентності, спрямовані на забезпечення і розвиток реформування освіти в Україні.

4. Пререквізити.

Цикл курсів з орфографії та орфоєпії, морфеміки та словотвору, морфології, синтаксису української мови, діалектології, культури мови, риторики, стилістики, лінгвістичного аналізу тексту, педагогіки, педагогічної майстерності, психології.

5. Результати навчання. У результаті вивчення курсу студент повинен оволодіти такими компетентностями:

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук, української філології і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог; здатність здійснювати аргументований критичний огляд аудіовізуальної та друкованої інформації; готовність до упровадження освітніх інновацій у професійній діяльності.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК1. Здатність володіння нормами української мови, реалізації їх у різних типах комунікації, зокрема в професійній. ЗК 2. Здатність реалізувати в професійній діяльності права й обов'язки громадянина України, використовувати набуті компетентності для формування націєцентричної, патріотичної особистості.

ЗК 3. Здатність до міжособистісного спілкування в різних галузях суспільного життя, до розуміння особливостей мовленнєвої ситуації під час здійснення процесу міжкультурного спілкування; достатній рівень володіння іноземною/іноземними мовами.

ЗК 4. Здатність до критичності, гнучкості мислення, до самоаналізу, самокритики, самоконтролю; готовність до прийняття рішень.

ЗК 5. Здатність аналізувати естетико-психологічні властивості, стани й процеси, зокрема становлення, розвитку та соціалізації особистості за допомогою культурних надбань людства, цінувати не лише українську культуру, а й різноманіття та мультикультурність.

ЗК 6. Здатність до критичного аналізу, представлення складної комплексної інформації в стислій формі усно та письмово, створювати інформативний контент, використовувати в професійній діяльності здобуту інформацію.

ЗК 7. Здатність використовувати сучасні електронні мережі з метою ефективної комунікації, орієнтуватися в сучасному інформативному дискурсі, добирати необхідну інформацію, послуговуватися цифровими технологіями;

ЗК 8. Здатність працювати в команді та індивідуально.

ЗК 9. Здатність зберігати та примножувати загальнолюдські цінності, власне здоров'я, готовність реалізувати здоров'язбережувальну компетентність у професійній діяльності.

ЗК 10. Здатність до виявлення певних проблем, розв'язання конкретних завдань, генерування ідей, планування та управління часом.

ЗК 11. Здатність самонавчатися безперервно, упродовж життя удосконалювати професійні компетентності, примножувати власні знання.

<p>Фахові компетентності (ФК)</p>	<p>ФК.1. Освітньо-виховна:</p> <p>1.1 здатність створити психолого-педагогічні умови для процесу навчання та виховання, реалізувати виховну мету уроку (заняття), здатність організувати позакласні виховні заходи різних типів та рівнів;</p> <p>1.2 здатність здійснювати всебічну виховну роботу (патріотичного, морально-етичного, екологічного, правового, економічного спрямування) на заняттях усіх типів, сприяти розбудові, організації та функціонуванню системи естетичного навчання та виховання.</p> <p>ФК.2. Предметно-методична:</p> <p>2.1 здатність підготовки ілюстративного матеріалу та методичних напрацювань; розроблення системи вправ та практичних завдань; методично забезпечити самостійну роботу учнів; окреслення тематики контрольних завдань, творчих робіт; визначення основної, довідкової, спеціальної літератури для підготовки й написання контрольних завдань, творчих, манівських робіт;</p> <p>2.2 здатність аналізувати й систематизувати мовні й літературні явища в їхньому взаємо-зв'язку й взаємозалежності та виявляти закономірності їх функціонування;</p> <p>2.3 здатність працювати з комп'ютерною технікою та ефективно використовувати її під час виконання мовознавчих та літературознавчих досліджень, навчальної й професійної діяльності;</p> <p>2.4 здатність забезпечити належний методичний рівень усіх форм занять; обрати оптимальні методи, прийоми навчання української мови й літератури з урахуванням психолого-педагогічної характеристики аудиторії та індивідуальних (особливих) освітніх потреб учнів, реалізувати їх;</p>

2.5 здатність використовувати фахову компетенцію для оцінки науково-методичного рівня занять, організованих іншими педагогами.

ФК.3. Науково-дослідницька:

1.1 здатність здійснювати дослідження в галузі лінгвістики, літературознавства та дидактики навчання, скласти план науково-дослідницької роботи, використовуючи фахову літературу та сучасні джерела наукової інформації;

1.2 здатність здійснювати керівництво науково-дослідною роботою учнів.

ФК 4. Контрольна:

4.1 здатність аналізувати результати досягнень учнів, об'єктивно оцінювати їх, формувати в учнів емпатійність оцінювання (погодження/непогодження з учителем, самооцінювання, оцінювання результатів однокласників).

4.2 здатність здійснювати контроль за рівнем засвоєння відповідного (мовного й літературного) теоретичного матеріалу та набутими вміннями й навичками; визначати ступінь і глибину засвоєння учнями навчального матеріалу, використовуючи різноманітні прийоми й засоби контролю знань із української мови та літератури; здатність здійснювати контроль за написанням наукових робіт учнів;

4.3 здатність здійснювати контроль власної професійної діяльності.

ФК 5. Консультативна:

1.1 здатність надавати фахову консультацію учням під час виконання ними наукових досліджень;

1.2 здатність надавати науково-консультативну допомогу фізичним та юридичним особам у межах фахової компетенції;

1.3 здатність готовності до надання консультативної допомоги з проблем підготовки, написання та удосконалення тексту освітньої тематики.

ФК.6. Науково-просвітницька:

6.1 здатність організувати конференцію (семінар) з актуальної професійної проблеми, а також презентацію певного видання тощо;

6.2 здатність використовувати фахову кваліфікацію для підвищення загальної й філологічної культури громадян різних вікових категорій;

6.3 здатність застосовувати прийоми ораторської майстерності під час публічних виступів, читань та лекцій (зокрема на радіо й телебаченні).

ФК.7. Прогностична:

7.1 здатність організувати навчальний процес, готовність керувати пізнавальною діяльністю учнів;

7.2 здатність мати знання, уміння й навички, необхідні для викладання дисциплін педагогічного, лінгвістичного та літературознавчого циклів; знаходити, критично аналізувати та використовувати навчальну й наукову інформацію в галузі філології та методики викладання на паперових та електронних носіях

7.3 здатність володіння методологічними й теоретичними основами філологічних наук; здійснювання аналізу, систематизації та прогнозу певних мовно-літературних явищ і тенденцій;

ФК.8. Психолого-педагогічна:

8.1 здатність застосувати знання з психологічних і педагогічних дисциплін з метою організації належної партнерської взаємодії з усіма сторонами освітнього процесу;

8.2 здатність визначити вікові та індивідуальні особливості учнів для організації їхньої навчальної діяльності;

8.3 здатність організувати освітній процес, під час якого кожен учень зміг би реалізувати свої пізнавальні потреби, задовольнити емоційно-естетичні смаки, розвинути свій особистісний потенціал, усвідомлено здобувати знання, формувати уміння й навички, які зможе застосувати в подальшому.

7 – Програмні результати навчання	
Знання, розуміння, уміння (ПРН)	<p>ПРН 1 – знання норм української літературної мови та застосування їх у різних типах комунікації;</p> <p>ПРН 2 – знання з основних понять і концепцій сучасних наук, вільне оперування набутим матеріалом, донесення необхідної інформації до учасників освітнього процесу, учасників інших комунікативних актів;</p> <p>ПРН 3 – орієнтування в сучасному інформативному дискурсі, добирання необхідної інформації, аналізування її, критичне осмислювання, інтерпретування та застосовування відповідно до освітніх потреб;</p> <p>ПРН 4 – спроможність аналізувати результати досягнень учнів, об'єктивно оцінювати їхній кінцевий результат, формулювати судження, які враховують індивідуальні (особливі) освітні потреби учасників освітнього процесу;</p> <p>ПРН 5 – уміння застосовувати знання щодо закономірностей освітнього процесу, центральних категорій та положень лінгводидактики та методики навчання української літератури; розуміння особливостей їх застосування в професійній діяльності;</p> <p>ПРН 6 – ведення діалогу як способу ставлення до культури й суспільства, уміння висловлювати й обґрунтовувати свою позицію, компетентно будувати інформаційне спілкування (усне й письмове) у професійному й непрофесійному колі з урахуванням наявного соціокультурного й мовного контексту;</p> <p>ПРН 7 – уміння використовувати систему знань у галузі лінгвістики, літератури, педагогіки, психології, методик; здійснювати науково-дослідну</p>

роботу та вміння організувати її з іншими учасниками освітнього процесу (учнями, колегами);

ПРН 8 – навички створення психолого-педагогічних умов для процесу навчання та виховання; уміння аналізувати та пояснювати психолого-педагогічні явища й процеси у закладі загальної середньої освіти;

ПРН 9 – спроможність інтерпретувати інформацію в усній формі, перекладати та реферувати її письмово, нести відповідальність за представлення здобутої інформації перед реципієнтами;

ПРН 10 – знати як створювати тексти та повідомлення й застосувати ці знання під час аналізу їх за смисловими та структурними критеріями;

ПРН 11 – навички застосовувати знання й уміння з інформатики, користуватися технічними засобами у вчительській діяльності, реалізувати їх у прийомах та методах навчання мови й літератури.

ПРН 12 – володіння фундаментальними фаховими та гуманітарними й соціально-економічними знаннями;

ПРН 13 – знання про здобутки класичної та новітньої мовознавчої науки та літературознавства;

ПРН 14 – володіння понятійним апаратом сучасної філологічної теорії, термінами, що використовують у лінгвістичній і літературознавчій практиці;

ПРН 15 – знати й застосовувати в професійній діяльності теоретичні, прикладні та інструментальні компоненти філологічних знань, їхню роль і функції;

ПРН 16 – володіння сучасними методами збору інформації про філологічні процеси та явища;

ПРН 17 – володіння навичками лінгвістичного й літературознавчого аналізу, прогнозу, надання практичних рекомендацій;

ПРН 18 – уміння надати філологічну оцінку й професійний коментар сучасним лінгвістичним і літературним процесам;

	<p>ПРН 19 – уміння поєднувати традиційні методи навчання з мультимедійними засобами подання інформації;</p> <p>ПРН 20 – уміння науково обґрунтовувати вибір принципів, методів, технологій навчання та виховання, розв’язувати різні педагогічні завдання щодо проблем у закладі загальної середньої освіти, характеризувати психолого-педагогічні моделі спілкування, аналізувати наслідки своєї педагогічної діяльності;</p> <p>ПРН 21 – обґрунтування та інтерпретація концептуальних основ, структури й змісту засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо);</p> <p>ПРН 22 – систематично підвищувати свою здатність до безперервної професійної самоосвітньої діяльності.</p>
--	--

6. Програмні результати навчання.

ПРН-3 Застосовувати сучасні методики і технології, зокрема інформаційні, для успішної й ефективної професійної діяльності та здійснювати вибір методів, форм і засобів навчання, спрямованих на розвиток здібностей учнів.

ПРН-6 Застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації. Діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та коригування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання і допомоги здобувачам освіти в реалізації індивідуальних освітніх мотивів.

6. Дидактична карта навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні заняття	семінарські заняття	лабораторні	самостійна робота
Змістовий модуль 1. Загальні питання методики навчання української мови в середній школі V семестр						
Тема 1. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна		2	2			8
Тема 2. Основні аспекти навчання української мови.		2	2			8
Тема 3. Зміст і принципи побудови курсу «Українська мова».		2	2			8
Тема 4. Програми і підручники з української мови. Концепції мовної освіти та їх роль у її стандартизації.		2	2		2	10
Тема 5. Типи уроків української мови, їх структура і методика проведення.		2	4		2	10
Тема 6-7. Технологія навчання української мови (сучасні методи, прийоми і засоби навчання).		4	4			10
Разом за модулем 1	88	14	16		4	54
Змістовий модуль 2. Особливості засвоєння лінгвістичної теорії VI семестр						
Тема 8. Методика навчання фонетики, графіки, орфоєпії та орфографії.		2	4			10
Тема 9. Методика навчання лексики і фразеології.		2	2			10
Тема 10. Особливості вивчення морфології.		2	2		2	8
Тема 11. Особливості вивчення синтаксису. Методика навчання пунктуації.		2	2			10
Тема 12. Зміст і форми словникової роботи.		2			2	5
Тема 13. Основні напрями роботи з розвитку мовлення і принципи мовленнєвої підготовки учнів.		2	2		2	8

Тема 14. Основні напрями роботи зі стилістики та риторики.		2	4			5
Разом за модулем 2		14	16		6	56

8. Політика курсу

Для успішного складання підсумкового контролю з дисципліни вимагається систематичне відвідування всіх занять й активна участь в освітньому процесі (осмислення, сприйняття змісту лекцій, участь в обговоренні дискусійних питань, критичний аналіз наукової літератури тощо).

Особливий акцент робиться на академічній доброчесності. Власні наукові позиції виявляються в умінні реферувати наукову літературу, аналізувати освітній процес, узагальнювати педагогічний досвід.

Поточні й підсумкові оцінки, результати іспиту залежать від добросовісного виконання завдань, самостійність у виконанні тестових завдань.

Головне для кожного здобувача – виявлення належного рівня професійної лінгводидактичної компетентності.

9. Схема курсу

Назва теми	Форма навчального заняття	Завдання для самостійної роботи	Список рекомендованих джерел
V СЕМЕСТР			
Змістовий модуль 1. Загальні питання методики навчання української мови в середній школі			
Тема 1. Методика української мови як наука і навчальна дисципліна	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год. Самостійна робота – 10 год	1. Перегляньте Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. Із підручника для 5-7 класів вибрати матеріал, який реалізує компетентний підхід (вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність). 2. Чому важливо сповідувати сучасну освітню модель «4 К» (<i>критичність, креативність, комунікаційність, колективність</i>), а також упроваджувати не менш конструктивну усталену парадигму, коли освіта мусить бути <i>добrotною, інтелектуальною, гуманною і національною?</i>	1. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : Підручник для 5 класу. URL: https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html 2. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. ред. М.І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2005. – С.69–72 3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 р. – URL: https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnij-standartbazovoyi-serednoyi-osviti-reforma-nova-ukrayinska-shkolaprodovzhitsya-u-5-9-klasa 4. Українська мова. 5-6 класи: Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni-prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf 5. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.

Тема 2. Основні аспекти навчання української мови.	Лекція – 2 год.	1. Доведіть конкретними прикладами, що на сьогодні виражається україноцентризм в освітній політиці (під час вивчення української мови)?	1. Грона Н. В. Гнучкі уміння (SOFT SKILLS) у курсі вивчення методики навчання української мови: зміст, формування, детермінація Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2021. с. 218-227.
	Практичне заняття – 2 год.	2. Схарактеризуйте підходи до навчання, якими ми керуємося у навчанні української мови: компетентністний, інноваційний, особистісно зорієнтований, інтегрований, креативність.	2. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливих чинників працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2015. № 2. С. 162–167
	Самостійна робота – 8 год	3. Схарактеризуйте поняття hard skills і soft skills. Які компоненти української мови віднесемо до цих понять?	3. Наход С. А. Значущість «Soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. № 63. С. 131–135.
			4. Пентилюк М. І., Окунович Т. Г. Сучасний урок української мови. Харків: Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
			5. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія / [А. П. Джурило, О. З. Глушко, О. І. Локшина та ін.]. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 192 с.
Тема 3. Зміст і принципи побудови курсу «Українська мова».	Лекція – 2 год.	1. Проаналізуйте в підручнику з української мови (Н. Голуб, О. Горюшкіна – 5 клас) реалізації принципів науковості, систематичності і послідовності, зв'язку теорії з практикою, доступності.	1. Біляєв О. М. Методика вивчення рідної мови в школі : підручник / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко та ін. – К. : Рад. школа, 1987
	Практичне заняття – 2 год	2. Схарактеризуйте підходи до навчання, якими ми керуємося у навчанні української мови: компетентністний, інноваційний, особистісно зорієнтований, інтегрований, креативність.	2. Концепція «Нова українська школа» / за аг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. [Режим доступу: http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf]
	Самостійна робота – 8 год	3. Схарактеризуйте поняття hard skills і soft skills. Які компоненти української мови віднесемо до цих понять?	3. Пентилюк М. Практикум з методики навчання української

- с. 37-36 (тема «Подвоєння та подовження приголосних у словах іншомовного походження»),
- с. 137-140 (тема «Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина).

2. О. Біляєв зазначає: На сучасному етапі функції засобів навчання змінилися. Якщо при пояснювально-ілюстративному типі навчання, коли учні діставали знання, так би мовити, в готовому вигляді, наочність зводилася до ілюстрування. З упродовженням у школі творчого типу засвоєння знань наочність є об'єктом логічних операцій, засобом пошуку інформації, самостійних теоретичних висновків, а не лише як опора почуттєвого сприймання. Чи згодні ви з такими висновками автора? Думки аргументуйте.

мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс : посібник для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М.І.Пентилюк [С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна, З.П.Бакум, І.В.Гайдаєнко, А.В.Нікітіна, Т.Г. Окуневич]. К. : Ленвіт, 2011. 366 с.

4.Пентилюк М., Окуневич Т. Сучасний урок української мови. Х. : Основа, 2007. 176 с.

5.Кучеренко І. Реалізація сучасних загальнодидактичних принципів на уроці української мови.

Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 64. Херсон : ХДУ, 2013. С. 100–106.

Тема 4. Лекція – Програми 2 год. і підручники з української мови. Практичне заняття – 2 год. Концепції мовної освіти та їх роль у її стандартизації. Лабораторне заняття – 2 год. Самостійна робота – 10 год

1. Довести, що структура програми з української мови концентрично-спіральна.

2. Укласти бібліографічний покажчик чинних підручників української мови для 5–9-х класів.

3. Які принципи лежать в основі побудови чинних програм «Українська мова»? На прикладі однієї з тем курсу 5–9 класів покажіть реалізацію

1.Грона Н.В. Медіаграмотність майбутнього вчителя: особливості, зміст, складники. *Нова українська школа й підготовка вчителя до забезпечення базової середньої освіти: збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Глухів, 2021 р. / МОН України; Департамент освіти і науки Сумської ОДА; Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, Ч. І. 2021.с. 104-110

2. Пентилюк М. Словник-довідник з української лінгводидактики / кол.авторів за ред. М.І.Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 150 с.

принципів науковості, доступності.

3. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс. К. : Ленвіт, 2011. 366 с.

Тема 5. Лекція –
Типи уроків української мови, їх структура і методика проведення.
2 год.
Практичне заняття –
4 год.
Лабоаторне заняття –
2 год.
Самостійна робота –
10 год.

1. Доведіть або спростуйте «Чому урок української мови вважається основою освітнього процесу?»
2. Відповідно до змісту таблиці доберіть запитання різних видів до мовної теми в 6 класі (за вибором).
3. Обґрунтуйте, у чому полягає розвивальний потенціал уроку?

1. Кучеренко І. Загальнодидактичні і лінгво-методичні вимоги до сучасного уроку української мови. *Українська мова і література у сучасній школі*. 2013. № 10. С. 12-17.
2. Кучеренко І. Зміст уроку української мови в аспекті комунікативно спрямованої освіти. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 7-13.
3. Кучеренко І. Цілевизначення як основа проектування сучасного уроку української мови. *Наукові записки. Серія Філологічна*.

Острог : Видавництво нац. ун-ту «Острозька академія», 2013. Вип. 40. С. 206–210

4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. К. : Ленвіт, 2009. 402 с
5. Пентилюк М. Проблеми сучасного уроку мови. *Теоретична і дидактична філологія* : зб. наук. праць. Вип. 4. К. : Міленіум, 2008. С.264–278

Запитання	
Прості	Яка повнозначна частина мови не має лексичного значення?
Уточнювальні	На що вказує займенник?
Пояснювальні	Чому один з розрядів займенників називається особові?
Творчі	Чи можуть займенники переходити з одного розряду в інший? Якщо так, то які?
Оцінні	До якого розряду належать виділені займенник – хто, хтось, ніхто?
Практичні	Який займенник немає називного відмінка? Провідмінійте це займенник.

<p>Тема 6-7. Лекція – 4 Технологі год. я навчання українсько Практичне ї мови заняття – 4 (сучасні год методи, прийоми і Самостійна засоби робота – 10 навчання). год</p>	<p>Розробіть завдання (по 1) для</p> <ul style="list-style-type: none"> • інтерактивної техноло- гії кооперативного нав- чання • інтерактивної техно- логії колективно-групо- вого навчання • інтерактивної техно- логії ситуативного моделювання • інтерактивної техно- логії опрацювання дискусійних питань • інтерактивні методи навчання (3) до тем 5 клас (підручник Н. Голуб, О. Горошкіної) § 30. Звукове значення букв я, ю, є та щ. <p>Правила вживання апострофа § 31. Склад. Правила пе- ренесення слів з рядка в рядок § 32. Милозвучність української мови. Прави- ла милозвучності (чергу- вання у-в, і-й, з-із-зі) § 37. Словосполучення. Відмінність словосполу- чення від слова й речення. Головне й залежне слово у словосполученні § 38. Речення, його гра- матична основа (підмет і присудок) § 39. Речення з одним головним членом (загальне ознайомлення) § 40. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні § 41. Види речень за емо- ційним забарвленням: окличні й неокличні</p>	<p>1.Галаєвська Л. В. Метод бесіди у традиційному навчанні мови. Методи навчання української мови: сучасний контекст: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (25 березня 2021 р., м. Київ) Інститут педагогіки, м. Київ, Україна.</p> <p>2.Технологія створення дистанційного курсу: навчальний поїбник / Биков В.Ю. та ін.; за ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка. Київ: Міленіум, 2008. 324 с.</p> <p>3. Кучерук О. А. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій у системі методів мотиваційного забезпечення процесу навчання української мови. Інформаційні технології і засоби навчання. [Електронний ресурс] 2012. № 1 (27). URL: http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/626/478</p> <p>4.Пентилюк М. Сучасні підходи до типології уроків. Дивослово. 2008. № 6. С.2–5.</p>
--	---	---

§ 42. Другорядні члени речення: додаток, означення, обставина
 § 45. Складне речення

2. Обґрунтуйте думки: Чим вирізняється технологія сучасного уроку? Як це відбито у вимогах до уроку

VI СЕМЕСТР

Змістовий модуль 2. Особливості засвоєння лінгвістичної теорії

Назва теми	Форма навчального заняття	Завдання для самостійної роботи	Список рекомендованих джерел
Тема 8. Методика навчання фонетики, графіки, орфоепії та орфографії.	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 4 год Самостійна робота – 10 год	1. Наведіть приклади різних вправ з орфографії з підручників «Українська мова» (5-9 класи). 2. Презентація дослідницької роботи: «Солодка орфографія» (орфограми на обгортках цукерок) або «Красива орфографія» (орфограми на засобах по догляду за тілом), або «Вітальна орфографія» (орфограми в текстах вітальних листівок).	1. Вітюк В. Психологічні фактори формування орфографічних умінь і навичок. 2005. № 6. С. 5-7. 2. Пильнуймо український правопис: практикум з української орфографії / укладач: Н. В. Грона. Ніжин, 2023. 106 с. 3. Хом'як І. М. Лінгво-методичні засади навчання орфографії української мови в основній школі : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2002. 412 с.
Тема 9. Методика навчання лексики і фразеології.	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год. Самостійна робота – 10 год	1. Висловіть думки, якою мірою в параграфах із лексики і фразеології шкільних підручників зrealізовано міжпредметні зв'язки (з літературою, історією, математикою)? 2. Згідно з програмою робота над засвоєнням фразеологізмів у школі має практичне спрямування. Випишіть кілька	1. Симоненкова Л.М., Симоненкова Т.П. Вивчення розділу «Лексикологія» в 5 класі. <i>Укр. мова і літ. в школі</i> . 1991. № 11. С.3–10. 2. Кучеренко І. Риторична спрямованість сучасного уроку рідної мови в основній школі. <i>Вісник Прикарпатського національного університету. Серія : Педагогіка</i> . Вип. XLIX. 2013. Ч.1. С. 180-184. 3. Хом'як І. Вивчення лексики у поєднанні з орфографією <i>Дивослово</i> . 2002. № 6. С. 20–24.

вправ такого характеру з підручників.

3. Які труднощі у вивченні лексики і фразеології можуть постати в учнів? Охарактеризуйте стандартні й нестандартні підходи. до їх подолання.

Тема 10. Особливості вивчення морфології	Лекція – 2 год. Лабораторне заняття – 2 год Практичне заняття – 2 год Самостійна робота – 8 год :	1. Коли основним критерієм розрізнення частин мови стає синтаксична функція? Наведіть приклади, спитаючись на статтю «Критерії та прийоми визначення частиномовного статусу морфологічних транспозитів» Уляни Добосевич (у вільному інтернет-доступі). 2. Порівняйте зміст та послідовність морфологічного розбору дієслова в школі та ЗВО. Наведіть приклади. 3. З чого починається формування поняття про ту чи іншу частину мови? 4. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (7-10 клас): Дієприкметник Визначте навчальну та розвивальну мету уроку: «Ступені порівняння прикметників» - 6 клас. Розробіть фрагмент цього уроку (етап – Засвоєння нових знань).	1. Дика Н. Робота над граматичними (морфологічними) помилками. <i>Дивослово</i> . 2002. № 12. С. 30-33. 2. Симоненкова Л.М., Симоненкова Т.П. Вивчення будови слова. <i>Укр. мова і літ. в школі</i> . 1991. № 12. С.13–16 3. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : модульний курс : посібник для студентів. Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2011. 366 с 4. Омельчук С. А. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика: [монографія]. К. : Генеза, 2014. 368 с.
Тема 11. Особливості вивчення синтаксису.	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год	1. Які пунктуаційні теми викликають труднощі під час засвоєння? Думку обґрунтуйте. 2. Розгляньте вправу, яка поєднує пунктуаційний і	1. Голуб Н. Б. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. <i>Українська мова і література в школі</i> . 2013. № 7. С. 18–23 2. Голуб Н. .Категорійний апарат

Методика навчання пунктуації.	Самостійна робота – 10 год	<p>комунікативний аспекти. Доберіть завдання за аналогією до теми за вибором («Відокремлені означення», «Відокремлені обставини», «Однорідні члени речення», «Звертання») <i>Продовжте слова Л. Костенко «Вечірнє сонце, дякую за день!», пригадавши одну з відповідних життєвих ситуацій. Використайте в тексті прості речення, ускладнені вставленими компонентами. Підкресліть ці компоненти, поясніть пунктуацію.</i></p>	<p>сучасної української лінгводидактики (виступ на засіданні круглого столу з проблеми методів навчання української мови). Українська мова і література в школі. 2013. № 3. С. 2-6. 3. Голуб Н. Б., Галаєвська Л. В. Навчання синтаксису на уроках української мови у 8-9 класах : метод. посібник. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 128 с. 4. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с</p>
Тема 12. Зміст і форми словникової роботи.	<p>Лекція – 2 год. Лабораторне заняття – 2 год Самостійна робота – 5 год</p>	<p>1. Чи має місце словникова робота на уроках інших предметів? Доведіть це на прикладах. 2. Виберіть «слово дня» із підручника для 5 класу (Н. Голуб, О. Горошкіна), розробіть «Музей одного слова» в презентації за схемою: слово та його лексичне значення (за словником із вказівкою словника); однозначне чи багатозначне; граматична характеристика слова, наголос; синоніми; антоніми; тематично споріднені слова; слово у фразеологізмах; «як живе слово в тексті» (дібрати</p>	<p>1. Грона Н. Культура мовлення як складник професійно-педагогічного спілкування. Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. Випуск 37 (том 2). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 57-60 2. Пентилюк М. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи. <i>Педагогічні науки</i> : зб. наук. праць. Вип. 46. Херсон : Вид-во ХДПУ. 2007. С. 49–55 3. Пентилюк М. Рідномовний аспект підготовки майбутніх учителів-словесників. <i>Наукові записки Національного університету «Острозька</i></p>

		високохудожні тексти відповідно до віку здобувачів освіти).	академія». Серія «Психологія і педагогіка» / ред. кол. І.Д.Пасічник, Р.В.Каламаж, І.М.Хом'як та ін. Острів : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 29. С. 86–89
Тема 13. Основні напрями роботи з розвитку мовлення і принципів мовленнєвої підготовки учнів.	Лекція – 2 год. Практичне заняття – 2 год Лабораторне заняття – 2 год Самостійна робота – 8 год	1.Перечитайте методичні рекомендації щодо написання есе (матеріали видання «Українська мова і література»). Розробіть конспект уроку написання есе (тема за вибором): Ніщо не звеселяє душу людини так, як споріднена праця. «Світ знає, куди мандрує» (Т. Малярчук). «...Міняються імператори, не міняється людська доля» (Р. Іванчук). «Історія нині не просто переписується, а переписується українською мовою» (С. Жадан)+ написати квазіесе. Рекомендація: дотримуватися структури уроків створення власних висловлювань, яка вміщена нижче в методичних рекомендаціях «Уроки розвитку комунікативних умінь» 2. 3. Який «намалюєте» мовленнєвий портрет сучасного учня 5-9 класів?	1.Грона Н. В. Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2017. 592 с. 2.Грона Н. В. Стилiстичний аналіз тексту в контексті сучасних лінгвістичних парадигм. Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи [Текст] / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021.с. 27-30 3.Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). <i>Українська мова і література в школі</i> . 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с. 4.Пентилюк М. Текстотцентричний аспект формування риторичних умінь і навичок учнів. <i>Печатное слово</i> . 2008. № 5 (30). С.34–37 4.Пентилюк М. Текст як основа формування риторичних умінь і навичок. <i>Українська мова і література в школі</i> . 2008. № 1. С.2–7.
Тема 14. Основні	Лекція – 2 год.	1.Визначте етапи роботи над текстом промови. Що	1.Грона Н. В., Лозова Н. Г. Стилiстика. Практикум.

напрями роботи зі стилістики та риторики.

Практичне заняття – 4 год.

Самостійна робота – 5 год

має знати учень про вибір теми виступу, збирання матеріалу, складання плану, тексту промови (у вигляді тез, конспекту), про розмітку його знаками партитури?

2. Виберіть параграф з розділу «Спілкування» (5 клас). Проаналізуйте наявність завдань і вправ (методичних прийомів) для формування навичок риторичної майстерності:

- виразне читання тексту;
- спостереження над мовленнєвою поведінкою;
- самоконтроль та самокорекція, саморецензування власного виступу;
- редагування текстів;
- порівняльний аналіз відредагованих текстів;
- створення текстів різних мовленнєвих жанрів (доповідей, повідомлень, виступів, рефератів, діалогів, промов та ін.).

Навчальний посібник для студентів спеціальності 061 Журналістика : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 192 с.

2. Пентилюк М. Формування мовної особистості учня – важлива проблема сучасної лінгводидактики.

Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : зб. наук.праць. Вип. ІУ. Рівне, 2006. С. 29–34

3. Пентилюк М. Формуючи риторичну особистість.

Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2008. № 5. С.84–91.

10. Політика оцінювання

Поточний контроль здійснюємо на заняттях через:

- виконання практичних завдань на модульних контрольних робіт;
- індивідуальну та групову (у парах і групах) роботу;
- фронтальне усне опитування, перевірка рівня засвоєння теоретичного матеріалу за навчальними темами;
- бліц-опитування;
- письмові самостійні роботи (есе, доповіді, тези, методичні диктанти тощо);
- практичні, індивідуальні та самостійні завдання;
- розв'язання проблемних і творчих завдань;
- взаємоконтроль студентів у парах і групах;
- самоконтроль;
- тестові завдання;
- діагностика результатів самостійні роботи;
- проведення модульних контрольних робіт
- *Засоби оцінювання*
 - Поточне оцінювання (індивідуальне, групове і фронтальне опитування, самостійна робота, самоконтроль).
 - Тематичне оцінювання (модульні контрольні роботи).
 - Підсумкове оцінювання (залік, екзамен)

Співвідношення між національними та ЄКТС оцінками і рейтингом студента

Рейтинг студента, бали	Оцінка національна за складання	
	Диференційованого заліку	залік
90 - 100	Відмінно	Зараховано
75 - 89	Добре	
60 - 73	Задовільно	
00 - 59	Незадовільно	Не зараховано

У визначенні **екзаменаційної оцінки** викладач повинен керуватися наступним:

Критерії оцінювання	Шкала оцінювання (у балах)			
	25-22	21-19	18-15	14-0
Відповідність змісту	Відповідь студента повністю відповідає змісту питання. Усі основні проблеми визначені чітко.	Відповідь студента в основному відповідає змісту питання. Не всі основні проблеми визначені чітко.	Відповідь студента лише частково відповідає змісту питання. Основні проблеми визначені нечітко.	Відповідь студента не відповідає змісту питання. Основні проблеми не визначені.
Повнота і ґрунтовність викладу	Основні проблеми повністю і ґрунтовно розкриті.	Основні проблеми розкриті не досить повно і ґрунтовно.	Основні проблеми розкриті лише частково і без належної глибини.	Основні проблеми не розкриті.
Доказовість викладу	Студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питання. Він може викласти свою точку зору з проблем, що обговорюються.	Студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення. Він відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо ряду проблем.	Студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення. Він не має своєї точки зору щодо більшості проблем.	Доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні.
Термінологічна коректність	Студент досить вільно й коректно користується методичною термінологією. Він володіє	Студент в основному правильно використовує методичну термінологію. Невелика кількість	Студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Він володіє	Студент майже не користується методичною термінологією. Його запас методичних

	повним запасом методичних термінів.	термінологічних помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного.	обмеженим запасом методичних термінів.	термінів мінімальний.
Точність виконання практичного завдання	Виконане студентом завдання є комунікативно орієнтованим, відповідає вимогам поетапного формування навичок і вмінь та враховує вікові особливості учнів.	Виконане студентом завдання є комунікативно орієнтованим, однак має незначні порушення логіки поетапного формування навичок і вмінь, врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно орієнтованим, має серйозні порушення логіки поетапного формування навичок і вмінь та врахування вікових особливостей учнів.	Виконане студентом завдання не є комунікативно орієнтованим, не відповідає вимогам поетапного формування навичок і вмінь та не враховує вікових особливостей учнів.
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень.	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак він не досить впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень.	Студент не зовсім адекватно реагує на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.	Студент не здатний правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень.

Система рейтингових балів для різних видів контролю подана в таблиці

<i>Вид діяльності</i>	<i>Коефіцієнт (вартість) виду роботи</i>	<i>Кільк. робіт</i>	<i>Результат</i>
<i>Вид діяльності</i>	<i>Коефіцієнт (вартість) виду роботи</i>	<i>Кільк. робіт</i>	<i>Результат</i>
Модуль 1			
Практичні заняття	10	8	80
Лабораторні заняття	5	2	10
Модульний контроль	10	1	10
<i>Модульний (поточний) рейтинговий бал</i>	100		
Підсумковий рейтинговий бал	100		
Модуль 2			
Практичні заняття	5	8	40
Лабораторні заняття	5	3	15
Модульний контроль	20	1	20
<i>Модульний (поточний) рейтинговий бал</i>			75
<i>Екзамен</i>			25
Підсумковий рейтинговий бал			100

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно
82-89	Добре	B	Дуже добре
75-81		C	Добре
67-74	Задовільно	D	Задовільно
60-66		E	Достатньо
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно
1-34		F	Незадовільно

11. Політика дедлайнів.

Своєчасність виконання практичних завдань (домашні завдання) оцінюється в 1 бал. Відповідно максимальна оцінка за невчасно здані роботи зменшується на зазначену кількість балів. Винятком може бути наявність поважних причин несвоєчасної здачі зазначених робіт (хвороба, участь у зазначений час в інших видах навчальної, наукової й організаційної роботи, офіційна робота ЗВО за фахом).

12. Політика заохочень та стягнень.

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачам вищої освіти курсу можуть нараховуватися додаткові бали – до 10 балів, залежно від вагомості досягнень. Види позанавчальної діяльності, за якими здобувачі заохочуються додатковою кількістю балів: участь у проєктах (практичні матеріали виступи), тези, статті та доповіді на науково-практичних конференціях

13. Політика академічної доброчесності.

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження цього курсу (принципи описані у Кодексі академічної доброчесності університету. Списування під час проміжного та підсумкового контролів, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження окремих етапів).

14. Політика користування ноутбуками/смартфонами.

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом занять, так як дзвінки, листування та спілкування в соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час проведення підсумкового контролю.

15. Список рекомендованих джерел

Основні

1. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. *Методика викладання української мови* : навч.-метод. посібник. Львів, 2018. 202 с.
2. Пентилюк М. І., Окунович Т. Г. *Методика навчання української мови у таблицях і схемах* : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2006. 134 с.
3. *Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах* / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
4. Омельчук С. А. *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців* : монографія. Київ : ВД «КиєвоМогиллянська академія», 2019. 356 с.
5. Плиско К. *Теорія і методика навчання української мови в середній школі*. Харків : ХДПУ, 2001. 115 с.
6. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс* : посібник для студентів / кол.авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.
7. *Словник-довідник з української лінгводидактики* : навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.

Додаткові

8. Бровко О.О., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В., Порохня Л.В., Шестопалова Т.П. *Позакласна робота з української мови і літератури: олімпіади, науково-дослідницька робота*. Луганськ, 2005.
9. Біляєв О. М. *Лінгводидактика рідної мови*. Київ : Генеза, 1994. 180 с.
10. Варзацька Л. *Інтегровані уроки рідної мови і мовлення. 5 клас* : посіб. для вчителя. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2010. 120 с.
11. Дичківська І. М. *Інноваційні педагогічні технології*. Київ : Академвидав, 2004. 352с.
12. Дідук Г. І. *Лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи на уроках української мови у 5 - 7 класах*. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2004. 80 с.
13. Дороз В. Ф. *Методика навчання української мови в загальноосвітніх закладах* : навч. посібник. Київ, 2008.
14. *Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій* / авт.-укл. Н. П. Наволокова. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 176 с.
15. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. *Українська лінгводидактика в іменах* : словник-довідник. Львів, 2011. 237 с.

16. Когут О. І. *Інноваційні технології навчання української мови і літератури*. Тернопіль : Астон, 2005. 204 с.
17. Кучеренко І. А. *Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі* : монографія. Умань : ФОП Жофтий О.О., 2014. 410 с.
18. Мельничайко О. *Рідна мова. Комунікативні вправи* : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2004. 48 с.
19. Омельчук С. А. *Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика*. Київ : Генеза, 2014. 368 с.
20. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. *Технологія сучасного уроку української мови* : навч. посібник Київ : ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
21. Пентилюк М. І. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики* : зб. статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
22. Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. *Сучасний урок української мови*. Харків : Вид. група «Основа», 2007. 176 с.
23. Пометун О., Пироженко Л. *Інтерактивні технології навчання : Теорія, практика, досвід* : метод. посібник Київ : АСК, 2002. 135 с.
24. Пометун О. І. *Енциклопедія інтерактивного навчання*. Київ : АСК, 2007. 144 с.
25. Семенов О., Грищенко О. *Інтегративні основи розвитку педагогічної майстерності вчителя гуманітарних дисциплін* : навч. посіб. Київ, 2015. 217 с.
26. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посібник / Н. М. Остапенко, Т. В. Симоненко, В. М. Руденко. Київ, 2012.
27. Фурсова Л. *Інтегровані уроки мови й літератури: проблемний підхід*. Тернопіль Мандрівець, 2008. 224 с.
28. Хомич Т., Шевченко В. Анормативність у сучасному лінгводидактичному просторі. *Українська мова і література в школі*, 2022. № 5 – 6 (164). С. 8 – 11.
29. Хомич Т., Клименко М. Уплив інтернетного мовлення на формування мовної особистості учня старшої школи. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (28 березня 2017 р.). Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2017. С. 78 – 80.

30. Хомич Т. Вияви анормативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів* (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с. С. 241 – 244.

31. Чернецька Т. *Сучасний урок: теорія і практика моделювання* : навч. посіб. Київ : ТОВ «Праймадрук», 2011. 352 с.

32. Шарко В. Д. *Сучасний урок: технологічний аспект* : посіб. для вчителів і студентів. Київ : СПД Богданова А. М., 2007. 220 с.

33. Яворська С. *Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки в середній школі* : у 2-х книгах. Слов'янськ, 2004.

Інтернет-ресурси

34. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс* : посібник для студ. педагогічних ун-тів та ін-тів / за ред. М.І.Пентиліук URL: <http://elibrary.kdpu.edu.Ua/bitstream/0564/396/1>

35. *Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи*. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczija.pdf>

36. Закон «Про загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/-show/651-14>

37. *Навчальні програми для 5-9 класів. Українська мова*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas imzo.gov.ua>

38. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). *Наука про рідномовні обов'язки*. URL: <https://ntsh.org/node/620>

39. Нагрибельна, І. А. *Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови* : монографія. Херсон, 2016. 348 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6581>

Навчальне видання

**ГРОНА Н. В.
ХОМИЧ Т. Л.**

**ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Навчальний посібник
для студентів спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
освітнього рівня «бакалавр»

Технічний редактор – І. П. Борис
Комп'ютерна верстка, макетування – В. М. Косяк

Книга друкується в авторському редагуванні.

Підписано до друку
Гарнітура Times
Замовлення №

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 8,15
Ум. друк. арк. 10,35

Папір офсетний
Тираж 50 прим.

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3^А
(04631) 7–19–72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net
www.ndu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.